

Hardanger som identitetsregion

Harald Maaland

Vår 2018

Masteroppgave i Region og regionalisering

Instituttet for Arkeologi, Historie, Kultur- og Religionsvitenskap

Universitetet i Bergen

Abstract

This master's thesis examines the Hardanger region as an identity region. The main research questions in this thesis is in the first place what characterizes Hardanger as a region, and secondly, how regional actors see Hardanger as an identity region. In the recent reform of the national municipality system, there was an attempt to reinvent Hardanger as an administrative region. I examine the main reasons why this failed with data from interviews with the regional actors involved. Economic uncertainty, lack of a common functional region and a general hostility towards the threat of centralization forces are the main explanations. Furthermore, regional actors have deliberately constructed the regional identity of Hardanger to create an identity region, by using regional symbols. These symbols are well rooted in the iconic picture of Hardanger as national landscape. Thus, Hardanger can be characterized as a consolidated and successful identity region. Yet, it lacks full acceptance as a meaningful entity to all of its inhabitants, because the industrial heritage and economic importance of the industrial towns is not included in the regional set of symbols.

Forord

Takk til alle som har hjulpet til med å få denne oppgaven i havn!

Særlig:

Anne,

Øvrig familie

Knut Grove

Alle hjelpsomme sjeler på UiB

Bilde 1. på forsiden er utsikt over Hardangerfjorden fra Kjosås, Øystese (eget foto)

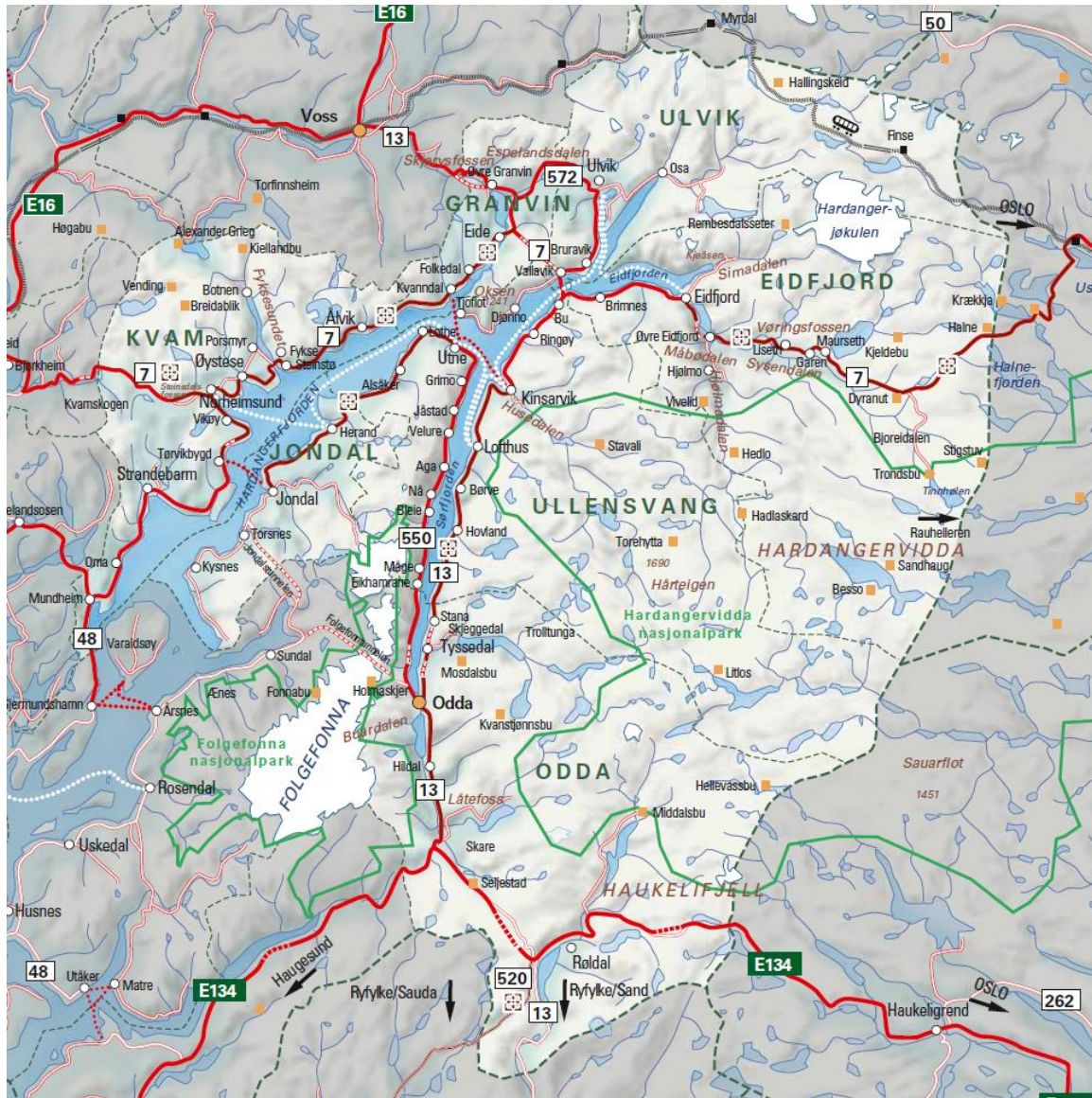
Innhold

1. Innledning.....	7
1.1. Tema	8
1.2. Problemstilling.....	8
1.3. Formål med oppgaven.....	9
1.4. Forskningsstatus.....	9
1.5. Oppgavens struktur	10
2. Teoretisk tilnærming	12
2.1 Regionbegrepet og regionale nivåer	12
2.2 Forklaring av egen modell	13
2.3. Fremveksten av en identitetsregion.....	16
2.3.1. Innledning og definisjon på identitetsregion (1s)	16
2.3.2.Regional identitet som begrep	17
2.3.3 Regionale aktører	19
2.3.4 Formålet med å konstruere en regional identitet.....	19
2.3.5 Regionale symboler som byggeklosser	21
I Landskapet som symbol	22
II Historien som symbol.....	22
III Regionale institusjoner som symbol.....	22
IV Kjente personer som symboler	23
V Språklige og visuelle symboler	23
VI Felles verdier og normer som symbol.....	23
VII Avgrensing som symbol.....	23
2.3.6 Bruken av regionale symboler.....	24
2.3.7 Historiske og nyetablerte regioner.....	24
2.3.8 Kort oppsummering om identitetsregion i egen modell.....	25
2.4.1 Begrepsavklaring og definisjon.....	25
2.4.2. Funksjonell region som en dynamisk størrelse	26
2.6. Sentrum-periferi og skillelinjer	29
2.7 Oppsummering.....	31
3. Valg av metode.....	32
3.1. Beskrivelse av undersøkelsens design.....	32
3.2. Utforming av problemstilling	32
3.3. Valg av forskningsdesign	32
3.3.1. Kvalitativ innholdsanalyse av tekst.....	33
3.3.2. Deltakende observasjon og kvalitativt intervju.....	34

3.4. Etikk	35
3.5. Metodisk fremgangsmåte	36
3.5.1. Utvalget	37
3.5.2. Gjennomføringen av intervjuene	39
3.6. Analytisk tilnærming.....	40
3.7. Oppsummering av metodekapittel	42
4. Hardanger som historisk region	43
4.1. Fjorden og fjellene som ramme for en naturlig region	43
4.2. Etableringen av en historisk administrativ region.....	43
4.2.1. Hardanger som historisk administrativ region	43
4.2.2. Administrative endringer i Hardanger på 1800-tallet	44
4.2.3. Kommunereform på 1960-tallet	45
4.4. Fremveksten av en identitetsregion med indre og ytre krefter.....	48
4.4.1. Bildet av Hardanger	48
4.4.2. Regionale institusjoner som indre krefter.....	50
4.5. Politiske og kulturelle skillelinjer i Hardanger	51
4.5.1. Skillelinjer mellom sentrum og periferi, motkulturene i Hardanger.....	51
4.5.2. Skillelinjer innad i Hardanger, mellom industri og bondekultur	53
4.5.3. Klassekamp innad i industristedene	54
4.6. Oppsummering av kapittelet.....	55
5. Hardanger som administrativ region.....	56
5.1. Innledning.....	56
5.2. Gjenoppstandelsen av Hardanger som en administrativ region?	57
5.3. Administrative strukturer på kryss og tvers i Hardanger	58
5.4. Hardangerrådet som pådriver for en administrativ region.....	59
5.5. Hovedårsaker til at det ikke ble én samlet Hardangerkommune?.....	62
5.5.1. Manglende økonomiske insentiver og ulik kommuneøkonomi	63
5.5.2. Oppsplitting i flere funksjonelle regioner.....	65
5.6. Spenninger mellom sentrum og periferi	69
5.6.1. Statlig og regional sentralisering	70
5.6.2. Sentrums inngripen i periferiens råderett.....	71
5.6.3. Sentrum periferi-dynamikk internt i regionen	72
5.7. Fremtidige administrative strukturer i Hardanger	73
6. Hardanger som identitetsregion	75
6.1. Innledning og bruk av modellen.....	75
6.2. Den kollektive bevisstheten til innbyggerne i Hardanger	76

6.3 Regionfremmende aktører i Hardanger	78
6.3.1 Regionfremmende aktører, en oversikt	78
6.3.2 Hardangerrådet	79
6.3.3 Hardanger Næringshage.....	80
6.3.4 Konstruksjonen av en regional identitet i Hardanger	81
I Hardanger som nasjonalt landskap	81
II Hardangerhistorien som symbol	84
III Regionale institusjoner som symboler	86
IV Hardangerske kulturpersonligheter som regionale symboler	89
V Språklige og visuelle symboler på Hardanger	89
VI Felles verdier og normer i Hardanger som symbol	92
VII Avgrensing som symbol.....	95
6.3.5 Bruken av de regionale symbolene i Hardanger	99
6.4 ОДДСКИЙ ВИД! -The Odd Perspective.....	100
6.4.1 Utflyttet forfatter som regional aktør	100
6.4.2 Røyk, lukt og lyder i eplehagen	101
6.4.3 Proletariatets dominans	102
6.4.4 Skam, fremmedgjøring og nye konfliktlinjer	103
6.4.5 Konstruksjonen av en ny Oddentitet.....	104
6.4.6 Identitetstilnærming?.....	106
6.5 Oppsummering.....	107
7.1. Oppsummering og konklusjon	109
7.2. Hardanger som identitetsregion	109
7.3. Avsluttende bemerkninger.....	113
8. Litteraturliste.....	115
Offentlige dokumenter.....	117
Bilder	118
Liste over informanter.....	119

1. Innledning

Bilde 2. Kart over Hardanger fra «hardangerfjord.com», 2018 © Hardangerfjord

1.1. Tema

Jeg fattet interesse for Hardanger som region da jeg flyttet dit i 2012. Da jeg ble invitert i et Hardangerbryllup, opplevdes det som å tre inn i Tiedemand og Gudes maleri «Brudeferd i Hardanger» Etter vielsen, som bruden for øvrig hadde ankommet på en fjordhest, ble brudeparet rodd over fjorden til bryllupsfesten i en smekker trebåt full av bunadskledde hardinger. Det var fascinerende for en blasert byborger å se hvordan kraften av dette nasjonalikonet har satt seg i hardingenes egen identitet. Jeg fikk inntrykk av en region hvor innbyggerne var opptatt av å ta vare på regionale tradisjoner, hvor den regionale identiteten knyttet til Hardanger som en historisk region sto sterkt.

Samtidig svevde Hardanger tilsynelatende i et administrativt tomrom mellom kommunenivå og fylkesnivå, med det eneste faste holdepunktet i et felles regionråd, Hardangerrådet.

Da kommunereformen ble annonsert i 2013 grep Hardangerrådet sjansen til å prøve å gjenopprette Hardanger som administrativt nivå gjennom å slå sammen alle Hardangerkommunene til en felles storkommune for den gamle distriktsregionen. Slik gikk det ikke, men dette forsøket viste vilje til å sette opp nye administrative rammer rundt en historisk region.

Som masterstudent på det tverrfaglige programmet Region og regionalisering, fremsto Hardanger som et svært interessant studieobjekt. En region med en veletablert kobling til nasjonalhistorien og et kjent merkevarenavn. Her fantes i tillegg svært virksomme krefter i sving som ønsket å utvide innholdet i Hardangerregionen.

Det var særlig Hardanger som identitetsregion som fanget min interesse. Samtidig ønsket jeg en bred faglig tilnærming for å fange opp andre regionaliseringsprosesser, det som gikk mer på administrativ og funksjonell region. Derfor valgte jeg et overordnet tema, Hardanger som identitetsregion, med en todelt problemstilling.

1.2. Problemstilling

Hardanger som identitetsregion:

- Hva har vært særtrekkene ved Hardanger som region, og hvordan har disse særtrekkene forandret seg?
- Ser de sentrale politisk-administrative aktørene i de eksisterende Hardangerkommunene på Hardanger som en identitetsregion?

1.3. Formål med oppgaven

Formålet med er å finne ut hva som kjennetegner Hardanger som region. Hva slags region har Hardanger vært tidligere, hvordan har det forandret seg med tiden og hvor står Hardanger i dag, etter at kommunereformen har trukket nye kommunegrenser? Jeg ønsker også å finne årsakene til at region som synes å utgjøre et så sterkt identitetsfellesskap ikke dannet en ny, felles kommune.

Ved å anlegge et bredt perspektiv på Hardanger som region, ønsker jeg også å få frem hvordan ulike regionaliseringsprosesser påvirker hverandre. For å få et godt innblikk i disse prosessene vil jeg vite hvordan de viktigste samfunnsaktørene tenker. Samtidig er det et mål å finne ut hvordan disse aktørene forholder seg til Hardanger som region, og om de ser på regionen som en identitetsregion. Om så er tilfelle, blir det svært interessant å undersøke hvordan de regionale aktørene bruker regionale symboler, hvilke symboler det er snakk om, og hvilket formål de regionale aktørene har. Det har også vært et mål med denne oppgaven å konstruere et tydelig teoretisk rammeverk som kan brukes til å analysere identitetsregioner på distriktsnivå.

1.4. Forskningsstatus

Det er skrevet mye om Hardanger, men mest fra et historieperspektiv. Dette gir et godt grunnlag for min oppgave, særlig det omfattende arbeidet som er gjort av historikere nylig i forbindelse med utgivelsen av «Hardanger. Ei regionhistorie I-III,» (Angell, Byrkjeland, Kolle, Kristiansen, Myking, Ugulen og Økland, 2015). I dette historieverket er også flere av de sentrale temaene mine drøftet, særlig Hardanger som identitetsregion og koblingen mellom Hardanger og nasjonsdannelsen. Bruken av Hardangerhistorien i merkevarebyggingen av Hardanger er også blitt analysert av historikere (Angell, 2015, s. 57-71). Denne forskningen er også et verdifullt kildegrunnlag for faktaopplysninger om studieobjektet.

Inne andre akademiske retninger er det forsket lite på Hardanger som region, men det er innen samfunnsvitenskapen, da særlig geografi og statsvitenskap, blitt forsket en del på andre norske regioner, og regioner på et mer overordnet plan. Et eksempel på det er Hans Kjetil Lysgård (2005, s. 95) som har løftet regionaliseringsteoriene til den finske geografen Anssi Paasi inn i en norsk,

regional kontekst gjennom å analysere hvordan regional identitet skapes. Paasi er forøvrig også brukt av Byrkjeland og Grove (2015, s. 239-268) i bind II av «Hardanger. Ei regionhistorie», hvor det vises til fremveksten av Hardanger som region fra siste del av 1800-tallet der regionen fikk flere nye identitetstrekk.

Den samlede forskningen på regioner er omfattende. Jeg har forsøkt å skaffe en oversikt over relevant teori innen statsvitenskap, geografi og historie. Deretter har jeg på grunnlag av det bygget en modell som er tilpasset og anvendbar for å undersøke Hardanger som identitetsregion. Denne modellen presenteres i teorikapittelet, og omtales kort i neste avsnitt.

1.5. Oppgavens struktur

I kapittel 2 går jeg gjennom mitt teoretiske rammeverk, som skal brukes videre til å Hardanger som identitetsregion, og svare på problemstillingen. Det vil skje gjennom en presentasjon av min modell, som kort fortalt går ut på å definere tre prosesser:

1. Fremveksten av en identitetsregion
2. Hvordan en funksjonell region tar form
3. Etableringen av en administrativ region

Disse tre prosessene utgjør til sammen dannelsen av en region, noe jeg også har visualisert gjennom en figur. Videre definerer jeg sentrale begreper til bruk i analysen av Hardanger som identitetsregion, og til slutt går jeg gjennom hvordan sentrum periferi-teori og skillelinjer skal brukes i oppgaven. «funksjonell» og «administrativ» region, før jeg til slutt gjennomgår teorien om sentrum-periferi og hvordan jeg vil bruke den videre i oppgaven.

I metodekapittelet vil jeg vise hvordan jeg har valgt å gå fram for å besvare oppgavens problemstilling, for å så gå inn på forskningsdesign og analyseredskaper. Hovedfokuset ligger på forberedelser til og innsamling av primærdata gjennom kvalitative intervju, samt den påfølgende analysen av dette materialet.

Kapittel 4 er et historisk bakgrunnskapittel som skal få frem de historiske særtrekkene og utviklingen av Hardanger som region. Her ser begynner jeg først på Hardanger en historisk administrativ region i middelalderen, og de administrative inndelingene frem til i dag. Videre gjennomgås dannelsen av Hardanger som et særegent, nasjonalt landskap på 1800-tallet. Siste del av kapittelet tar for seg fremveksten av motkulturene i Hardanger og senere hvordan

industrietableringene og arbeiderkulturen utover 1900-tallet utfordret bildet av Hardanger som et nasjonalromantisk landskap.

I kapittel 5 presenteres mitt datamateriale fra intervjuene som analyseres fortløpende i lys av teori, med hovedvekt på sentrum periferi-teori og skillelinjer. Her er det Hardanger som administrativ region som er hovedtema, men vi kommer også innom hvilken rolle begrepet funksjonell region har i Hardanger. Først gjennomgås forsøket på å reetablere Hardanger som en administrativ region, og årsakene til at det ikke gikk. Til slutt kommer en kort redegjørelse for fremtidige administrative strukturer i Hardanger.

I Kapittel 6 er det konstruksjonen av en regional identitet i Hardanger, og hvem som står bak, som er tema. Deretter kommer jeg til å gjennomgå de ulike regionale symbolene som brukes for å konstruere den Hardangerske identiteten. Underveis tar jeg for meg hvordan de politisk-administrative aktørene i Hardanger forholder seg Hardanger som identitetsregion. Helt til slutt ser jeg nærmere på industristedenes rolle som avvik og korreks til den nasjonalromantiske oppfatningen av Hardangeridentiteten. Datamaterialet som presenteres og analyseres i der er i all hovedsak fra intervjuene jeg har foretatt.

I det siste kapittelet kommer en oppsummering av funnene og konklusjonen. Jeg går først tilbake til den todelte problemstillingen og presenterer deretter oppgaven for å vise hvordan jeg har gått frem. Jeg går så inn på hver enkelt del av problemstillingen og viser hvordan jeg har svart på denne. Avslutningsvis begrunner jeg hvorfor oppgaven ble løst slik den ble, og reflekterer kort over mulige andre fremgangsmåter.

2. Teoretisk tilnærming

I dette kapittelet skal jeg presentert mitt teoretiske rammeverk som skal brukes til å analysere mitt studieobjekt, Hardanger som identitetsregion, og svare på problemstillingen. Det vil skje gjennom en presentasjon av min teoretiske modell og ved å definere begreper som er sentrale for oppgaven, særlig i forbindelse med dannelsen av en identitetsregion. Mot slutten av kapittelet går jeg nærmere inn på begrepene «funksjonell» og «administrativ» region, før jeg til slutt gjennomgår teorien om sentrum-periferi og hvordan jeg vil bruke den videre i oppgaven.

2.1 Regionbegrepet og regionale nivåer

Begrepet «region» har sin opprinnelse i det latinske ordet «regio», som betyr å regjere. (Lysgård, 2005, s. 97) Det er i dag et begrep som har hatt forskjellig mening opp gjennom årene, og som har mange ulike, men beslektede betydninger innen både dagligtale og akademiske disipliner. I tidlig geografisk regionteori brukte man begrepet «naturlig region», hvor man etter visse kriterier så etter et likeartet, sammenhengende område, for eksempel et ensartet geografisk landskap eller et kulturelt homogent område, og aller helst en kombinasjon av de to. Regionen ble sett på som noe statisk, naturgitt og uforanderlig (Paasi 1986, s.115 og Lysgård 2005, s 97). Geografen Anssi Paasi har betydd mye for hvordan man i dag ser på regioner, ved å betrakte dem som en sosial konstruksjon som blir til gjennom menneskelige relasjoner, og forandrer seg gjennom ulike prosesser (Paasi 2009, s. 133-134). Hans teorier om regioner er et viktig fundament for min egen regionmodell.

Statsviteren Michael Keating begynner med en minimumsdefinisjon av en region som et “territorielt mellomnivå” mellom staten og det helt lokale, men viser til at dette ikke alltid er tilfelle, ettersom enkelte regioner er større enn stater (Keating, 2003, s. 9). I denne oppgaven er det kun regioner som et mellomnivå som vil bli analysert. I norsk sammenheng kan man igjen dele inn dette mellomnivået i tre (Grove, 2015, s. 357-358):

1. Landsdelsnivå: (Vestlandet, Nord-Norge)
2. Fylkesnivå (Hordaland, Rogaland, Buskerud)
3. Distriktsnivå (Hardanger, Ryfylke, Sunnmøre)

I likhet med eksempler som Jæren, Sunnfjord og Sunnmøre, ligger Hardanger på det man kan kalle «distriktsnivå», det vil si mellom kommune- og fylkesnivå. Det er derfor her jeg vil ha mitt hovedfokus, og det er dette nivået jeg har rigget min modell etter.

2.2 Forklaring av egen modell

Med denne modellen ønsker jeg å sette opp et enkelt teoretisk rammeverk som kan brukes til å analysere regioner på distriktsnivå. (Grove 2015, s. 358) En modell vil alltid være en forenkling av virkeligheten, og min modell skal derfor være generell nok til å kunne brukes til å analysere forskjellige regioner på distriktsnivå, men rigget slik at den er særlig egnet for å belyse særtrekk med mitt studieobjekt, Hardanger (Clifford, French og Valentine, 2010, s. 532). Modellen og begrepene jeg definerer i dette kapitlet skal brukes i kapittel 5 og 6 til å svare på problemstillingen ved å analysere hvordan politisk-administrative aktører i Hardangerkommunene ser på Hardanger som region. Selve begrepet «region» har jeg valgt å dele inn i tre kategorier:

- Identitetsregion
- Funksjonell region
- Administrativ region

Disse tre kategoriene bygger på lignende inndelinger innen statsvitenskap og geografi. (Lysgård, 2005, s. 98, Keating, 2003, s. 9-13 og Tomaney, 2009, s. 140) Jeg tar utgangspunkt i at en region, uansett kategori, er en sosial konstruksjon (Tomaney, 2009, s. 140).

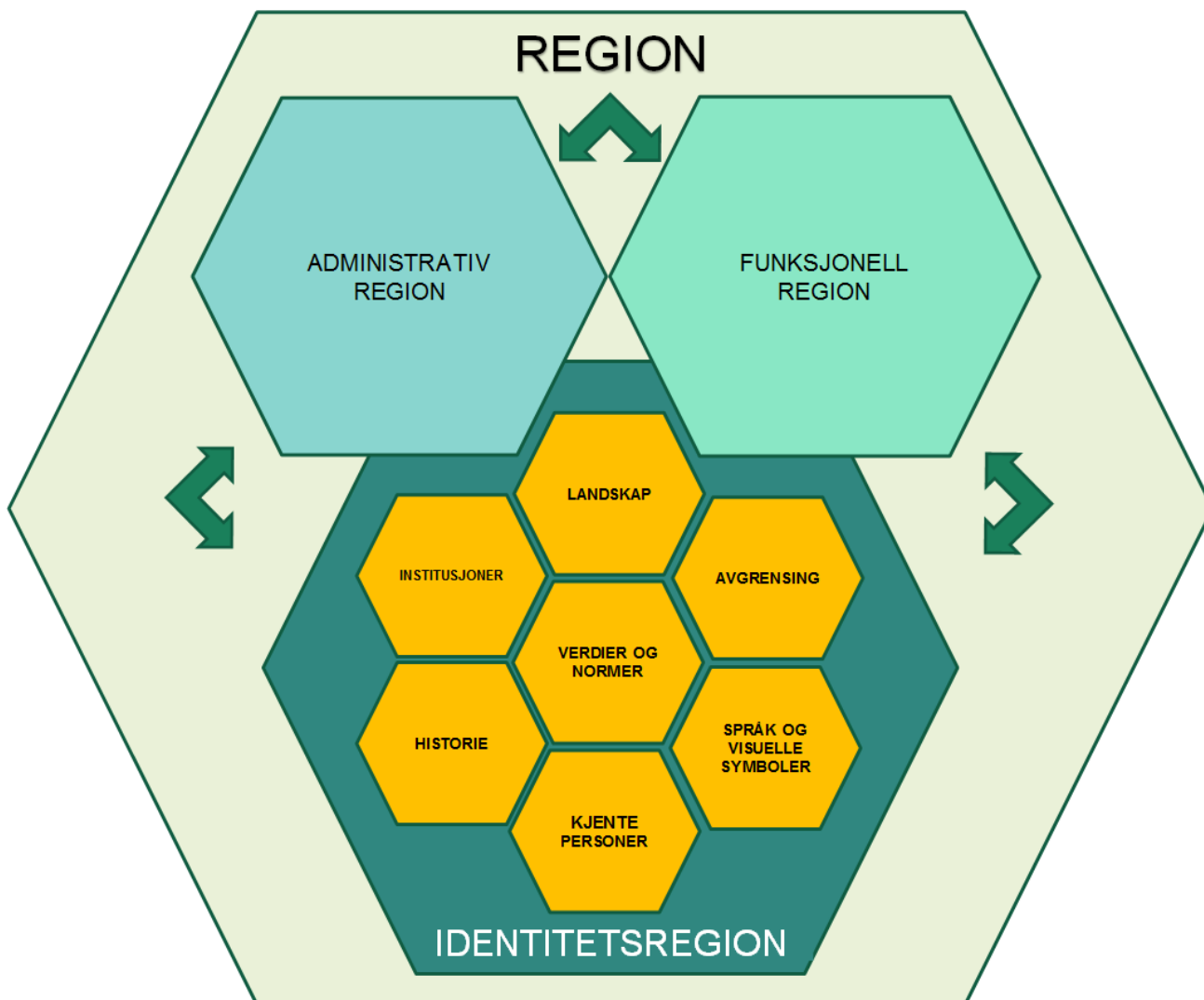
Videre har jeg valgt en prosessuell tilnærming til begrepet region, det vil si at dannelsen av en region skjer over tid, og ikke er noe statisk og uforanderlig. I denne oppgaven forklares dette med begrepet «regionalisering», som betegner prosesser og institusjonsbygging med kulturelle, sosioøkonomiske og politiske sider (Hanssen, Klausen og Langeland, 2012, s. 34-35 Tomaney, 2009, s.140, Lysgård 2005, s. 97). Derfor vil jeg se på regionalisering som en prosess med utgangspunkt i begrepene identitetsregion, funksjonell region og administrativ region for å få frem ulike sider ved slike prosesser:

1. Fremveksten av en identitetsregion.
2. En funksjonell region tar form.
3. Etableringen av en administrativ region.

Slike prosesser må ikke betraktes som strengt lineære og målrettede, dette er ikke nødvendigvis prosesser som skritt for skritt bygger opp og ender med en «ferdig region». Regioner er noe som kan oppstå og forsvinne igjen, ganske enkelt fordi de er en sosial konstruksjon. (Paasi, 2009, s. 133-134 og Keating, 2003, s. 109 og Tomaney, 2009, s. 140)

Rekkefølgen er heller ikke absolutt, det skal gå an å snu om på den, for eksempel kan man like gjerne ta utgangspunkt i dannelsen av en funksjonell region som i en identitetsregion. De tre regionaliseringsprosessene er det heller ikke mulig eller ønskelig å skille strengt fra hverandre, de flettes ofte sammen og bygger opp under hverandre (Paasi, 2009, s. 134).

Det er nettopp når disse tre regionaliseringsprosessene i stor grad sammenfaller i tid og rom at det oppstår en «sterk region», hvor man har en administrativ region som dekker en funksjonell region med en identitetsregion i bunn. (Hanssen, Klausen og Langeland, 2012, s. 39, Lysgård 2005, s 98, Keating, 2003, s. 10) Hanssen, Klausen og Langeland (2012, s. 39) spør videre om hva som skjer hvis bare et eller to av disse tre elementene er på plass, hvordan fungerer en slik region? Min modell kan kanskje være et godt redskap til å finne ut av det.

Bilde 3. Visuell fremstilling av regionmodellen (Maaland, 2018)

Denne figuren gir en visuell fremstilling av den modellen jeg allerede har beskrevet. Det store, lysegrønne elementet i bakgrunnen representerer den samlede regionen som består av de tre regionkategoriene administrativ region (grå-blått element), en funksjonell region (turkis element) og identitetsregion (mørkegrønt element). De 7 gule elementene inni identitetsregionen representerer de regionale symbolene som utgjør identitetsregionens byggeklosser.

I den visuelle fremstillingen av modellen har jeg forsøkt å få frem dynamikken mellom de ulike regionkategoriene og at regionaliseringsprosessen ikke bør betraktes som strengt lineær. Figuren fremstiller disse prosessene med piler som peker to veier, det er for å illustrere at de tre regionkategoriene kan påvirke hverandre begge veier. Dannelsen av en funksjonell region kan for eksempel føre til opprettelsen av en administrativ region som igjen eller til sammen danner

en identitetsregion. Eller omvendt. Dette må sees på som en idealmodell, en sterk region, men med et særlig tungt innslag av kategorien identitetsregion». Det kan man se på størrelsen i forhold til de andre elementene, og skyldes at denne oppgaven har et særlig fokus på identitetsregionen og hvilke symboler den er bygget opp av. Det kommer vi nærmere inn på i neste avsnitt.

2.3. Fremveksten av en identitetsregion

2.3.1. Innledning og definisjon på identitetsregion (1s)

I dette avsnittet vil jeg først forklare hva jeg mener med begrepet «identitetsregion» og komme med en klar definisjon av begrepet.

I litteraturen jeg har brukt omtales dette under litt ulike navn, foruten «identitetsregion» brukes «identifiserende region», «kulturell region» og «kulturell identitetsregion» selv om innholdet stort sett er det samme. Grunnen til at jeg velger å bruke «identitetsregion» videre i oppgaven er at dette er så nært knyttet opp til Anssi Paasis begrep «regional identitet» som jeg utdyper senere i kapittelet. (Paasi, 1986, s. 132, Tomaney, s. 143, Hanssen, Klausen og Langeland, 2012, s. 26).

Regioner kan defineres ut fra kulturelle kriterier, basert på språk, dialekter eller sosiale interaksjonsmønstre. Regioner kan også defineres ut i fra innbyggernes og politiske aktørers følelse av felles identitet og historie innenfor et bestemt geografisk område. (Hanssen, Klausen og Langeland, 2012, s. 27 og Keating, 2003, s. 9) Graden av en slik følelse av regional identitet varierer sterkt, fra å være nærmest fraværende til å bli drevet frem av regionfremmende politiske aktører, videre til krav om autonomi og i ytterste grad selvstendighet fra en stat (Keating, 2003, s 9).

I norsk sammenheng har man ikke hatt regioner som har utfordret nasjonalstaten, men samtidig kan det være fruktbart å sammenligne hvordan norske regioner bruker regional tilhørighet og identitet, med hvordan nasjonalstaten brukte nasjonal tilhørighet og identitet da den ble konstruert for godt og vel hundre år siden (Lysgård, 2005, s. 96)

«På samme måte som man bruker stedet, nasjonen, eller andre geografiske kategorier, kan man også bruke regioner i sin identifisering overfor andre individer og grupper.» (Lysgård, 2005, s.

98). Han trekker frem Sørlandet, Vestlandet, Nord-Norge, Trøndelag, Ryfylke og Lofoten som eksempler på det han kaller “identifiserende regioner”, “som ikke lenger er sammenfallende med politiske regioner, men som brukes som grunnlag til å fortelle hvor man kommer fra og hvem man er”. (Lysgård, 2005, s. 98).

Med dette dreier Lysgård begrepet identitetsregion fra å være noe politisk, aktørdrevet, til å bli hvordan den jevne innbygger selv identifiserer seg med regionen hun eller han bor i. «Gjennom å relatere seg til det geografiske området man føler man hører hjemme i, settes man i stand til å fortelle andre hvem man er eller ikke er» (Lysgård 2005, s. 98) I min egen definisjon på en identitetsregion ønsker jeg å kombinere et politisk aktør-orientert syn (Fawn, 2009, s. 13-14) med innbyggernes personlige oppfatning av regional identitet:

Min definisjon på identitetsregion:

«Et geografisk område mellom stat og kommunenivå nivå hvor innbyggere og politisk-administrative aktører påberoper seg en vedvarende, felles identitet, som kommuniseres innad og utad.»

I neste avsnitt vil jeg gå mer i dybden for å få frem bruken av begrepet regional identitet i min modell.

2.3.2.Regional identitet som begrep

Regional identitet er et begrep som spenner helt fra ett enkelt individs subjektive følelse, og helt opp til hvordan sosiopolitiske institusjoner definerer sitt særpreg.

Vi begynner på mikronivå, hvor regional identitet begrep kan beskrives som «en følelse av å høre til i en region» (Fitjar, 2010, s. 3). Denne følelsen av tilhørighet kan være en av mange identiteter en og samme person kan ha. Hvor mye man identifiserer seg med regionen varierer. Selv om identitet regnes som noe subjektivt og personlig, betyr det ikke at man fritt kan velge hvilken regional identitet man skal ha. Det individuelle valget er her begrenset av det regionale fellesskapets kriterier for medlemskap. (Fitjar 2010, s. 3-5).

Fitjar (2010, s. 4) definerer begrepet regional identitet som “følelsen av medlemskap i et forestilt regionalt felleskap.» Regional identitet kan ikke reduseres til å bare handle om den

regionale bevisstheten til *enkeltindivider* i en gitt region (Paasi, 1986, s. 132). Regional identitet dannes som et komplekst forhold mellom individuelle aktører og sosio-regionale strukturer (Paasi, 2009, s. 140). Her kommer man altså opp til et mesonivå, det sosiale samspillet mellom individet og gruppen det hører til.

En annen viktig grunn til at man ikke kun kan basere regional identitet på enkeltpersoners følelse av å høre til i en region, er at man kan observere en form for regional identitet over lengre tid enn den enkelte innbyggers livslengde. Altså at regional identitet er basert på en sosial prosess som inkluderer både reproduksjon av regional bevissthet hos *innbyggerne* (og hos de utenfor regionen), og materielle og symbolske trekk ved regionen som en pågående sosial reproduksjon (Paasi, 1986, s. 132 og Bull, 2006, s. 84).

For å få frem det tidligere nevnte skillet mellom innbyggernes personlige oppfatning av regional identitet, og sosiopolitiske aktørers bruk av regional identitet, følger jeg Paasi (2009, s.141) og Lysgård (2005, s. 92) som et rent analytisk verktøy valgt å skille mellom:

1. «*Befolkningens regionale bevissthet*» og

2. «*Regionens identitet*»

Befolkningens regionale bevissthet viser til folks subjektive identifisering med en bestemt region, altså hvordan individer erfarer og er bevisst sin tilværelse og eksistens i en region. (Lysgård 2005, s.103 og Paasi 2009, s. 141).

Med regionens identitet menes derimot elementer fra regionen, dvs. økonomiske, kulturelle, sosiale og politiske institusjoner, samt institusjonaliserte praksiser som opprettholder forestillingen om en kollektiv, regional identitet. (Lysgård 2005, s. 102-103 og Paasi 2009, s. 141). Her er vi altså kommet opp på makronivå og et potensielt langt tidsperspektiv.

Denne måten å dele opp identiteten knyttet til en region kan være nyttig fordi den viser både den individuelle, innbyggersentrerte identiteten, og den kollektive, regional aktør-orienterte identiteten.

Videre i oppgaven velger jeg likevel å kombinere «Befolkningens regionale bevissthet» og «regionens identitet» til et felles begrep som innbefatter begge identitetstypene, under betegnelsen «regional identitet». Dette for å unngå forvirring og fordi og begrepene er tett sammenvevd og til tider vanskelig å skille fra hverandre i praksis (Paasi, 2009, s. 140-142).

2.3.3 Regionale aktører

Det er noen grupper, institusjoner og individer i regionen som er særlig involvert i å skape regionall identitet. Dette kan være økonomiske, intellektuelle, politiske og administrative eliter, men også enkeltpersoner i nøkkelroller. (Fitjar, 2010, s.7-8, Keating, 2003, s.13 og Paasi 2009, s. 140-142) Disse defineres i denne oppgaven inn i begrepet «regionale aktører». Fokuset vil være rettet mot på de regionale aktørene som er involvert i å konstruere regional identitet, og da igjen særlig lokalpolitikere og ledere i regionale organisasjoner. De sistnevnte omtales også som «politisk-administrative aktører». Denne gruppen er altså vesentlig for oppgaven, da jeg skal prøve å få rede på deres syn på Hardanger som identitetsregion. Dette leder oss over i neste avsnitt, som ser nærmere på *hvorfor* de regionale aktørene ønsker å skape en regional identitet.

2.3.4 Formålet med å konstruere en regional identitet

Lysgård (2005, s. 103) hevder at regional identitet er noe som skapes ut fra en intensjon og et formål. Hva er så det?

Regional identitet kan forstås som et «mykt verktøy» som brukes av regionale aktører for å fremme regionalt samhold, regional markedsføring og økonomisk vekst. Regional identitet kan brukes innen forskning, organisasjoner, markedsføring, turisme, administrasjon og politikk. Formålet er ofte å fremheve særtrekkene ved regionen og å styrke innbyggernes tilhørighet til regionen. Men et poeng er også å tiltrekke seg «de rette» menneskene, det være seg høykvalifisert arbeidskraft, barnefamilier eller turister. Denne formen for promotering av en region kan man kalle «regional branding», hvor regionen i seg selv blir en merkevare. Regional identitet brukes da i markedstankegang for å skape økonomisk merverdi (Paasi, 2009, s. 135-138 og 141 og Angell, 2015, s.57).

Et annet formål kan være å skille regionen tydelig fra andre regioner, enten fordi man ønsker løsrivelse eller økt autonomi fra en stat, slik tilfellet er for en rekke europeiske regioner. Eller, som i Norge, hvor separatisme ikke er særlig aktuelt, at målet er nasjonal posisjonering i forhold

til andre regioner i landet (Lysgård 2005, s 103 og Keating, 2003, s. 14) Igjen er markedstankegangen fremtredende.

Den regionale identiteten kan altså skapes, selv om de færreste tenker over denne prosessen. Det kan skyldes at mange regioner er så gamle at man tar den geografiske inndelingen og de tilhørende kulturelle symbolene for gitt, eller at «den regionale inndelingen er fylt med så mange funksjonelle og kulturelle sammenfallende prosesser, at regionen oppfattes som en fullt ut legitim romlig inndeling – regionens innhold og forestilling er da institusjonalisert.» (Lysgård, 2005, s. 103)

Det som gjør denne tankegangen virkelig interessant, er når man går til den motsatte enden av skalaen og finner eksempler på forsøk på å skape en region som har vært direkte mislykket. Lysgård (2005, s 103) viser at dersom «den regionen som skapes, ikke oppleves som legitim, og det er få funksjonelle og kulturelle prosesser som støtter opp om den, oppstår gjerne en kamp om anerkjennelse, legitimitet og gyldighet som regionalt narrativ eller forestilt fellesskap.»

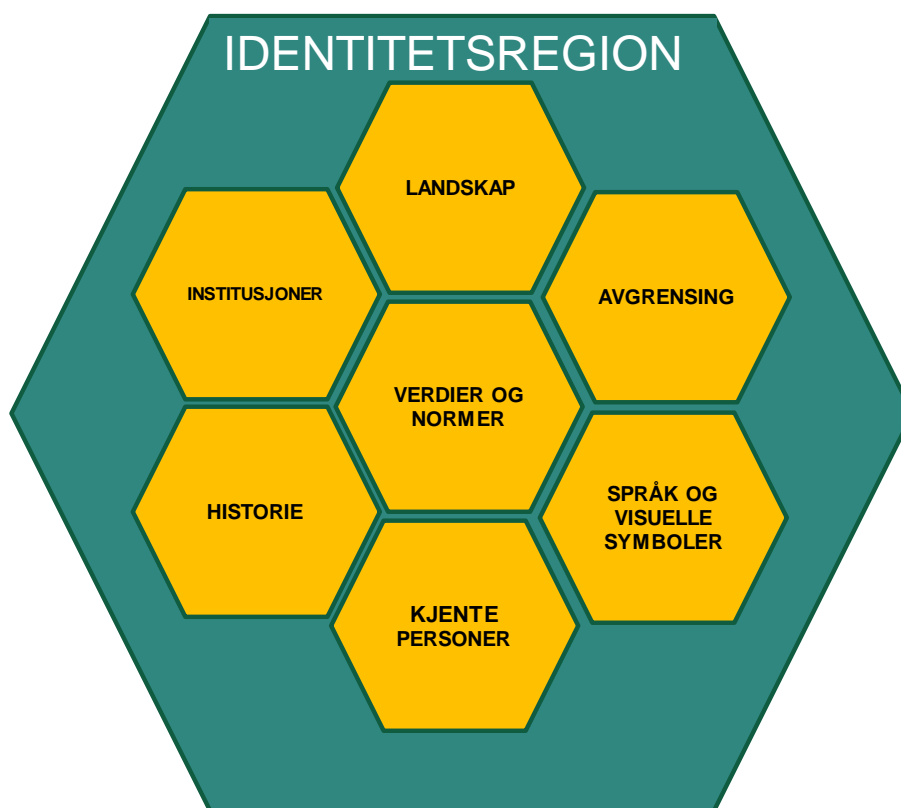
Han trekker frem et eksempel fra 1990-tallet, da regionale aktører forsøkte å skape en ny region i den sørligste delen av Norge, under navnet «Agderbyen». Betegnelsen skulle gjelde byene langs kysten av Sørlandet, hvor man ville utvikle et sammenhengende byområde som skulle gi økonomisk vekst, urbanisering, innovasjon, internasjonalisering og globalisering. (Lysgård 2005, s. 103). Formålet var altså ikke autonomi eller løsrivelse, men nasjonal posisjonering i forhold til andre regioner i landet.

Men «Agderbyen» viste seg å være mer splittende enn samlende, og ble raskt sett på som et politisk begrep som favoriserte deler av landsdelen og innebar en politisk betent sammenslåing av Agderfylkene. Selv om «Agderbyen» ble forklart som en «naturlig region», var det i realiteten få sammenfallende funksjonelle og kulturelle prosesser. Man manglet anerkjennelse, legitimitet og gyldighet som regionalt narrativ eller forestilt fellesskap, og mislyktes dermed i forsøket på å skape en ny region (Lysgård, 2005, s. 103-104).

Paasi (2009, s. 141) forklarer slike mislykkede forsøk med at regionale aktører ikke alene kan skape en regions identitet, men er avhengige av å spille på lag med den kulturelle og historiske konteksten innbyggerne opplever som sin erfarte virkelighet. Denne «opplevde virkeligheten» kan manipuleres politisk, men dersom man forsøker å skape en region som går på tvers av

innbyggernes erfarte virkelighet, vil ikke innbyggerne identifisere seg med regionen (Paasi, 2009, s. 140).

En regions identitet kan altså skapes av regionale aktører, men den kan ikke tas ut av løse luften, men må spille på lag med innbyggernes opplevelse av å høre til i en region, deres regionale identitet. Nå har vi sett at en regional identitet skapes av regionale aktører for å fremme regionalt samhold, regional markedsføring og økonomisk vekst. (Paasi, 2009, s. 138) For at dette skal lykkes må grunnpremisset være at regionen føles ekte for innbyggerne (Paasi, 2009, s. 141). I neste avsnitt går vi nærmere inn på *hvordan* regional identitet skapes.

Bilde 4. Identitetsregion (Maaland, 2018)

2.3.5 Regionale symboler som byggeklosser

I denne oppgaven ses regional identitet på som noe som kan konstrueres av forskjellige symboler, og utvikles og endres gjennom en prosess (Bull, 2006, s. 84) Et symbol definerer jeg i denne oppgaven som et tegn det knytter seg en overført betydning til (Svendsen, 2017).

I følge Paasi (2009, s. 140) er regional identitet flettet sammen av elementer fra institusjonaliseringsprosessen til en region. Han kaller disse viktige elementene for «forventningsstrukturer», det vil si menneskelig skapte ideer om regionalt samhold, karakteren

og historien til et samfunn, samt de særtrekkene som brukes for å skille den aktuelle regionen fra andre regioner. Ulike kvaliteter de har, blir brukt som et redskap i slike strategier. Dette kan helt konkret være landskapet, naturen, kulturarven, mat eller andre produkter (Angell, 2015, s. 2) Disse elementene eller regionale trekkene er altså knyttet til tegn eller bilder på regionen. Disse har jeg valgt å dele inn i sju symboler, som vist i figuren.

Denne inndelingen må ikke sees på som absolutt, de ulike symbolene kan ha litt ulike roller og gli litt over i hverandre. Symbolene bør ikke brukes til å fastslå egenskapene eller særtrekkene til en region (Paasi, 2009, s.138). Poenget er å samle de regionale symbolene i en modell for å analysere hvordan de brukes av regionale aktører i konstruksjonen av regional identitet. Her kommer en oversikt over hva som menes med de ulike symbolene.

I Landskapet som symbol

Landskapet kan brukes som et symbol på en region. Det skjer i det man går fra å se på landskapet og naturen som kun et materielt grunnlag for produksjon, til en abstrakt manifestasjon i form av et landskap med symbolsk verdi (Angell, 2015, s. 62-63 og Paasi, 1986, s. 129).

II Historien som symbol

Regionhistorien kan brukes som et som et identitetsskapende middel eller verktøy (Angell, 2015, s. 57-59). Regional identitet kan knyttes til en felles historie ved å kobles til symboler, hendelser eller epoker. «Symbolene aktiviseres når de formidles gjennom fortellinger, monumenter, myter eller dramatiseringer. Politikere og massemedia av forskjellig slag, prester, skolelærere, romanforfattere og diktere gjør sitt til å velge ut hva det er som på denne måten skal få en symbolverdi, skape kollektive minner, eller myter.» (Bull, 2006, s. 84) De regionale aktørene velger altså ut hva som skal trekkes frem fra historien, og hva som ikke skal frem i lyset (Angell, 2015, s. 66). Regionhistorien, eller deler av den, blir dermed i seg selv et symbol på regional identitet.

III Regionale institusjoner som symbol

Regionale institusjoner kan være sosiale og politiske organisasjoner, men også vaner, dialekter, regionale måter å gjøre ting på (Paasi 2009: s 135). Fremveksten av en regional identitet skjer som regel over et langt tidsspenn, noe som krever en parallell fremvekst av institusjoner, fordi institusjonene i motsetning til individene er ansvarlige for reproduksjonen av identiteten (Paasi

1986: s 126). Institusjonene får dermed en viktig rolle en viktig rolle som formidlere av regionale symboler (Bull, 2006, s. 89). Samtidig kan disse institusjonene i seg selv brukes av regionale aktører som regionale symboler for å konstruere regional identitet.

IV Kjente personer som symboler

Også kjente personer med tilknytning til en region kan brukes som regionale symboler. Det kan da være snakk om historiske, kjente personer som man fremhever, eller nålevende kjendiser som brukes som «ambassadører» for regionen (Angell, 2015, s. 65-66).

V Språklige og visuelle symboler

Her er det snakk om et viktig et særlig viktig symbol, navnet på regionen. Prosessen med å navngi en region bringer sammen kulturelle, historiske og politiske interesser og er dermed et uttrykk for maktforhold i samfunnet. Navnet er ofte koblet opp mot landskapsformer, uttrykker en felles fortid og skiller grupper fra hverandre. Det er altså viktig for den kollektive identiteten, fordi det knytter *bildet av regionen* sammen med innbyggerne (og utenforståendes) *regionale bevissthet*. I nyere tid har også regionenes navn blitt gjenstand for merkevarebygging og «regional branding». Her kommer også visuelle symboler (bokstavelig talt) inn i bildet, som egne logoer og visuelle profiler (Angell, 2015, s. 61). Et annet trekk som kan brukes som symbol er innbyggerne i regionens språk eller dialekt (Paasi, 1986, s.123).

VI Felles verdier og normer som symbol

Dette symbolet er vanskelig å skille fra regionale institusjoner, men poenget er at felles holdninger, verdier og normer kan brukes til å definere en gruppe mennesker. Et godt eksempel er hvordan nasjonale fellesskap ofte deles inn på denne måten og brukes for å bygge en nasjonal identitet. Tilsvarende kan felles verdier og normer, brukes som et regionalt symbol når man ønsker å konstruere en regional identitet (Lysgård, 2005, s. 95-96 og Paasi, 2009, s. 137).

VII Avgrensning som symbol

Som tidligere nevnt er ofte formålet med å skape en regions identitet, å skille regionen tydelig fra andre regioner. Det gjøres blant annet ved å avgrense et fysisk område eller en sosial klassifisering (Paasi 2009: s 135). Administrative grenser er en åpenbar avgrensning som kan brukes som et symbol. Men også andre, sosialt funderte praksiser kan skape grenser. Grenser (ikke nødvendigvis fysiske) som basis for sosial klassifisering, er en forutsetning for *regional bevissthet* i befolkningen. Disse grensene er ikke nødvendigvis fastsatte, de kan være vage, og

de kan forandre seg over tid (Paasi 1986: s 124-125). Eksempler på hva som kan brukes for å avgrense en region, er de regionale symbolene som benyttes for å konstruere en identitetsregion. Samtidig kan altså avgrensning i seg selv være et slikt symbol (Paasi, 2009, s. 137).

2.3.6 Bruken av regionale symboler

De regionale symbolene kan som vi har sett brukes av regionale aktører til å konstruere en regional identitet. Når regionen får et navn, sosiale organisasjoner og institusjoner osv. som er knyttet sammen i et felles symbolsystem, vil disse forsterke symbolene og dermed identiteten til regionen og i siste instans også befolkningens følelse av felles tilhørighet (Paasi 1986: s 126). Symbolene skal altså feste bildet av regionen i innbyggernes bevissthet, og må derfor oppfattes som legitime. Dessuten brukes symbolene for å fremme regionen utad, gjerne i form av «regional branding» (Paasi, 2009, s. 135).

I enkelte veletablerte identitetsregioner er det ikke egentlig snakk om å konstruere regional identitet, de regionale symbolenes funksjon er da først og fremst å legitimere, forsterke og feire status quo (Paasi, 1986, s. 125). Det gjelder for kategorien jeg i neste avsnitt har valgt å definere som «historiske regioner»

2.3.7 Historiske og nyetablerte regioner

Paasi (2009, s. 133) mener at det kan være nyttig å skille mellom «gamle» og «nye» regioner, som i denne oppgaven vil bli omtalt som «historiske» og «nyetablerte» regioner. Historiske regioner har kommet til over lang tid, og gradvis etablert seg som en administrativ region. Slike regioner oppfattes ofte som meningsfulle for innbyggerne, og kan derfor utgjøre en viktig kilde til regional identitet og til og med følelser. Paasi nevner sveitsiske kantoner og nederlandske provinser som gode eksempler på dette. Historiske regioner kan enten ha vage eller fastsatte grenser. Historiske regioner kan være vitale og veletablerte administrative regioner, eller de kan være noe som kun eksisterer, i historien.

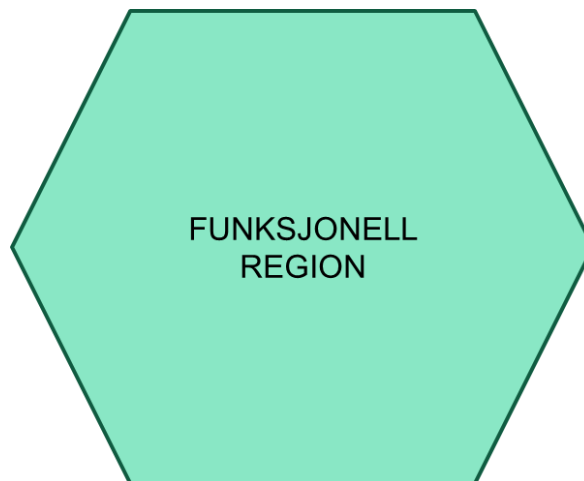
Med nyetablerte regioner menes i denne sammenhengen regioner som er skapt som «ad hoc»-prosjekter, gjerne med formål å utvikle et gitt område eller gjøre det mer konkurransedyktig i møte med andre geografiske områder. Dette kan gjerne være en region som er fastsatt av myndighetene, og Paasi (2009, s. 133) bruker da som et eksempel EUs grenseregioner som krysser medlemslandenes nasjonale grenser. I dette tilfellet er formålet ofte å øke samhandel

over grensene. Det skal likevel nevnes at nye regioner ofte bruker eldre historiske symboler i etableringen av regionen. Nyetablerte og historiske regioner kan ha flere fellestrekk: De kan ha oppstått under omstridte økonomiske, politiske og kulturelle forhold, de kan eksistere en stund, og de kan simpelthen forsvinne (Paasi, 2009, s. 133).

2.3.8 Kort oppsummering om identitetsregion i egen modell

En identitetsregion er etter min definisjon altså et geografisk område mellom stat og kommunenivå nivå hvor innbyggere og politisk-administrative aktører påberoper seg en vedvarende, felles identitet, som kommuniseres innad og utad. Et sett med regionale symboler kan brukes av regionale aktører for å bygge opp regional identitet. I neste avsnitt beveger vi oss over på neste kategori region, nemlig den funksjonelle regionen.

2.4. En funksjonell region tar form

Bilde 5. Funksjonell region (Maaland, 2018)

2.4.1 Begrepsavklaring og definisjon

Her kommer en gjennomgang og definisjon av begrepet funksjonell region.

Dette er en regionkategori som er mye brukt innen praktisk politikkutforming og arealplanlegging. Denne kategorien ble opprinnelig utviklet for å definere omfanget til storbyregioner ved å se på forholdet mellom bykjerner med høy tetthet av arbeidsplasser, og de omkringliggende boligområdene hvor folk pendlet inn fra. Man observerte innbyggernes daglige bevegelser til og fra arbeid (Tomaney, 2009, s. 140). Et naturlig neste skritt var det man kalte «økonomiske definisjon på region», som i tillegg til arbeidsmarkedet inkluderer felles produksjonsmønstre, gjensidig avhengighet og markedstilknytning. (Keating, 2003, s. 9 og Hanssen, Klausen og Langeland, 2012, s. 26) Senere er det blitt vanlig å inkludere felles

boligmarked, daglig handelsmønster og sosiale bevegelsesmønstre i begrepet «funksjonell region». (Keating, 2003, s. 9 og Tomaney, 2009, s. 140). Da er man kommet frem til det man kan kalle «arbeidsmarkeds-, bolig- og serviceregioner, ofte forkortet til abs-regioner (Hanssen, Klausen og Langeland, 2012, s. 11 og 27)

Farsund, Hidle og Lysgård (2008, s. 142-143) bruker norske storbyregioner som eksempel på funksjonelle regioner, og har funnet at lengden på daglige reiser mellom byene og omlandet stort sett ligger på mellom 10 og 20 km, med noe færre reiser mellom 20 og 40km. Det er ikke kun i storbyområder man kan finne slike funksjonelle regioner, man finner dem også i mer rurale områder og på det vi i oppgaven kaller «distriktsnivå». I norsk sammenheng gjerne rundt et regionsenter i form av en by eller et større tettsted (Amdam, 2008, s. 228-236 og Keating 2003, s. 9) Denne kategorien er i aller høyeste grad aktuell å bruke i analysen til mitt studieobjekt, Hardanger. I denne oppgaven velger jeg å definere en funksjonell region slik:

«Et geografisk område på understatlig nivå med gjensidig avhengighet, felles produksjonsmønstre, arbeidsmarked, boligmarked, servicemarked»

2.4.2. Funksjonell region som en dynamisk størrelse

Det er viktig å understreke at denne definisjonen av en funksjonell region må ses på som en størrelse som er ustabil og forandrer seg over tid etter skiftende økonomiske og sosiale omstendigheter. (Keating 2003, s. 9). Grensene er heller ikke mulig å fastsette med nøyaktighet, og den funksjonelle regionens størrelse avhenger av hvilke konkrete funksjoner man fokuserer på (Amdam, 2008, s. 228-243).

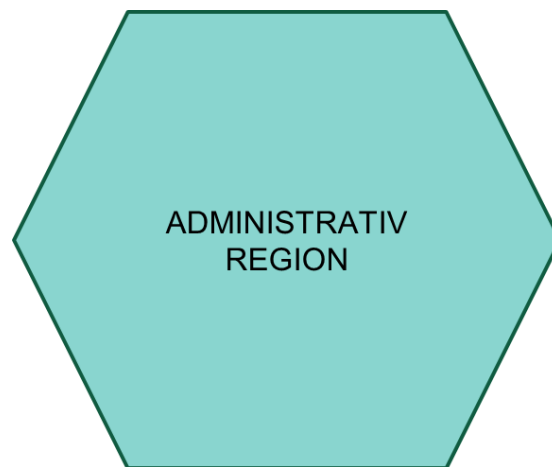
Stort press i boligmarkedet kan for eksempel føre til at flere er nødt til å bosette seg lenger borte fra arbeidsplassen, og at de dermed pendler over større avstander. Et annet viktig poeng er at den teknologiske utviklingen og en omfattende samferdselsutbygging de siste 70 årene har gjort det mulig å reise over større avstander på kortere tid. Denne utviklingen er også til en viss grad styrt av politiske beslutninger og mål om å knytte enkelte områder tettere sammen, for eksempel ved å bygge ut jernbane, motorveier, broer og tunneler. (Onsager, 2012, s. 62).

På grunn av store og raske endringer i de underliggende sosioøkonomiske strukturene, har man mange steder sett at disse funksjonelle regionene har utvidet seg slik at de overskrider de eksisterende administrative grensene. (Tomaney, 2009, s.140) Dette har i sin tur mange steder

ført til en debatt hvor det argumenteres for å endre de administrative grensene slik at de passer bedre overens med det som oppfattes som en funksjonell region (Onsager, 2012, s. 62).

Her ser vi altså hvordan dynamikken i regionaliseringsprosesser fungerer i praksis. Utviklingen og endringen av en funksjonell region vil kunne påvirke grensedragningen for en administrativ region. I neste avsnitt er det den administrative regionen som er tema.

2.5. Etableringen av en administrativ region

Bilde 8. Administrativ region (Maaland, 2018)

I dette avsnittet skal jeg forklare hva som menes med administrativ region, hvordan jeg definerer denne, og hvorfor denne regionkategorien er relevant for oppgaven. Dette er et begrep som har mange navn, blant annet politisk region, institusjonell region, formell region, administrativ region og politisk-administrativ region.

(Hanssen, Klausen og Langeland, 2012, s. 2, Keating, 2003, s 9 og 35, Lysgård, 2005, s. 98 og Paasi, 1986, s. 130).

En vanlig måte å se slike regioner er at de er «en del av nasjonalstatens hierarki og får sin legalitet fra staten, som også bestemmer rammer og virkefelt» (Hanssen, Klausen og Langeland, 2012, s. 26). Her ser man altså på regionen som nedsatt av staten, og hvor staten i alle henseende er overordnet den politisk-administrative regionen. Denne tilnærmingen passer stort sett godt til norske forhold, hvor man har tradisjon for en sterk sentralmakt etter fransk mønster (Keating, 2003, s. 35). I et større historisk tidsspenn eller i en europeisk kontekst vil derimot en slikt syn på en politisk-administrativ region bli for snever. Det skyldes at mange politisk-administrative

regioner har oppstått og oppstår som maktsentre i opposisjon til det sentrale maktapparatet, eller, som i Norges tilfelle, oppsto som maktsentre *før* selve statsdannelsen. Det er tilfellet med mange av de norske regioner på distriktsnivået, inkludert Hardanger. (Hanssen, Klausen og Langeland 2012, s. 26, Henningsen og Vestby, 2012, s. 108 og Grove, 2015, s. 357-358)

I stedet for å bare se på hvem som har opprettet den aktuelle regionen, kan man også fokusere på innholdet. Da kan man se på en administrativ region som en sosial institusjon innenfor territorielle grenser (Keating, 2003, s 13). Det territoriale elementet i denne definisjonen er avgjørende: Det sosiale, økonomiske og politiske innholdet i en region varierer i henhold til resultatet av politiske prosesser (Keating, 2003, s.13). I min definisjon ønsker jeg å konkretisere innholdet noe mer og samtidig få frem forholdet mellom stat og regionale aktører.

Min definisjon på administrativ region:

«Offentlig anerkjent politisk-administrativt område mellom stat og kommune-nivå innenfor territorielle grenser»

Jeg vil presisere at territorielle grenser kan endres, men at en eventuell grensejustering skjer gjennom politisk-administrative vedtak. Som eksempel på dette kan nevnes grensejusteringen i 2002 mellom Hordaland og Rogaland Fylkeskommune pga. en sammenslåing av to kommuner på hver side av den fylkeskommunale grensen.(kilde?) Grunnen til at jeg har tatt med «politisk» i definisjonen er todelt:

For det første viser det til at denne regionaliseringsprosessen drives frem av politisk-administrative aktører, enten innad i regionen, eller utenfra, eksempelvis fra sentrale myndigheter (Keating, 2003, s.13 og Paasi 2009, s.140-142).

For det andre vil man ved å bruke «politisk» i definisjonen utelukke at typiske sektormyndigheters geografiske områdeinndelinger vil kunne regnes som en administrativ region. Vegvesenets «Region Nord» eller «Tollregion Midt-Norge» vil dermed ikke kvalifisere som institusjonelle regioner i seg selv. Disse «sektorregionene» kan likevel ha betydning for etableringen av en institusjonell region, dersom sektorregionene i stor grad sammenfaller geografisk, vil dette kunne brukes som argument av politisk-administrative aktører for etableringen av en administrativ region. Motsatt vil et lappeteppes av ulike sektor-regioner

kunne være et hinder i en regions institusjonaliseringsprosess. (Hanssen, Klausen og Langeland, 2012, s. 348 og Amdam, 2008, s. 246)

Å bruke begrepet administrativ region i denne oppgaven er svært viktig, fordi det vil kunne belyse noen av særtrekkene ved Hardanger som region, både som historisk administrativ region og forsøket på å gjenopprette denne. Videre i oppgaven vil jeg altså ta utgangspunkt i distriktsnivået når begrepet brukes.

2.6. Sentrum-periferi og skillelinjer

Den klassiske statsvitenskapelige teorien til Lipset og Rokkan om sentrum-periferi vil bli brukt i denne oppgaven til å belyse og analysere studieobjektet, Hardanger. Teorien dreier seg om det historiske maktforholdet mellom sentrale myndigheter, definert som sentrum, og regionen, definert som periferien.

Kort fortalt går teorien ut på at regionen er avhengig eller underlagt et dominerende sentralsted. Gjennom den historiske statsbyggingsprosessen prøver sentrum å kontrollere periferien, men denne sentraliseringsprosessen motarbeides aktivt av periferien, som forsøker å opprettholde sine økonomiske og kulturelle interesser. Periferien vil protestere gjennom å fokusere på økonomiske, politiske eller kulturelle saker som skiller dem fra sentrums interesser. Disse sakene og konflikten rundt dem danner igjen utgangspunkt for skillelinjer som senere kan tas opp i det nasjonale partisystemet. I norsk sammenheng brukes særlig motbevegelsene i form av avholdssaken, lavkirkelige bevegelser og målbevegelsen som klassiske eksempler for å illustrere periferiens motreaksjon mot sentrum. Disse motbevegelsene ble tatt opp i det nasjonale partisystemet i form av partiene Venstre, KrF og Bondepartiet/Senterpartiet. De manifesterte periferiens svar på hver sin skillelinje. Ironisk nok går disse partiene under betegnelsen «sentrum», men det henviser til deres plassering på en annen politisk skillelinje, nemlig den mellom arbeiderklassen og borgerskapet. (Fitjar, 2010, s. 6-7 og Keating, 2003, s. 35-36)

Fitjar (2010, s. 6-7) påpeker at når man sier at «periferien reagerer på sentrums handling», er dette en forenkling. Både sentrum og periferien er sammensatt av mer eller mindre organiserte grupper som handler på vegne av sin enhet, det være sentrum eller periferien. Innen disse gruppene vil det igjen være enkeltindivider som tar til orde for handling. Når man snakker om

at periferien handler, eller at regionen handler, dreier det seg i virkeligheten om individer som handler på vegne av regionen.

Denne tankegangen kan leses som en kritikk og nyansering av teorien om sentrum-periferi, men leder også inn på et interessant innblikk i en regions indre dynamikk.

Disse ovenfor nevnte individene er medlemmer av det man kan kalle «eliter». Eliter kan defineres som bestående av mennesker med makt i et gitt samfunn. I en region vil eliten normalt bestå av det politiske lederskapet, det øvre sjikt av byråkratiet, samt de mest innflytelsesrike næringslivslederne og akademikerne. Disse regionale elitene har potensialet til å ta strategiske avgjørelser, og dermed påvirke den økonomiske og politiske utviklingen i regionen. (Fitjar, 2010, s.7-8) Dette er de samme regionale elitene som utgjør de «regionale aktørene» som vi har omtalt tidligere i kapitlet.

I denne oppgaven blir sentrum-periferi teorien brukt flere plasser for å svare på den overordnede problemstillingen. I kapittel 4 vil denne teorien benyttes for å belyse historiske konfliktlinjer på 3-4 ulike geografiske nivåer:

- Mellom sentrum (sentralmakten) og periferien (regionen)
- Innad i regionen, mellom industristeder og den rurale befolkningen.
- Innad i industristeder, internasjonal klassekonflikt med et lokalt tilsnitt.

Hensikten med dette oppsettet er å få frem særtrekk med Hardanger som region, og utfylle og klargjøre den regionale historien som danner et bakteppe for analysekapittel 6, Hardanger som identitetsregion. Der vil det bli analysert hvordan disse konfliktlinjene har endret karakter i moderne tid, og nye konfliktlinjer er kommet til.

Videre vil sentrum-periferiteori bli brukt analysekapittel 5, for å analysere dynamikken i kommunereformen og resultatet av denne. Da er det særlig konfliktene om sentralisering og sentrums inngripen i periferiens råderett som vil bli analysert ved hjelp av sentrum-periferi teori på to geografiske nivåer:

- Mellom sentrum (statlige myndigheter) og periferi (distrikt og kommune).
- Mellom sentrum (regionsenter) og periferi (småkommuner).

Dette gjøres som ledd i å analysere særtrekkene ved Hardanger som region, og hvordan disse har forandret seg.

2.7 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg presentert mitt teoretiske rammeverk som skal brukes videre til å analysere mitt studieobjekt, Hardanger som identitetsregion, og svare på problemstillingen. Jeg har definert hva jeg mener med begrepene identitetsregion, funksjonell region og administrativ region for å få frem ulike sider ved følgende prosesser:

1. Fremveksten av en identitetsregion
2. En funksjonell region tar form
3. Etableringen av en administrativ region

Disse tre prosessene utgjør til sammen dannelsen av en region, en prosess jeg har forsøkt å visualisere og fremstille på en enkel og anvendbar måte i min modell. Styrken i en region vil variere med graden av sammenfall mellom disse prosessene. Hovedfokuset i oppgaven er på Hardanger som identitetsregion, til dette bruker jeg følgende begreper:

- «Regional identitet» som et begrep sammensatt av befolkningens følelse av tilhørighet til en region, og regionens identitet.
- «Regionale aktører» som i denne sammenheng konstruerer en regional identitet.
- «Regionale symboler» som er byggeklosser i konstruksjonen av en regional identitet, og som brukes av regionale aktører for å oppnå ulike mål.

Helt til slutt har jeg gjennomgått teorien om sentrum-periferi og skillelinjer. Disse teoriene, begrepene og modellen skal sammen med mitt datagrunnlag og analyse svare på problemstillingen. I neste kapittel skal jeg vise hvordan jeg kom frem til den, og resten av det metodiske opplegget for oppgaven.

3. Valg av metode

3.1. Beskrivelse av undersøkelsens design

I metodekapittelet vil jeg vise hvordan jeg har valgt å gå fram for å besvare oppgavens problemstilling. Jeg begrunner først valg og utforming av problemstillingen, for å så gå inn på forskningsdesign og analyseredskaper. Hovedfokuset ligger på forberedelser til og innsamling av primærdata gjennom kvalitative intervju, samt den påfølgende analysen av dette materialet.

3.2. Utforming av problemstilling

Gjennom problemstillingen presenteres oppgavens overordnede tema og blir så presisert gjennom to eksplisitte spørsmål:

Hardanger som identitetsregion:

- Hva har vært særtrekkene ved Hardanger som region, og hvordan har disse særtrekkene forandret seg?
- Ser de sentrale politisk-administrative aktørene i de eksisterende Hardangerkommunene på Hardanger som en identitetsregion?

Den første setningen viser til temaet for hele oppgaven, mens de to punktene under skal «avklare hvilke aktører (...) og trekk ved disse enheten som skal studeres» (Grønmo, 2004, s. 63) Det første spørsmålet under skal både forankre problemstillingen i eksisterende forskning på regioner, og brukes til å knytte forskningen til min egen undersøkelse av Hardanger.

Det andre spørsmålet viser enda mer konkret hvilke aktører som oppgaven rettes mot, snevrer inn tema, og legger føringer for den metodiske gjennomførelsen av oppgaven. Til sammen skal problemstillingen kunne brukes til å studere «interessante og vesentlige forhold i samfunnslivet» (Grønmo, 2004, s. 62).

Problemstillingens utforming har vært en prosess der problemstillingen har blitt justert etter hvert som jeg har samlet inn data og utarbeidet det teoretiske rammeverket. Slik har jeg søkt å få en best mulig kobling mellom teori og empiri (Grønmo, 2004, s. 71-72).

3.3. Valg av forskningsdesign

Masterprogrammet i region og regionalisering åpner for å kombinere teorier fra ulike fagdisipliner. Dette er noe jeg har valgt å benytte meg av, nærmere bestemt teorier innen

statsvitenskap, geografi og historie. Dette begrunner jeg videre med at jeg på denne måten får et bredere spekter av verktøy for å analysere forskningsobjektet og et mer oversiktlig bilde av Hardanger som region (Grønmo 2004, s. 52-53). Denne masteroppgaven er tverrfaglig, noe som også gjenspeiles i valg av metode-teori. Jeg har valgt å legge vekt på en kombinasjon av en samfunnsvitenskapelig (Grønmo, 2004) og en mer historisk-humanistisk orientert tilnærming til metode (Grove og Heiret, under publisering).

I denne oppgaven har jeg i liten grad benyttet meg av kvantitative metoder. Det jeg har brukt av statistikk er hentet fra en utredning (Eidfjord kommune, Granvin herad, Ullensvang herad og Ulvik herad. (2015), altså et eksisterende skriftlig dokument, og går dermed mer under kvalitativ metode, dokumentanalyse. Jeg har i all hovedsak benyttet meg av kvalitative metoder, fordi spørsmålene jeg ønsket å finne ut av vanskelig lot seg svare på av tall og statistikk. Her måtte svarene først og fremst komme ved å finne dybdekunnskap om komplekse samfunnsmessige forhold. Det fikk jeg gjennom kvalitativ observasjon, innholdsanalyse av dokumenter og kvalitativt intervju. Flere kvalitative metoder ble altså benyttet for å gi innblikk i studieobjektet, og de ulike metodene kunne i kombinasjon gi en mer allsidig belysning av Hardanger som identitetsregion. (Grønmo, 2004, s. 56 106, 124 og Everett og Fursett 2012, s. 139).

Ettersom jeg var ute etter kvalitative data, valgte jeg kvalitativt intervju som hovedmetode for innsamling av data. I tillegg brukte jeg kvalitativ innholdsanalyse av tekst for å få et bredere datagrunnlag og for å hente ut spesifikke data jeg var ute etter. (Grønmo, 2004, s. 127-128, 159 og 189).

3.3.1. Kvalitativ innholdsanalyse av tekst

Innholdsanalyse av tekst ble brukt som metode for å få oversikt over og kunnskap om tema for oppgaven, Hardanger som identitetsregion. Til dette leste jeg lokalaviser, søkte i digitale avisarkiver, gjennomgikk akademiske tekster og offentlige rapporter og utredninger. «Hardanger, ei regionhistorie» (Angel et al., 2015) var også en viktig skriftlig kilde, og da særlig til kapittel 5, Hardanger som historisk region. Ved bruk av bøker som kilde går det på faktiske opplysninger, noe som må skilles fra forfatterens egne vurderinger og tolkninger av de samme faktaene.

Etter hvert som jeg fikk ny informasjon og bedre oversikt over tema for oppgaven, kunne jeg bedre vurdere hva som var relevant for oppgaven og hva som burde utelates. Problemstillingen kunne brukes til å «avklare fokus for datainnsamlingen» (Grønmo, 2004, s. 189). Slike sekundærkilder ble også brukt til å supplere, sammenligne og bekrefte, eventuelt avkrefte egne innsamlede data. I analysekapittel 6 bruker jeg for eksempel en rapport fra en kommunal utredning til å sammenligne og sjekke opp mot egne data om regional identitet.

3.3.2. Deltakende observasjon og kvalitativt intervju

En enkel form for deltakende observasjon ble brukt i ett tilfelle, på «Hardangerkonferansen 2013», hvor hovedformålet med observasjonen var at jeg selv skulle få oversikt over tema for oppgaven, dernest å få oversikt over viktige aktører, deres meninger og hvilke interessekonflikter som kom frem på debatter hvor de regionale aktørene var samlet (Grønmo, 2004, s. 141-151). Dette var altså materiale som jeg selv opparbeidet i løpet av observasjonen (Grove og Heiret, under publisering).

Jeg valgte å innhente hovedtyngden av mitt datamateriale gjennom metoden kvalitativt intervju (Grove og Heiret, under publisering), det samme som Grønmo (2004, s. 159-163) kaller uformell intervjuing. Dette var altså mitt primære datamateriale, som ble til gjennom intervjuene, ved at jeg fikk informasjon fra den man i tråd med et funksjonelt kildebegrep kaller «informanter», altså de som blir intervjuet (Grove og Heiret, under publisering).

Intervjuet hadde form som en samtale mellom meg og hver enkelt informant, hvor jeg i stor grad styrte samtalen gjennom en intervjuguide med forhåndsbestemte tema som ble gjennomgått. Informantene som ble intervjuet var valgt ut fordi de representerte en regional aktør, og kan nok derfor kategoriseres som eliteinformanter.

Grunnen til at jeg valgte å bruke denne typen informanter fremfor «mannen i gaten» var at det var større sjanse for at de er velinformerte om tema i oppgaven, kjenner hele regionen og har tatt stilling til de aktuelle spørsmålene. Man kan finne ut hva informantene velger å fokusere på, få informasjon som ikke er tilgjengelig i tekstform, og teste ut mulige hypoteser og sammenhenger på informanten (Grove og Heiret, under publisering).

Ulempen med å bruke slike informanter var at de var travle mennesker som kunne være vanskelige å få avtalt intervju med, og faren for at det oppstår en situasjon hvor den

ressurssterke informanten tar over styringen av intervjuet Da måtte jeg være ekstra godt forberedt. (Alver og Øyen, 2007, s 26 og Grove & Heiret, 2018).

3.4. Etikk

Et viktig poeng av etisk betydning er at informantene ble intervjuet i kraft av sin stilling, som en aktør i det offentlige ordskiftet. At de altså ikke ble intervjuet som privatpersoner. Aidentifisering er vanskelig med denne typen informanter. Selv om navn ikke er med vil det være mulig å finne ut hvem det er ved å lese hva informantene sier i intervjuene (Grove & Heiret, 2018). En full aidentifisering av informantene kunne ha svekket datamaterialet, det ville da ha vært svært lite av sitatene fra intervjuene jeg i praksis kunne ha brukt i analysen. Det ville altså ha gått ut over datamaterialets validitet, som jeg kommer mer inn på i 3.4.1. (Alver og Øyen, 2007, s. 28-29 og Grønmo, 2004, s. 221).

Selv om det er eliteinformanter er det nyanser av forskjell: ordførere kan uttale seg mer åpent enn en rådmann, som normalt holder seg unna politikk. En forfatter står naturligvis fritt til å si og skrive hva han vil, men er ikke nødvendigvis like vant til å svare på den type spørsmål jeg kom med, mens politikere ofte «kjører autopilot» og kommer med et innøvd politisk budskap. Dette er personer som i stor grad er med i det offentlige ordskiftet, og deres synspunkter er ofte kjent gjennom media. Derfor vil man kunne kjenne igjen argumentasjon i intervjuene og knytte det opp mot en bestemt person (Alver og Øyen, 2007, s. 42 og Grove og Heiret, under publisering).

Man vil også i stor grad kunne finne ut hvilken kommune informanten hører hjemme i, utfra svarene i intervjuene. Derfor mener jeg at det er riktig å oppgi stilling, f.eks. ordfører, og kommune, f.eks. Jondal. Navnet på personene velger jeg å ikke oppgi, da det ikke er nødvendig. Her er først og fremst deres tanker og meninger i kraft av deres stilling som er relevant (Grove og Heiret, under publisering). Jeg ser likevel at dette valget ikke er helt uproblematisk, blant annet fordi mangelen på navn også kan gi forvirring om det f.eks. er tidligere eller nåværende rådmann eller ordfører i en gitt kommune som er intervjuet.

Totalt sett mener jeg likevel at denne måten å delvis anonymisere er den mest hensiktsmessige i denne oppgaven. Informantene ble også bli gitt muligheten til å lese gjennom det de selv har sagt som ble tatt med i oppgaven før den ble publisert, og de kunne kreve at sitatene deres fjernes helt fra oppgaven (Everett og Furseth, 2012, s. 140).

3.5. Metodisk fremgangsmåte

Den første forberedelsen til intervjuene var å søke om tillatelse til innsamling av denne type data hos NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste). Dette var også nyttig fordi jeg måtte ta stilling til en god del praktiske spørsmål i utførelsen av intervjuene, og laget i den forbindelse et informasjonsskriv og samtykkeerklæring til informantene og en intervjuguide til bruk under intervjuene. Intervjuguiden ble utformet med tanke på å «være tilstrekkelig omfattende og spesifikk til at forskeren får de typer informasjon som er relevant for studien, men den skal samtidig være så enkel og generell at hvert enkelt intervju kan gjennomføres på en fleksibel måte.» (Grønmo, 2004, s 161)

Intervjuguiden ble laget ved å dele den inn i ulike tema med underpunkter. Temaene var basert på problemstillingen og underproblemstillingen. Under hvert tema var det en rekke spørsmål som var formulert med tanke på å teste ut de ulike teoriene fra teorikapittelet. Samtidig var det et mål å ikke gjøre spørsmålene vanskeligere enn nødvendig, og å forsøke å tilpasse dem den lokale konteksten. Etter drøfting i masterseminar og med veileder ble intervjuguiden kortet noe ned, slik at det skulle være mulig å gjennomføre et intervju i løpet av en time.

Guiden ble også tilpasset noe etter hvem jeg skulle intervju. Da kunne jeg få mer informasjon om enkelte tema jeg antok informantene visste mer om (Grønmo 2004, s. 161-162). Det var likevel utfordrende å få med alle relevante spørsmål i intervjuguiden og jeg lot derfor det siste spørsmålet i hvert intervju være åpent: «Har du noe å tilføye? Hvilket spørsmål har jeg glemt å stille?».

Intervjuguiden ble også noe endret underveis. Det ble gjort av tre grunner: For det første måtte enkelte av spørsmålene endres noe for å få informanten til å komme med den nødvendige informasjonen. For det andre endret konteksten seg noe, slik at spørsmålene måtte oppdateres etter nye politiske realiteter. Den tredje grunnen var at informantene gjennom intervjuene av og til kom med ny informasjon som det var naturlig å bruke i senere intervjuer. (Grønmo, 2004, s. 161) Intervjuguiden fungerte altså som et dynamisk dokument som ble endret underveis, men ikke mer enn at det var mulig å sammenligne svarene i analysen.

3.5.1. Utvalget

I teorikapittelet beskrev jeg hvordan regionale aktører skaper en region. (Fawn, 2009, s 13, og Paasi 1986 s.123-124). Derfor var det helt essensielt for oppgaven at jeg identifiserte ulike regionale aktører i Hardanger og prøvde å få rede på deres syn på Hardanger som identitetsregion. En regional aktør kan enten være en person eller en organisasjon (). Dersom det er en organisasjon vil det være hensiktsmessig å intervju en person som kan snakke på vegne av organisasjonen (Grove og Heiret, under publisering, Fitjar, 2010, s.7-8, Paasi 2009 s. 139)

Med dette som utgangspunkt laget jeg en oversikt over de regionale aktørene i Hardanger. I tillegg til kjønnsbalanse og geografisk spredning prøvde jeg å dekke ulike sfærer som kultur, politikk, næringsliv og media. Etter å ha diskutert med veileder endte jeg opp med en liste på ca. 20 personer som var aktuelle for intervju. Hovedtyngden blant de aktuelle personene var politikere, og da særlig ordførere. Mye av grunnen til dette er at disse passer svært godt til det jeg i teorikapittelet omtaler som «regionale aktører». De har makt til å påvirke og forme regionen, representere både sin egen kommune og regionen som helhet. Og de har vært sentrale i prosesser jeg ønsket å undersøke. Sammen med rådmennene deltar de også i regionalt nettverk og har muligheten til å få oversikt over hele regionen.

Ettersom et viktig tema er for oppgaven er regional identitet, som er nært knyttet opp til kultur, ønsket jeg også å få belyst dette fra noen viktige kulturaktørers ståsted. Derfor forsøkte jeg å få regionale kulturpersonligheter med på intervju, for å få flere interessante perspektiver fra utsiden av den etablerte politisk-administrative eliten, som kunne tenkes å ha en intern, felles forståelse av diverse tema (Grove og Heiret, under publisering). Da ble det altså viktig å få inn noen utenfra med et litt annet syn. Når det gjaldt media ble avisredaktørene i de to regionale avisene i Hardanger de viktigste informantene. For å få med det regionale næringslivets perspektiv, kontaktet jeg en representant for en næringshage som dekker nesten hele Hardanger og representerer ulike bedrifter i regionen.

Til slutt ønsket jeg også å intervju noen som så Hardanger litt utenfra. Fylkesmannen i Hordaland var en aktuell intervjukandidat som i tillegg til å være fra regionen også representerte sentrale myndigheter. En utflyttet forfatter kunne på sin side gi et interessant kulturperspektiv på datainnsamlingen. Det man må være oppmerksom på ved bruk av eliteinformanter, er at de lett kan ta styringen i en intervjusituasjon, særlig om den som intervjuer er uerfaren. De kan

også forsøke å bruke intervjusituasjonen til å fremme sitt syn på en sak (Grove og Heiret, under publisering).

Liste over informanter som ble intervjuet

- 1 Tidligere leder i Hardangerrådet
- 2 Ordfører i Kvam
- 3 Ordfører i Granvin
- 4 Rådmann i Odda
- 5 Forfatter fra Odda
- 6 Tidligere partileder i Kvam
- 7 Initiativtaker til Næringshagen i Hardanger
- 8 Redaktør i Hardanger Folkeblad
- 9 Ordfører i Ullensvang
- 10 Ordfører i Jondal

Ordførerne i listen var de som hadde vervet i perioden 2014-2018. Informantene ble i mellom 09.11.15 og 27.10.16 kontaktet på deres e-postadresse som ble oppgitt på arbeidsplassens hjemmesider, eller, som i forfatterens tilfelle, via hans forlag. I e-posten ble det gitt en kort forklaring av masteroppgavens hensikt og hvorfor jeg ønsket å intervju dem, og at det dreide seg om et frivillig intervju på maksimalt én time. Jeg viste til det mer omfattende informasjonsskrivet og en samtykkeerklæring som var lagt ved e-posten. Samtykkeerklæringen tok jeg også med for underskriving rett før intervjuet (Alver og Øyen, 2007, s. 26-27).

10 av dem stilte opp til intervju som ble utført i perioden 16.11.15 – 01.11.16. Dette var et noe lavere antall enn det jeg i utgangspunktet ønsket, og da måtte det vurderes om det innsamlede datamaterialet var tilstrekkelig eller om det måtte suppleres med andre kilder. Informantene var alle travle personer med begrenset med tid, derfor prøvde jeg å være fleksibel og i så stor grad som mulig å tilpasse intervjutidspunktet og sted etter deres ønsker. At jeg selv jobbet som lærer på dagtid har gjort det utfordrende å få til intervjuer, og det er noe av grunnen til at tidsspennet i intervjuene gikk over nesten ett år. Likevel var det kun ett intervju som ikke ble noe av fordi vi ikke klarte å finne et tidspunkt som passet begge. Av de informantene som svarte på forespørselen har alle vært imøtekommende og profesjonelle.

Geografisk spredning blant informantene var som tidligere nevnt viktig for å få representert alle delene av Hardanger, men dette førte også til visse utfordringer for å få gjennomført intervjuene, da ett enkelt intervju gjerne innebar 4-5 timers bilkjøring.

3.5.2. Gjennomføringen av intervjuene

Grønmo (2004, s. 163) vektlegger at kommunikasjonen mellom forskeren og informanten bør fungere godt. Derfor forsøkte jeg for å etablere en best mulig intervjusituasjon, ved at jeg forklarte litt hvem jeg var og hva jeg skrev om, og spurte litt om informantenes virke innledningsvis. Selve intervjuet ble startet ved at jeg informerte om at jeg skrudde på lydopptageren og stilte noen relativt enkle, ukontroversielle spørsmål, som informantene gjerne selv utdypet mer omkring. Senere kom jeg inn på mer kompliserte spørsmål og temaer (Grønmo 2004, s. 163). Intervjuene ble med ett unntak gjennomført innenfor tidsrammen som var satt på én time. Jeg brukte intervjuguiden som utgangspunkt og «manus» for intervjuet (Grønmo 2004, s. 160). I de fleste intervjuene fulgte jeg stort sett intervjuguiden kronologisk, slik at jeg var sikker på at jeg hadde fått spurt om det jeg ville vite. Ved noen anledninger kom informantene selv inn på tema jeg hadde tenkt å spørre om senere, da sørget jeg bare for at de nødvendige temaene ble dekket totalt sett.

Intervjuene ble gjennomført på informantenes arbeidsplass i arbeidstiden, foruten ett intervju på en kafé og ett hjemme hos informanten. Før intervjuet startet spurte jeg om det var greit at jeg tok opp lyden fra intervjuet for å lette transkriberingen i etterkant, noe de også var informert om i informasjonsskrivet. Ingen av dem hadde noe problem med det. Ettersom disse intervjuene ikke inneholdt personlige eller sensitive opplysninger, valgte jeg å bruke mobiltelefonen til å ta opp med, noe jeg også hadde informert NSD om. I tillegg tok jeg notater.

En av fordelene med å bruke eliteinformanter var at samtlige av informantene var vant til og komfortable med intervjusituasjonen. De har alle blitt intervjuet av journalister, og kjenner dessuten til hvordan intervjuet blir brukt til datainnsamling i academia. Sånn sett var det heller *jeg* som var uvant med å intervjusituasjonen, men det løsnet ganske raskt. Den ene informanten (5) fortalte med et smil om da han selv jobbet som journalist: «Nei, jeg likte ikke å intervju folk, jeg pleide ikke å intervju folk, jeg bare latet som jeg intervjuet dem, og ventet til de begynte å snakke selv». Da innleveringen av masteroppgaven ble utsatt sendte jeg også e-post om dette til informantene.

3.6. Analytisk tilnærming

Den overordnede hensikten med den kvalitative analysen av datamaterialet er «å utvikle en helhetlig forståelse av spesifikke forhold» (Grønmo 2004, s. 263). Slik analyserte jeg det innsamlede materialet fra intervjuene:

1. Rett etter at hvert intervju var foretatt, sørget jeg for å få transkribert hele intervjuet. Etter at alle intervjuene var transkribert, startet arbeidet med å systematisere det store datamaterialet. De kvalitative intervjuene var heldigvis strukturerte nok til at det gikk an å systematisere materialet med intervjuguiden som mal, og hele tiden med tanke på å svare på problemstillingen. Intervjuguiden var allerede lagt opp slik at spørsmålene var sortert etter forhåndsvalgte tema basert på teorikapittelet. Dette er en form for «deskriptiv koding» av materialet (Grønmo 2004, s. 246-247).
2. Etter hvert spørsmål listet jeg opp svaret til hver informant, sortert etter nummer. I de tilfellene hvor svarene var svært lange kortet jeg ned til det jeg anså som det viktigste meningsinnholdet. Dette er en vanskelig vurderingssak, nyanser og detaljer kan gå tapt, men det er nødvendig å komprimere datamaterialet for å beholde oversikten. Ved senere bruk av stoffet gikk jeg heller inn i de transkriberte intervjuene og sjekket hva informantene sa om et spesielt tema. De stedene hvor svaret på spørsmålet beveget seg utover det tema jeg egentlig var ute etter, måtte jeg vurdere om det likevel svarte på hovedproblemstillingen og kunne flyttes til et annet sted i analysen, eller om svaret ikke var relevant for oppgaven. (Everett og Fursett 2012, s. 146 og Grønmo 2004, s. 246-247).
3. Den videre analysen av datamaterialet gikk ut på å ytterligere bryte ned hvert tema i ulike kategorier og forsøkt testet opp mot etablerte teoretiske begreper. Dette for å finne ut om kategoriene var «teoretisk fruktbare, slik at de kan danne utgangspunkt for nye begreper.» (Grønmo 2004, s. 250). Det var altså her empirien ble koblet sammen med teorien. Denne delen av analysen påvirket også innholdet og strukturen i teorikapittelet, og hadde mye å si for utarbeidelsen og endringen av mitt teoretiske oppsett. Gjennom korte analytiske notater til datamaterialet fikk jeg etter hvert en mer samlet forståelse og oversikt over studieobjektet, Hardanger som identitetsregion.

3.6.1. Vurdering av datamaterialets kvalitet

For å vurdere datamaterialets kvalitet er det helt essensielt at det kan brukes til å svare på problemstillingen, og om datamaterialet henger sammen og ser troverdig ut (Everett og Fursett, 2012, s. 135). Dette gjelder altså alt datamaterialet, inkludert de innsamlede tekstene, sekundærkildene. I tråd med et humanistisk, funksjonelt kildebegrep testes problemstillingen mot egne observasjoner og muntlige kilder(informantene), men også ulike dokumenter og litterære tekster (Grove og Heiret, under publisering). Innen samfunnsvitenskapelig metode vurderer man kvaliteten på datamaterialet ved å se på graden av reliabilitet (pålitelighet) og validitet (gyldighet) (Grønmo, 2004, s. 217).

Datamaterialets reliabilitet

For at dette datamaterialet skal kunne sies å ha høy reliabilitet, er det viktig at metodiske forhold som datainnsamlingen eller undersøkelsesopplegget i liten grad påvirker innholdet i datamaterialet. For å oppnå høy reliabilitet er det en fordel ha en grundig og systematisk metode for datainnsamling, slik at dataene faktisk kan brukes til å svare på problemstillingen (Grønmo, 2004, s. 221, og Everett og Fursett 2012, s. 135).

Datamaterialets validitet

Datamaterialets validitet går ikke på troverdigheten til datamaterialet i seg selv, men hvorvidt det er relevant for å svare på problemstillingen. For å oppnå høy validitet er det vesentlig at «det faktiske datamaterialet svarer til forskerens intensjoner med undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen» (Grønmo, 2004, s. 221).

Både i utformingen av det metodiske opplegget og underveis i dataanalysen var det derfor viktig å hele tida vurdere om dataene faktisk var pålitelige og relevante for min undersøkelse, mine hovedargumenter og konklusjoner. Høy reliabilitet og validitet er naturligvis også viktig når det gjelder sekundærkildene, de skal også være pålitelige og relevante (Everett og Fursett, 2012, s. 135).

3.7. Oppsummering av metodekapittel

I dette kapitlet har jeg gjennomgått det metodiske opplegget for denne masteroppgaven. Først tok jeg for meg utformingen av problemstillingen og valg av metode for datainnhenting. Jeg har i all hovedsak valgt å bruke ulike kvalitative metoder for å besvare problemstillingen. Den mest omfattende metoden har vært kvalitativt intervju av eliteinformanter. Videre har jeg vist opplegget for videre analyse av det innsamlede datamaterialet, og hvordan kvaliteten på materialet kan vurderes.

4.Hardanger som historisk region

4.1. Fjorden og fjellene som ramme for en naturlig region

Dersom man ser på et kart over Hardanger er det fjorden som er det mest markante landskapformen, der den skjærer dypt innover i landet. Fra de første menneskene kom med enkle båter etter at isen forsvant, og gjennom tusener av år, til godt ut på 1900-tallet, var fjorden den viktigste ferdselsveien i Hardanger.(Økland, 2015, s. 17-22) Hardanger er et eksempel på det man i tidlig geografisk regionteori kalte en «naturlig region», hvor man etter visse kriterier så etter et likeartet, sammenhengende område, for eksempel et ensartet geografisk landskap (Paasi 1986, s. 164). Hardangerfjorden som skjærer inn i landskapet og de omkransende fjellene utgjør et slikt felles naturmiljø, hvor grensene utad stort sett utgjøres av høye fjellmassiver og vidder. Det er også fjorden som har gitt navn til regionen. Hardanger betyr antagelig «Hordenes trange fjord», muligens etter folkegruppen «hordene» som holdt til der (Thorsnæs, 2017). Dette kapittelet skal vise de historiske særtrekkene ved Hardanger som region. Hardanger var i middelalderen en historisk administrativ region, men kirkesoknet og etter hvert småkommunene som fulgte dem har forblitt den viktigste forvaltningsenheten helt frem til i dag. Videre skal vi se hvordan indre og ytre krefter på 1800-tallet skapte et bilde av Hardanger som et særegent, nasjonalt landskap, som på begynnelsen av 1900-tallet fikk en del felles regionale institusjoner. Siste del av kapittelet tar for seg fremveksten av motkulturene i Hardanger og hvordan industrietableringene og arbeiderkulturen utover 1900-tallet utfordret bondekulturen og bildet av Hardanger som et nasjonalromantisk landskap.

4.2. Etableringen av en historisk administrativ region

I dette avsnittet kommer en historisk gjennomgang av de ulike administrative strukturene i Hardanger.

4.2.1. Hardanger som historisk administrativ region

Det som i dag utgjør Hordaland, het i middelalderen Hordafylke og var igjen delt inn i tre områder som ble kalt sysler: Nordhordland, Sunnhordland, Voss og Hardanger. Dette er den eldste inndelingen av Hardanger som administrativ region vi kjenner til. Man antar at sysselinndelingen går helt tilbake til 900-tallet, og Hardanger var et maktområde som var dannet før rikssamlingen. Hver sysle ble styrt av en sysselmann, som var kongens representant og hadde ansvar for innkreving av skatt, avgifter og bøter, og skulle i ufredstid lede leidangskip i

kamp (Ugulen, 2015, s. 180). Kirkelig og rettslig var regionen i det store og hele samlet som en administrativ enhet fra middelalderen av (kilde). Hardanger fortsatte å være en egen administrativ region som futedømme frem til det ble slått sammen med Sunnhordland på 1600-tallet og senere sammen med Voss (Grove, 2015, s. 357).

I middelalderen var det først og fremst kirkesoknene og som var de viktigste administrative enhetene, og i Hardanger hadde man følgende kirkesokn (Ugulen, 2015, s. 177):

- Vikøy
- Kinsarvik
- Eidfjord,
- Granvin
- Ulvik
- Ullensvang
- Jondal
- Odda

Dette sammenfaller nokså godt med tingstedene i Hardanger, som lå i Jondal, Granvin, Øystese, Ulvik, Eidfjord, Kinsarvik, Odda og Ullensvang. Altså et ting i hvert kirkesokn (Ugulen, 2015, s. 189). Middelalderens inndeling i sokn og ting er slående lik dagens (2018) kommunestruktur i Hardanger, eneste avvik er Kinsarvik som ikke lenger er egen kommune. Selv om man har en del sammenslåinger og oppdelinger igjen av soknene fra middelalderen og frem til i dag, viser denne administrative inndelingen en forbausende kontinuitet gjennom de siste tusen årene. I et lengre historisk perspektiv er det særlig to områder i Hardanger som peker seg ut som administrative grenseområder, hvor de kirkelige og verdslige grensene ikke nødvendigvis sammenfalt. Det første er Strandebarm og Varaldsøy, som har skiftet på å tilhøre Sunnhordland og Hardanger. Det andre er Røldal, som kirkelig helt frem til 1800-tallet lå under Domkirken i Stavanger, mens fjellbygden verdslig sett var en del av Hardanger. (Ugulen, 2015, s. 177 og Angell og Kolle, 2015, s. 165-166).

4.2.2. Administrative endringer i Hardanger på 1800-tallet

På midten av 1800-tallet kom flere store administrative endringer som i sum harmoniserte grensene til de ulike administrative inndelingene, og at grensene mellom Sunnhordland og Hardanger ble tydeligere. Men den viktigste administrative endringen på 1800-tallet kom med

de nye formannskapsdistriktene i 1837. Disse la grunnlaget for dagens kommuner (Angell og Kolle, 2015, s. 161). Men rent geografisk tok man utgangspunkt i de store prestegjeldene. Her er formannskapsdistriktene med sokn i parentes (Grove, 2015, s. 361):

- Strandebarm (Strandebarm, Jondal og Varaldsøy)
- Vikør (Vikøy og Øystese)
- Graven (Granvin, Eidfjord, Ulvik)
- Ullensvang (Ullensvang, Kinsarvik og Odda)
- Røldal

Formannskapsdistriktene var store og til dels vanskelige å styre, de dekket altså flere sokn. Formenn og representanter i de nye selvstyreorganene ble valgt soknevis, og saker som bare angikk ett sokn, ble avgjort internt i soknet. Dette gjorde at soknet fortsatte å spille en viktig rolle i lokalstyret, samtidig som staten i løpet av 1800-tallet stadig innførte nye og mer omfattende offentlige oppgaver innen helsevesen, samferdsel, skole og administrasjon, som ble lagt til soknefellesskapene. I sum bidro det til å undergrave de store formannskapsdistriktene, med det resultat at soknene brøt ut og dannet nye formannskapsdistrikt basert på soknegrensene. Mellom 1841 og 1913 brøt samtlige av soknene i Hardanger ut og dannet egne formannskapsdistrikter/kommuner. (Angell og Kolle, 2015, s 172-174 og Grove, 2015, s. 361).

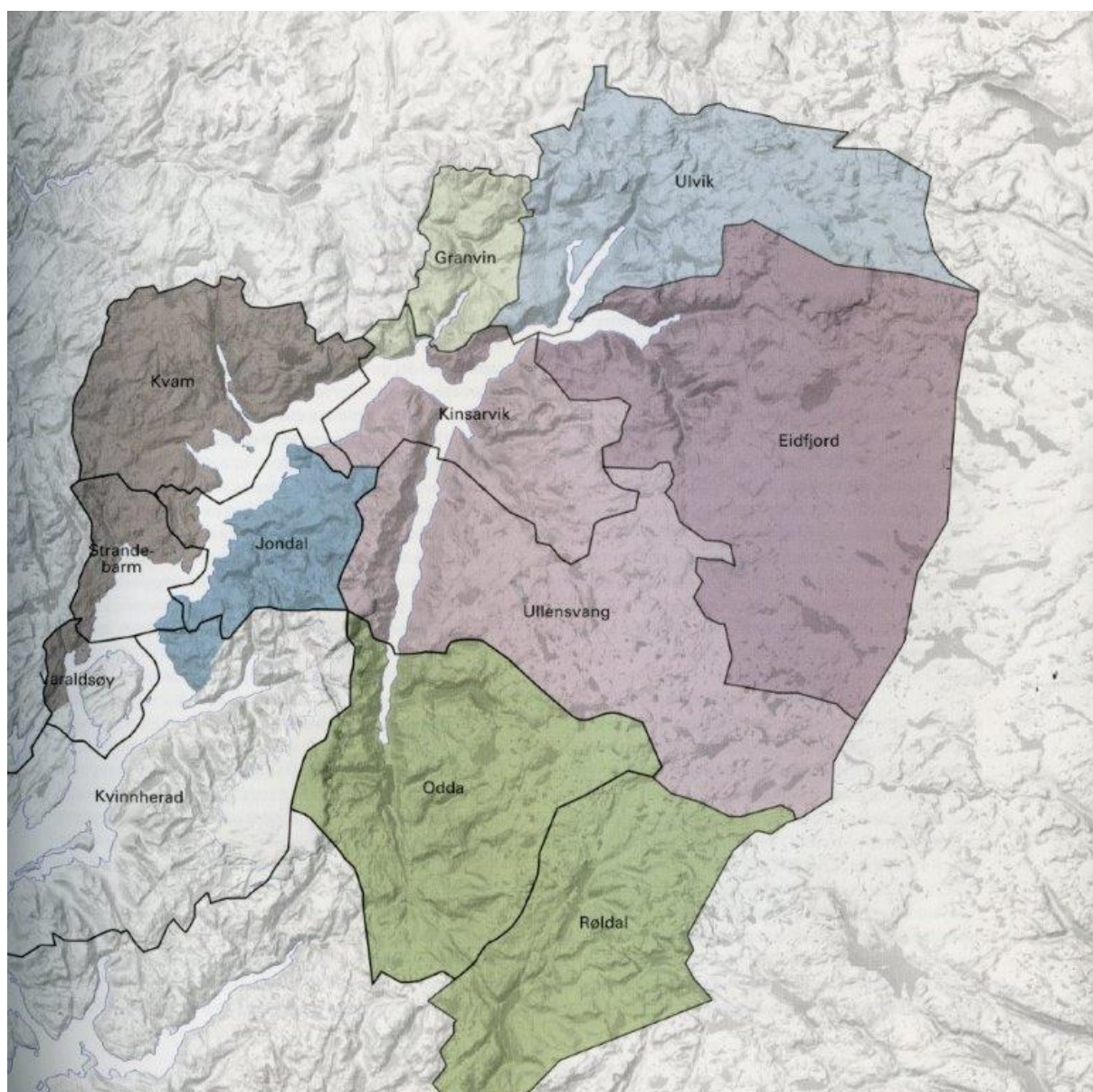
Hardanger i 1913 besto av dobbelt så mange kommuner som ved innføringen av Formannskapslovene i 1837 (Angell og Grove 2015, s 183). Det mest påfallende trekket er altså at de gamle soknefellesskapene med røtter i middelalderen trer frem som den desidert viktigste administrative enheten ved inngangen til 1900-tallet. Angell og Kolle (2015, s. 176) viser til at fremveksten av lokaldemokratiet førte til at befolkningen begynte å stille krav til sammenfall «mellom institusjonelle grenser og rammene for bygdefellesskapet». Mot slutten av 1800-tallet hadde endringer i samhandel og kommunikasjon ført til at det ble forventet at de administrative grensene skulle følge de funksjonelle mønstrene i regionen. (Angell og Kolle, 2015, s. 176).

4.2.3. Kommunereform på 1960-tallet

Etter delingen av Ullensvang i 1913 gikk Hardanger inn i en lang periode hvor kommunestrukturen lå fast, men de store samfunnsendringene i første halvdel av 1900-tallet fremtvang etter hvert en debatt om kommunestrukturen i Norge. På 1950-tallet hadde nye og mer omfattende kommunale oppgaver, fokus på større og mer rasjonelle enheter og endrede

kommunikasjonsforhold pekt mot sammenslåinger og sentralisering i kommunestrukturen i Hardanger. Et førende prinsipp var at kommunene skulle samles etter veisystemet som var bygget ut langs fjorden. Det brøt med den tidligere inndelingen som var basert på at det meste av kommunikasjonen var med båt over fjorden (Angell og Grove 2015, s. 183-184).

I 1957 anbefalte Stortinget at man i Hardanger skulle redusere antallet kommuner fra 10 til 6. Reaksjonene på anbefalingene i kommunene var stort sett at man ville fortsette med de samme enhetene som før, selv om det var forståelse for intensjonen i reformen. Dessuten ville hardingene være med på å trekke opp grensene selv, de hadde omfattende diskusjoner og kom med en rekke egne forslag til endringer (Grove og Angell, 2015, s. 186-187).

Bilde 7. Hardangerkommunene før og etter 1965 (Angell og Grove, 2015, s.185). Gamle grenser med svarte streker, nye kommuner med farger.

I 1965 Resultatet ble at man sto igjen med følgende 6 Hardanger-kommuner:

- Kvam
- Jondal
- Granvin
- Ulvik
- Ullensvang
- Odda

Som vi ser på kartet til Angell og Grove (2015, s. 185), opphørte Kinsarvik, Eidfjord Røldal, Strandebarm og Varaldsøy å eksistere som egne kommuner. Strandebarm ble en del av et større Kvam og Kinsarvik gikk sammen med Ullensvang. Eidfjord ble slått sammen med Kinsarvik og Ullensvang. men dette møtte stor motstand i Eidfjord, hvor man mente man hadde lite historisk samhandling med Kinsarvik og Ullensvang. Eidfjord hadde mye sterkere bånd til Ulvik og Granvin, som sammen med Eidfjord tidligere utgjorde den gamle Graven kommune. I Eidfjord hadde det i tillegg lenge vært planer om store kraftutbygginger, og man ønsket lokal kontroll over denne utviklingen. Etter 12 år fikk derfor Eidfjord lov til å gå ut av Ullensvang og ble en egen kommune igjen i 1977 (Grove, 2015, s. 365).

Jondal forble en egen kommune i påvente av bedre veiforbindelse med omverdenen. Kommunesammenslåingene i Hardanger må også ses i sammenheng med industri- og kraftutbygging i naboregionene, og da særlig i Sunnhordland. Det nye aluminiumsverket på Husnes i Kvinnherad gjorde at man etablerte Kvinnherad som en langt større kommune enn tidligere. Varaldsøy ble en del av Kvinnherad og forsvant dermed ut av Hardanger, hvis man mener regiongrensen også må følge kommunegrensene. (Angell og Grove, 2015, s. 186-187).

Røldal ble frivillig en del av Odda kommune for å være bedre rustet til å takle en storstilt kraftutbygging. At det ble Odda og ikke Suldal i Rogaland henger nok også sammen med den gradvis forbedrede veiforbindelsen til Odda. På kartet ser man også mindre justeringer av kommunegrensene, etter prinsippet om at veiforbindelse er viktigere enn den gamle forbindelsen over fjorden. De fleste kommunene hadde små landområder på andre siden av fjorden, disse ble i stor grad overført til den nærmeste kommunen med veiforbindelse (Grove og Angell, 2015, s. 185-187).

Etter 1977 har kommunestrukturen i Hardanger ligget fast helt frem til debatten om ny kommunestruktur kom opp i 2013. Dette vil bli behandlet i kapittel 5. I et administrativt perspektiv har vi sett at Hardanger var en administrativ region i middelalderen, en inndeling som gradvis mistet betydning med tiden, og i dag formelt sett bare består som tingrettsområde (kilde). Den administrative enheten som har vist seg å ha størst betydning, særlig utover 1800-tallet og frem til i dag, er det gamle soknefelleskapet.

4.4. Fremveksten av en identitetsregion med indre og ytre krefter

I dette avsnittet beskrives først den spesielle rollen Hardanger fikk under nasjonsbyggingsprosessen på 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet, og hvordan opprettelsen av regionale institusjoner bidro til å etablere Hardanger som en identitetsregion.

4.4.1. Bildet av Hardanger

I regionhistoria for Hardanger argumenterer Byrkjeland og Grove (2015, s. 239-241 og 246) for at Hardanger på 1800-tallet bygget sin regionsidentitet i spenningsfeltet mellom opplysningstid og nasjonalromantikk. Som det også påpekes i dette historieverket, er den regionale identiteten både formet av elementer utenfra og indre krefter (Angell og Grove, 2015b, s. 321). Her tar vi først for oss de ytre elementene.

I siste halvdel av 1700-tallet fikk opplysningstidens idealer om rasjonalitet, vitenskap og opplysning gjennomslag i Hardanger. Det kommer til uttrykk i hvordan man så på landskapet. I den grad det hadde estetisk verdi, ble det bedømt etter hvor kultivert og «temmet» det var av mennesket. Det ville, steinete landskapet i Hardanger ble sett på som stygt. Med nasjonalromantikken inntog på 1800-tallet kom det inn et helt annet blikk på Hardangerlandskapet. Nå ble det samme steinete landskapet fremstilt som vakkert og harmonisk. (Byrkjeland og Grove, 2015, s. 239-248)

Det var i stor grad ytre krefter som skapte dette bildet av landskapet i Hardanger som noe særegent og et uttrykk for det et nasjonalt landskap. Hardanger er et dramatisk naturlandskap som ved siden av Telemark og Jotunheimen ble et uttrykk for det genuint norske. I tillegg til velstående utenlandske turister kom kunstmalere og diktere utenfra Hardanger. Kunstnerne så på landskapet med et blikk som var sterkt preget av nasjonalromantiske strømninger ellers i Europa. Det var særlig tyske nasjonalromantiske ideer som fikk gjennomslag i Norge, hvor det

nasjonale landskapet ble sterkt koblet sammen med menneskene som befolket det. Til dannelsen av den nye nasjonalstaten lette man etter noe opprinnelig, urnorsk. I Hardanger fant man et særpreget landskap med en bondekultur som var tilsynelatende upåvirket av danskhet og andre fremmedelementer (Byrkjeland og Grove, 2015, s. 239 og 242-248).

Bilde 8. Brudeferd i Hardanger (Tiedemand og Gude, 1848)

Med «Brudeferd i Hardanger» koblet Tidemand og Gude sammen det hardangerske fjordlandskapet med en rekke kulturelle elementer fra regionen. Byrkjeland og Grove (2015, s. 239 og 242) viser hvordan hardangerlandskapet, hardingfela og hardangerbunaden var regionale elementer som ble hevet opp til å bli byggesteiner i det større nasjonsbyggingsprosjektet. Hvor vellykket dette prosjektet har vært kan man se på statusen «Brudeferden» fortsatt har som et nasjonalt ikon.

Flere av de kulturelle markørene som i løpet av 1800-tallet ble trukket frem som særpregede for Hardanger, var i realiteten relativt nye innslag i regionen. Det gjelder blant annet mye av håndverks- og håndarbeidstradisjonene, slik som treskjæring og rosemaling, husflid og mattradisjoner. (Byrkjeland og Grove, 2015, s. 252-254)

At kulturelle markører og tradisjoner har røtter utenfor Hardanger, og har oppstått i samkvem med andre grupper, er da heller ikke spesielt oppsiktsvekkende. Den hardangerske festdrakten og hardingfela er heller ikke noe unntak her, og disse to håndverksproduktene fra Hardanger fikk i løpet av 1800-tallet en helt spesiell status som nasjonale, kulturelle symboler. Det som rundt 1900 ble hetende hardangerbunaden fikk kallenavnet «Nasjonalen» og ble også i stor stil brukt som bekledning for serveringspersonalet på de mange turisthotellene som dukket opp på Vestlandet på slutten av 1800-tallet, også utenfor Hardanger (Byrkjeland og Grove, 2015, s. 253-259).

De mange frukthagene ble også lagt merke til av de turistene og kunstnerne som besøkte regionen, og gikk inn som nok et element i det mytiske bildet av Hardanger, en vakker, blomstrende frukthage omkranset av fjord, fonn, fosser og fjell (Byrkjeland og Grove, 2015, s. 248). Da Norge ble selvstendig i 1905 var Hardanger etablert som et nasjonalt landskap med en rekke særtrekk. «To a Norwegian the name of Hardanger is music in his ears, and its glories are theme of poets and the dream of the painters» står det å lese på side 178 i Bennets reisehåndbok fra 1925. I tillegg til et tidstypisk og ubehagelig fokus på hardingenes rasemessige fortrefelighet, presenteres her alle de landskapsmessige og kulturelle symbolene på Hardanger. Dette bildet av Hardanger ble stående gjennom resten av århundret, og gjør det fortsatt i dag. (Angell og Grove, 2015b, s. 321)

4.4.2. Regionale institusjoner som indre krefter

I dette avsnittet tar vi kort for oss de interne kreftene som virket i oppbyggingen av ulike samlende institusjoner i Hardanger. I siste halvdel av 1800-tallet ble det etablert flere institusjoner som bidro til å binde regionen tettere sammen. Disse institusjonene var knyttet til overgangen fra det tradisjonelle til det moderne samfunnet. Et veldig konkret tilfelle er dampskipsselskapet «Hardanger Sunnhordlandske Dampskipsselskap» (HSD) som med sine mange stopp bandt regionen tettere sammen (Byrkjeland og Grove, 2015, s. 264).

Andre regionale institusjoner som Hardanger Folkehøgskole, Hardanger Folkemuseum, Hardanger Ungdomslag og Hardanger Historielag brukte alle det felles navnet Hardanger, og hadde som ambisjon å gå utover egne kommunegrenser for å favne hele regionen og representere den utad. (Byrkjeland og Grove, 2015, s. 264-268).

Det var likevel sterke krefter i de lokale bygdene og kommunene som til en viss grad motsatte seg en slik regional «sentralisering», noe debatten rundt etableringen av Hardanger Folkemuseum viser. En felles arena for ordskifte i regionen i form av en avis som dekket hele regionen, fantes heller ikke. Byrkjeland og Grove (2015, s. 264-268) tolker det dithen at Hardanger ikke fullt ut fungerte som en tydelig kulturell ramme for hele regionen. Likevel ser vi at Hardanger i overgangen til 1900-tallet trer frem som en region med klare særtrekk, bygget opp av ytre aktører og ideer, særlig nasjonalromantikken, og etter hvert også et av et sett med regionale institusjoner etablert av indre krefter.

4.5. Politiske og kulturelle skillelinjer i Hardanger

Her vil jeg kort gjøre rede for de viktigste skillelinjene i Hardanger på 1800-tallet og første halvdel av 1900-tallet ved hjelp av sentrum periferi-teori. Jeg vil kort ta for meg de skillelinjene som allerede er beskrevet i teorikapittelet. Dette er politiske og kulturelle skillelinjer som forenklet og tilpasset Hardanger kan fremstilles slik:

- Mellom sentrum (hovedstadskulturen) og periferien (Hardanger)
- Innad i Hardanger, mellom industristedene og bondekulturen.
- Innad i industristedene, mellom arbeiderklassen og borgerskapet.

4.5.1 Skillelinjer mellom sentrum og periferi, motkulturene i Hardanger

Dette er altså de viktigste politiske og kulturelle skillelinjene som i all hovedsak gikk mellom sentrum (hovedstaden) og periferien (Vestlandet). Disse var i aller høyeste grad gjeldende i Hardanger i statsbyggingsprosessen på 1800-tallet og inn på 1900-tallet (Fitjar, 2010, s. 6-7 og Keating, 2003, s. 35-36). Her er de viktigste motbevegelsene i Hardanger presentert, og hvordan de ble tatt opp i det politiske systemet.

Den lavkirkelige lekmannsbevegelsen i tråd med Hans Nielsen Hauges lære, representerte på 1800-tallet en bevegelse i konflikt med staten og statskirken, og er et godt eksempel på periferien i konflikt med sentrum. Denne bevegelsen og de ulike misjonsorganisasjonene som sprang ut av den fikk tidlig forfeste i Hardanger. Utover 1900-tallet fikk man i tillegg bølger av vekkelse og opprettelser av bedehus, ulike misjonslag og andre kristne organisasjoner. Særlig de ytre delene av Hardanger hadde stor tetthet av slike lag og organisasjoner (Angell og Grove, 2015a, s.132). Denne skillelinjen først tatt opp i det politiske systemet som en av kreftene i Venstre, og dannet først sitt eget parti på 1930-tallet ved stiftelsen av Kristelig

Folkeparti. KrFs oppslutning var markant større i de ytre delene av Hardanger enn i de indre, og markerte en religiøs skillelinje innad i regionen (Angell og Grove 2015b, s 149 og 158-159).

Avholdsbevegelsen kom på midten av 1800-tallet som periferiens motreaksjon mot de sentrale myndighetenes liberale alkoholpolitikk og skadene det påførte samfunnet. Avholdsbevegelsen ble tidlig organisert i egne foreninger i Hardanger, men fikk også stor innvirkning på lekmannsbevegelsen, målbevegelsen og arbeiderbevegelsen. Denne motbevegelsen ble tatt opp i forskjellige partier, særlig i KrF, men dannet aldri et eget parti (Angell og Grove, 2015a, s.133 og Angell og Grove, 2015b, s.146).

Den gamle motstanden fra bøndene mot embetsmannsstaten ble fanget opp i bondebevegelsen, som ble politisk organisert gjennom «Bondevennsbevegelsen» fra 1860-årene. Dette var en bevegelse med stor oppslutning i Hardanger (Angell og Grove, 2015, s.150 B2). Utover 1900-tallet fortsatte bondeorganisasjonene å jobbe for bøndenes sak, og dannet grunnlaget for dannelsen av «Bondepartiet» i mellomkrigstiden. (Angell og Grove, 2015b, s.146)

Målbevegelsen fikk tidlig fotfeste i Hardanger, mellom 1899 og 1929 ble landsmålet innført som skolemål i alle Hardanger-kommunene, selv om dette i enkelte kommuner først skjedde etter langvarig strid (Angell og Kolle 2015, s 189). Ivar Aasens målbevegelse ble det språklige uttrykket og et sterkt symbol i striden mot den fordanskede embetsmannsstaten. Landsmålet og senere nynorsken ble i stor grad tatt opp i de andre motbevegelsene, politisk først gjennom partiet Venstre.

Samlet sett kan man se at det har vært et rikt politikk- og organisasjonsliv i Hardanger fra 1800-tallet og inn på 1900-tallet (Angell og Grove, 2015a, s. 127). Man bør ikke stirre seg blind på sentrum periferi-perspektivet, dette var tross alt ikke én samlet bevegelse, men en rekke ulike bevegelser med delvis overlapp og forskjellige og til dels motstridende interesser. Noen av nyansene vil gå tapt, men med denne fremstillingen ønsker jeg å gi et overblikk over hvordan Hardanger og motbevegelsene på Sørlandet og Vestlandet ble tatt opp i det politiske systemet gjennom partiene Venstre, Bondepartiet/Senterpartiet og Kristelig Folkeparti. Flere av disse bevegelsene og de tre partiene har spilt en viktig rolle utover 1900-tallet, blant annet i folkeavstemningene om EF og EU (Angell og Grove 2015b, s 204). De er fortsatt godt representert i Hardanger og viser hvordan motbevegelsene fra 1800-tallet fortsatt har betydning i Hardanger i dag.

4.5.2. Skillelinjer innad i Hardanger, mellom industri og bondekultur

Hvis vi finner frem igjen Bennet's reisehåndbok fra 1925, og blar noen sider forbi den nasjonalromantiske hyllesten av Hardanger og dets befolkning, kommer vi til et kort lite avsnitt som avslører at Hardanger er et sted i brytningen mellom tradisjon og modernitet: «Odda is no longer the busy tourist centre it used to be owing to the Carbide Factories which have been built here, and which often send out a disagreeable smell (Bennett's, 1925, s. 187).

På begynnelsen av 1900-tallet opplevde enkelte bygder i Hardanger en brå omveltning, fra å være idylliske turiststeder og landbruksbygder til bli forvandlet til moderne fabrikkbyer på få år. Med det fulgte helt nye samfunnsstrukturer og en rådende arbeiderkultur som skilte seg radikalt fra den gamle bondekulturen i regionen.

Da Odda ble skilt ut fra Ullensvang som egen kommune i 1913, ble det tatt til orde for å skille ut industristedene som egne kommuner. «Grunngjevinga var at bønder og industrifolk var så ulike at dei vanskeleg kunne samarbeida, og at bondebygdene måtte stå saman og verna om det som vart karakterisert som den nedarva kulturen.» (Angell og Grove 2015b, s 143).

Det store antallet innflyttere til industristedene som kom utenfra Hardanger, brakte med seg andre kulturelle impulser. Flertallet av innbyggerne i resten av Hardanger var bønder med røttene sine i Hardanger, mens befolkningen i industristedene i stor grad besto av industriarbeidere, ingeniører, funksjonærer andre typiske by-yrker. Resultatet var at det oppsto en egenartet kultur, en blanding av den opprinnelige bygdekulturen og en mer urban, industri-sentrert livsførsel (Angell og Grove 2015b, s. 143-158).

De ytre, fysiske rammene for dagliglivet skilte seg også ut i industristedene. De store, dominerende fabrikkanleggene og den medfølgende forurensingen av lokalmiljøet stod i skarp kontrast til det postkort-idylliske landskapet ellers i Hardanger. Men også boligarkitekturen og de offentlige bygningene i Odda, Tyssedal og Ålvik skilte seg markant ut fra resten av regionen. De planmessige og raske utbyggingene av boligområder i førstehalvdel av 1900-tallet, med bygårder, rekkehus og lavblokker var noe helt nytt i Hardanger. At flere anerkjente Bergensarkitekter sto bak de tidstypiske og moderne boligene, bidro til å gi industristedene et utpreget urbant visuelt uttrykk. (Røyane, 2015)

Industristedenes borgerskap, med sitt riksmål og urbane overklassekultur, må ha virket fremmed på de jordnære bøndene rundt om i Hardanger, hvor landsmålet hadde fått godt feste.

Men mellomkrigstidens radikale arbeiderbevegelse ble nok sett på som et vel så stort fremmedelement av bøndene i Hardanger. Det skyldtes en rekke religiøse, kulturelle og økonomiske forskjeller og uenigheter mellom bygdefolket og arbeiderbevegelsen. Hvis vi tar utgangspunkt i de allerede eksisterende motbevegelsene i Hardanger fra 4.5.1., ser vi at arbeiderbevegelsen havner på motsatt side av skillelinjen i forhold til motbevegelsene, med et mulig unntak av avholdsbevegelsen.

Mange av de tilflyttede arbeiderne i Odda hadde riksmål som sitt skriftspråk, og ønsket derfor at barna deres skulle få samme opplæring. I tillegg ble landsmålsbevegelsen av mange i arbeiderbevegelsen assosiert med det borgerlige partiet Venstre. I Odda skolekrets var det derfor flertall for å innføre riksmål i skolen, men man inngikk et kompromiss ved å ha parallelle klasser med landsmål og riksmål. «Ordninga med parallellklassar var eit uttrykk for at Odda hadde vorte eit delt samfunn.» (Angell og Grove 2015b, s 150)

Med utgangspunkt i Marx' omtale av religion som sløvende «opium for folket» (snl.no FIX) var arbeiderbevegelsen svært kritisk til kristendommens påvirkning på individ og samfunn. Angell og Grove (2015b, s. 150) eksemplifiserer dette ved at Odda Arbeiderparti på partilandsmøtet i 1915 foreslo å fjerne kristendomsundervisningen i skolen til fordel for «religionshistorie paa grundlag av den moderne naturvidenskab.» Vitenskap og rasjonalitet skulle overvinne religion og tradisjon. Denne motstanden mot religion forsterket det allerede religiøse skillet mellom indre og ytre Hardanger.

Bondekulturen i Hardanger ble på begynnelsen av 1900-tallet oppfattet som et «uttrykk for det ekte norske» (Byrkjeland og Grove 2015, s 268). Dette sterke fokuset på det nasjonale sto i kontrast til arbeiderbevegelsens vekt på den internasjonale klassekampen og solidaritet på tvers av nasjonale grenser. Den store oppslutningen om sosialismen og arbeiderbevegelsen i industristedene markerte et viktig skille mot de borgerlige partiene, herunder også motbevegelsenes Venstre, KrF og Bondepartiet. Dette leder oss over i neste viktige skillelinje i Hardanger, som gikk innad i industristedene.

4.5.3. Klassekamp innad i industristedene

Den klassebaserte skillelinjen innad i industristedene var markant, med en privilegert, men tallmessig underlegen overklasse på den ene siden, og en radikal og tallmessig overlegen arbeiderklasse på den andre, som på tross av en rekke indre stridigheter i mellomkrigstiden, var godt organisert. I første halvdel av 1900-tallet kom denne skillelinjen til uttrykk både gjennom

konflikt og streiker, men også ved at arbeiderbevegelsen tilbød sin klasse et helt spekter av organisasjoner, lag og institusjoner. Denne skillelinjen kan ikke ses på som spesiell for Hardanger, tvert imot strakk den seg ut som en del av den internasjonale klassekampen. Gjennom hele 1900-tallet var den massive oppslutningen om sosialistiske og sosialdemokratiske partier i industristedene i Hardanger et politisk uttrykk for denne skillelinjen. Ved å følge med på velgeratferd, oppslutning om politiske partier, lag og organisasjoner videre gjennom det 20. århundre, er det tydelig at disse skillelinjene i det store og hele har vart helt frem til i dag, med en del nyanseringer og en generell tendens at hardingene i økende grad stemmer og organiserer seg som resten av landet (Angell og Grove, 2015b, s. 146-158 og 180-217).

4.6. Oppsummering av kapittelet

I dette kapittelet har vi sett at Hardanger har en fortid som en historisk administrativ region i form av syle og senere futedømme, men kan ikke lenger regnes som en administrativ region. Den administrative enheten som nok har vært viktigst i folks daglige liv, har ikke vært på regionalt nivå, men på lokalt nivå, i de sju kirkesoknene i Hardanger som dannet grunnlaget for de sju Hardangerkommunene som i dag utgjør Hardangerrådet.

Videre har vi sett hvordan indre og ytre krefter på 1800-tallet skapte et kraftfullt bilde av Hardanger som et særegent, nasjonalt landskap, som ved inngangen til 1900-tallet fikk en del felles regionale institusjoner.

Ved å bruke sentrum periferi-teori har jeg skildret de viktigste skillelinjene fra 1800-tallet og inn i første halvdel av 1900-tallets Hardanger:

- Mellom sentrum (hovedstadskulturen) og periferien (Hardanger)
- Innad i Hardanger, mellom industristedene og bondekulturen.
- Innad i industristedene, mellom arbeiderklassen og borgerskapet.

Dette kapittelet har dermed vist noen av særtrekkene ved Hardanger som region, og danner baketeppet for den analysen av Hardanger som identitetsregion i kapittel 5 og 6.

5. Hardanger som administrativ region

5.1 Innledning

I dette kapitlet ser jeg først på forsøket med å få reetablert Hardanger som en administrativ region i forbindelse med den nye kommunereformen. Deretter kommer en analyse av årsakene til at det ikke ble en samlet Hardangerkommune, og en kort redegjørelse for fremtidige administrative strukturer i Hardanger.

Mine definisjoner av administrativ og funksjonell region tar utgangspunkt i organiseringen av et moderne samfunn. Men det er også viktig å ha i bakhodet de store historiske endringene innen administrasjon, kommunikasjon og ferdsel. De siste 200 årene har vi hatt flere store endringer i den interne administrative inndelingen av Hardanger. De store prestegjeldskommunene på 1800-tallet ble gradvis splittet opp i mindre, sokne-baserte kommuner, som igjen ble slått sammen i større enheter på 1960-tallet. Det som er en gjennomgående tendens er at de administrative grensene blir endret for å samsvare med de endrede funksjonelle samhandlingsmønstrene. Slik er det også i dag.

I kapittel 4 så vi at Hardangerfjorden helt frem til første halvdel av 1900-tallet fungerte som den viktigste kommunikasjonsveien i Hardanger. Bygder på hver side av fjorden hadde god kontakt, mens de veiløse fjellpartiene var en hindring. Disse felles funksjonsmønstrene basert på fjordtrafikken dannet også utgangspunkt for de administrative gresedragningene. Etter hvert som funksjonsmønstrene utover 1900-tallet endret seg med et stadig bedre veinett, ble fjorden i praksis mer og mer et hinder for samhandling og kommunikasjon. De administrative grensene kom dermed i utakt med funksjonsmønstrene i Hardanger.

I forbindelse med den store kommunereformen på 1960-tallet ønsket de sentrale myndighetene å danne nye, store kommuner med utgangspunkt i det nye veinettet langs fjorden. Myndighetene vant stort sett frem med sitt syn, men tok også hensyn til kommuner som ønsket å fortsette som før. Jondals isolerte beliggenhet gjorde at de fikk forbli en egen kommune, men i utgangspunktet bare frem til de fikk bedre veiforbindelse til omverdenen. Den er nå på plass, og Jondal skal slås sammen med Odda og Ullensvang. Dette kan dermed ses på som en fortsettelse eller fullbyrdelse av 1960-tallets kommunereform. En interessant parallell mellom dagens og den forrige kommunereformen er også hvordan Eidfjord snudde i sammenslåingsspørsmålet og endte opp med å fortsette som egen kommune. I tillegg dukket

også eldre administrative inndelinger opp igjen som mulige fremtidige alternativer, det så lenge ut til at de nye kommunene i Hardanger ble noenlunde sammenfallende med enten de gamle prestegjeldene eller den gamle administrative regionen Hardanger. Disse historiske linjene og slående parallellene var derimot overraskende lite fokus på blant informantene og ellers i kommunereform-debatten.

Bilde 9. Maurtue på Stuvue (eget foto)

5.2. Gjenoppstandelsen av Hardanger som en administrativ region?

En administrativ region blir i denne oppgaven definert som et offentlig anerkjent politisk-administrativt område på mellomnivå med fastsatte grenser.

Som vi har sett i kapittel 4 har Hardanger historisk i perioder passet til denne definisjonen av en administrativ region. Allerede før rikssamlingen var Hardanger et maktområde, som senere ble en norsk administrativ region, først som et eget syssel og senere len. Fra senmiddelalderen ble Hardanger i stor grad ble styrt sammen med Sunnhordland og senere Voss. Av denne gamle administrative regionen er det kun den rettslige dimensjonen som fortsatt består. Hardanger

tingrett er det eneste offentlige administrative området som dekker Hardanger (Hanssen, Klausen og Langeland, 2012, s. 26).

I henhold til min definisjon er ikke dette nok til at det gjør Hardanger til en administrativ enhet, fordi det mangler en politisk dimensjon med reell vedtaksmyndighet. Dette er i tråd med Groves (2015, s. 357) vurdering av Hardanger som en tidligere administrativ enhet. Angell (2015, s. 59) omtaler riktignok Hardanger som en «administrativ region», men dette er nok mer med tanke på det interkommunale selskapet Hardangerrådet. I min definisjon er ikke dette nok, fordi det er et interkommunalt selskap som først og fremst er organisert som et samarbeidsorgan for kommunene, ikke et offentlig vedtaksorgan med direkte politisk forankring.

Når det er sagt, ser jeg på Hardangerrådet som den desidert viktigste regionale aktøren i Hardanger, særlig på bakgrunn av deres rolle for å konstruere en identitetsregion, men også som pådriver for å knytte regionen tettere sammen gjennom samferdsel. I dette kapittelet tar jeg for meg forsøket på å gjeninnføre Hardanger som administrativ region gjennom kommunesammenslåinger. Her har også Hardangerrådet spilt en nøkkelrolle.

5.3. Administrative strukturer på kryss og tvers i Hardanger

I teorikapittelet var vi inne på de statlige sektorregionene, og hvordan de virker inn på etableringen av administrative regioner. I Hardanger har inndelingen av sektorregioner i stedet for å styrke regionen bidratt til å splitte den opp ved at «staten deler Hardangerregionen opp langs med Hardangerfjorden, på nordsiden og sørsiden, og legger kommunene i Hardanger til funksjoner på Voss, og funksjoner i Odda. De deler Hardanger hele tiden og splitter Hardanger i politidistrikt, i helsevesen, osv.» (informant 5, tidl. leder Hardangerrådet)

Vi ser at inndelingen av disse sektorregionene ikke nødvendigvis tar hensyn til regional identitet og samhandling innad i Hardanger. Denne utviklingen ser vi at de regionale aktørene har forsøkt å motvirke:

«Hardangerrådet har i ti-tolv år jobbet aktivt for at staten skal slutte med den typen splittings av Hardanger som de kontinuerlig driver med. De ser det ut fra sine praktiske løsninger, her er så masse folk og her er så masse folk, de ser ikke at her har folk sammenbundet av slektskap, kjennskap, vennskap og samhandling på kryss og tvers. Dette har vi slitt med. Og at staten definerer Hardanger til funksjoner på andre måter enn vi gjør det selv.» (informant 5, tidl. leder Hardangerrådet)

Inndelingen av helseregionene er noe ordføreren i Kvam trekker frem som et eksempel på en statlig administrativ inndeling som er negativt for den interne samhandlingen i regionen:

«Vi er jo delt, noen er i Helse Fonna, mens vi andre er i Helse Bergen, og det er jo klart at det er utfordrende, absolutt. Det har jo stor betydning for den samhandlingen vi kan få til på helse, hvis du tenker på rehabilitering, du har jo prosjektet med Hardangerbadet for eksempel, som kan være en institusjon for hele Hardanger. Men det er også avhengig av å ha et felles helseforetak på toppen, som kunne ha satset på rehabilitering, og det er vanskeligere å samhandle når det er to forskjellige helseforetak.» (informant 2, ordfører i Kvam)

Her ser vi altså at statens inndeling regioner kan gjøre det vanskeligere å få til samarbeid i Hardanger. Samtidig har sentrale myndigheter også makt til å etablere nye administrative regioner, og gi disse rettslig legitimitet og delegert myndighet (Hanssen, Klausen og Langeland, 2012, s. 26). I det neste avsnittet skal vi se hvordan regjeringens kommunereform skapte et handlingsrom og moment for å gjenopprette Hardanger som administrativ region.

5.4. Hardangerrådet som pådriver for en administrativ region

Hardangerrådet har vært pådriver for å slå sammen alle 7 Hardangerkommunene ved tre anledninger. Første gangen var rundt millenniumskiftet, da Hardangerrådet jobbet med prosjektet «digitale-hardanger.no». Det gikk ut på at kommunene i Hardanger skulle samarbeide om barnevern, sosialtjeneste, brannvern og IKT (Hardangerrådet, samarbeid gjennom 25 år, 2014, s. 13). Hensikten var ifølge den tidligere lederen av Hardangerrådet å lage en samlet «digital Hardangerkommune, med fellestjenester for alle sju kommunene, lokalisert rundt omkring i ulike kommunesentre, f.eks. IKT én plass, barnevernssentralen én plass, skolesjefen én plass.» Dette var et «interkommunalt samarbeid som bygde på en utstrakt felles digital plattform, som var bygd på at det var én kommune.» Dette var ikke statlig initiert, men et frivillig prosjekt som møtte intern motstand fra kommunene og i tillegg strandet på lover og regler som hindret flyt av informasjon over kommunegrensene (Tidl. leder Hardangerrådet og Hardangerrådet, 2014, s. 13).

Andre forsøket på å samle Hardangerkommune kom i 2005, da Hardangerrådet fikk bestilt en ekstern utredning av fordeler og ulemper med å slå sammen alle kommunene i Hardanger. Oppsummert sa utredningen at Hardanger kunne dra nytte av at man hadde felles regional

identitet og at Hardanger hadde stort potensiale som merkevarenavn, samt fordelene med en felles forvaltning av de store utmarksarealene. Ulempene som ble påpekt var at en så geografisk stor kommune med spredt og liten befolkning kunne få store utfordringer med samordning av hovedbolken av kommunal tjenesteyting (skole, helse og omsorg), og med demokratisk forankring. At Hardanger er splittet opp i tre forskjellige funksjonelle regioner ble også sett på som et hinder for en slik samling. (Grefsrud, Grimsrud og Hagen, s. 25-26 og 38-39).

Hardangerrådet ville også her ved en eventuell sammenslåing unngå å legge ned kommunale arbeidsplasser ved å samlokalisere fagmiljøene på hver sin plass i storkommunen «hvis man for eksempel får hele kart og oppmålingsavdelingen sentralt med sine fagfolk plassert i Eidfjord, så har du ett fagmiljø, like mange ansatte.» (Tidl. leder Hardangerrådet). Diskusjonen gikk på at «hvis det skulle bli Hardanger som én kommune (...), så var det en digital kommune som det var snakk om da også.» Man endte ikke opp med noen ny kommune i den omgangen, diskusjonen «rant ut i sanden» (Tidl. leder Hardangerrådet).

I 2013 kom det en ny debatt om kommunestruktur. Nå var presset større, fra regjeringen Solberg ble det lagt opp til å kutte kraftig ned antallet kommuner i Norge og åpnet opp for tvangssammenslåinger. De nye kommunene skulle være store, «robuste» og ideelt sett ha et innbyggertall på minst 15 000-20 000 innbyggere (Hansen, 2018). Med dette bakteppet foreslo Hardangerrådet for tredje gang å slå sammen alle Hardanger-kommunene. Et av argumentene var at man da ville oppnå de målene som var satt av regjeringen, men at Hardanger selv skulle ta regien (Hardangerrådet, 2013). Her var det altså en ekstern aktør, de sentrale myndighetene, som satte i gang prosessen. Men Hardangerrådet benyttet som regional aktør anledningen til å styre prosessen, og fikk ansvaret av kommunene og midler til å drive frem regionreformen i Hardanger (Informant 1, 2, og 10).

«Hardangerkonferansen 2013», som ble arrangert av Hardangerrådet, hadde som mål å «starta debatten om det framtidige kommunekartet i Hardanger» (Hardangerrådet, 2013). Konferansen var rettet mot regionale aktører, «alle med samfunnsinteresse og samfunnsansvar som vil bidra til eit livskraftig Hardanger». Et av temaene som ble tatt opp var om Hardanger skulle være én eller flere kommuner. Med overskriften «Nye Hardanger kommune – fantasi eller framtid?» var det ikke tvil om at Hardangerrådet mente at Hardanger kunne bli en administrativ region i nær fremtid. (Hardangerrådet, 2013)

Fra sentrale myndigheter som holdt innlegg på konferansen ble det åpnet for å organisere en slik storkommune etter en mer desentralisert administrativ og politisk modell enn det som er

vanlig, for å opprettholde servicetilbudet til innbyggerne (Hardangerkonferansen, egen observasjon, 2013). På dette tidspunktet var det ikke klarlagt hvilke oppgaver kommunene skulle ha i fremtiden, men det ble sagt at en fremtidig samlet Hardanger-kommune kunne overta enkelte statlige og/eller fylkeskommunale oppgaver. Denne typen kommune ville da ha kommet innenfor det jeg i denne oppgaven har definert som en administrativ region, fordi den i størrelse, oppgaver og administrativ struktur ville gå inn i et administrativt mellomnivå, over det lokale nivået dagens Hardangerkommuner befinner seg på.

I tillegg til de generelle argumentene som ble brukt av regjeringen for å slå sammen landets kommuner til større enheter, er det interessant å se på hvilke andre argumenter som ble brukt for å slå sammen alle kommunene i Hardanger. Det er særlig argumentasjon knyttet til konstruksjonen av Hardanger som en identitetsregion og merkevare som nevnes av informantene:

8 «Det var jo tanken om (...) «Hardanger kommune», det store merkenavnet, som jo klinger godt ute i verden. Mye bedre enn Odda. (...) Hardanger klinger godt, og jeg tror det var noen som så for seg, hvorfor ikke utnytte dette, og gjøre regionen til en kommune?»

6 «En kommune som heter Hardanger, som vi kunne profilert hele Hardanger med, uten at du måtte si «Opplev Kvam», Opplev Jondal», du kunne lagt ned hele Hardangerrådet, og brukt ressursene som kommunen.»

9 «Det var jo Hardanger som én kommune, og Hardanger-identiteten, for å ivareta den. Å bli en sterk region, eller en sterk kommune.»

Her vektlegges altså Hardanger som profilering av regionen og å styrke den felles identiteten i Hardanger som grunnlag for en felles storkommune. Enkelte nevner også det eksisterende regionsamarbeidet som et utgangspunkt, og styrken i å stå samlet:8 «Nå hadde man et samarbeid gjennom Hardangerrådet, og man hadde en region, og man kunne få større innflytelse hvis alle gikk sammen, og virkelig ble slagkraftige, og så kunne man bruke Hardanger-merkenavnet. Jeg tror at tankegangen var sånn. Men det ble jo aldri noe av det.»

Helt til slutt er informanten inne på et vesentlig poeng, det ble ingen samlet Hardangerregion som resultat av denne kommunereformen. Informantene peker på at Hardanger-identiteten «ligger i bunn, men jeg tror ikke den er sterk nok til å f.eks. få én kommune i Hardanger.» (Intervju 7). Eller som en annen informant (6) uttrykte det: «(Jeg) er redd for at det er andre

interesser som blir vektlagt mer enn akkurat identiteten rundt Hardanger. De tør ikke tror jeg, å tenke så stort, å se hele Hardanger som en kommune.»

Hvilke andre interesser som ble vektlagt kommer vi inn på i neste avsnitt. Først bør det nevnes hvordan planleggingen av den felles storkommunen ifølge avisredaktøren (informant 8) stoppet opp og ble parkert: «Den der storkommunen tok de jo livet av ganske kjapt. (...) det hadde vært et uformelt møte mellom Ullensvang, Eidfjord, Granvin og Ulvik. Og da hadde de fire snakket sammen, formelt eller uformelt, og da tok jo de knekken på storkommunen med en gang.» Tidligere leder i Hardangerrådet (informant 1) uttrykte seg noe mer diplomatisk om hvordan prosessen stoppet opp:

«Hardangerrådet fikk 800 000 til å drive frem regionreformen i regionen, i Hardanger. Så bestemte Eidfjord og Ulvik og Granvin seg for at de ville ikke ha en felles utredning, de ville ha en utgreiing om seg selv. Og da hengte Ullensvang seg på, og det medførte at Odda og Jondal og Kvam gjorde en utredning, Odda, Jondal og Ullensvang gjorde en utredning, og Kvam Odda og Jondal har gjort en utredning. Og der forsvant de midlene til to-tre utredninger.

Slik gikk man fra en felles utredning i regi av Hardangerrådet til flere kommunalt drevne utredninger om fremtidig kommunestruktur. Det er likevel verdt å notere seg at man i denne omgang fortsatt holdt utredningene internt i Hardanger, det var et ønske om å bevare de eksisterende yttergrensene til Hardanger (Intervju 10).

5.5. Hovedårsaker til at det ikke ble én samlet Hardangerkommune?

Her kommer en gjennomgang av hovedgrunnene til at det ikke ble én kommune i Hardanger. Dert er det vanskelig å si noe sikkert om hvor viktig det historiske bakteppet har vært. Men som jeg nevnte innledningsvis, var det ingen av informantene som la særlig vekt på Hardangerhistorien som en viktig faktor i debatten om nye kommunegrenser. Heller ikke en felles Hardanger-identitet var avgjørende i utfallet av kommunereformen, noe enkelte av informantene beklaget (informant 3 og 6). Noen påpekte også at man ville få store utfordringer med å få til en reell demokratisk medvirkning i en sammenslått Hardangerkommune, pga. stor geografisk spredning, interesseforskjeller og et svært ulik politisk sammensetning mellom noen av dagens kommuner (informant 2 og 5 og Grefsrud, Grimsrud og Hagen, s. 25-26 og 38-39). Men det er i all hovedsak to årsaker informantene peker på som avgjørende for at det ikke ble en samlet Hardangerkommune:

-Mangel på økonomiske fordeler med sammenslåing.

-Fravær av en felles funksjonell region.

5.5.1. Manglende økonomiske insentiver og ulik kommuneøkonomi

Kommuneøkonomi var et viktig og omfattende tema i de ulike utredningene om fremtidig kommuneøkonomi i Hardanger (Eidfjord kommune, Granvin herad, Ullensvang herad og Ulvik herad., 2015, Kvam herad, 2015). Dette var også noe informantene var opptatt av: «Kommunereformen er nok i dag mer et spørsmål om å overleve. Det er et spørsmål om økonomi, hvordan skal kommunene klare å få økonomi i fremtiden til å gi tjenester til innbyggerne sine. Kommunereformen kan fort sprengte Hardanger.» (Informant 1, tidl. leder Hardangerrådet)

Informanten fikk senere rett, da Granvin motvillig gikk inn for å slå seg sammen med Voss og dermed formelt forlater Hardanger i 2020, slik Varaldsøy gjorde da de ble en del av Kvinnherad på 1960-tallet (kilder). Gravenserne innså at de var for små og hadde for svak økonomi til å forbli en egen kommune. Primært ønsket Granvin å slå seg sammen med kommunene Eidfjord og Ulvik, og eventuelt Ullensvang. Men ønsket om å forbli en del av Hardanger på grunn av den felles Hardanger-identiteten var ikke sterkt nok til å trumfe de harde økonomiske realitetene, for Granvin var det uaktuelt å forbli en egen kommune (informant 3, ordfører i Granvin).

Da Eidfjord etter en folkeavstemning bestemte seg for å forbli en egen kommune, imploderte alternativet med en indre Hardanger-kommune bestående av Granvin, Ulvik og Eidfjord. Denne alenegangen fra Eidfjords side bunnet trolig også i økonomi: Eidfjord er sammenlignet med Ulvik og Granvin en svært rik kommune. Eidfjord gjennomførte en folkeavstemning om sammenslåing, hvor resultatet ble at befolkningen i kommunen ønsket å beholde kommunen slik den er. Avisredaktøren (informant 8) fra Odda tolker det slik: «Plutselig finner Eidfjord ut, eller befolkningen i Eidfjord, at her må vi ha en pause, vi vil ikke gi fra oss de store kraftinntektene». Informant 6, en tidligere politiker fra Kvam, trekker samme slutning: «Eidfjord har jo så mye penger at de vil jo ikke dele med noen.» Hvorvidt de ville dele eller ei, så hadde de uansett et større økonomisk handlerom enn Granvin. Eidfjord kunne velge å fortsette som en egen kommune på bakgrunn av de store kraftinntektene. Senere ble det også klart at Fylkesmannen godtok en slik løsning (kilde?). Dermed kunne Eidfjord med hjelp av

kraftinntektene velge å være en egen kommune, slik de også gjorde i 1977 etter 13 år sammen med Ullensvang. (Grove, 2015, s. 365)

Et viktig moment som hindret en samlet Hardanger-kommune, var likevel overordnede mangelen på klare økonomiske fordeler med å slå seg sammen i en såpass stor enhet. Alle ordførerne jeg intervjuet i Hardanger var skeptiske til de økonomiske fordelene ved store sammenslåinger, slik som ordføreren i Kvam: «Vi ordførere ser ikke helt hvordan en ny kommunestruktur kan gi bedre tjenester til innbyggerne. (...) Og de utredningene som ligger, de baserer seg på dagens inntektssystem for kommunene, som viser at her er det store tap av statlige overføringer til Hardanger hvis vi gjør dette.» (Informant 2).

Ordføreren i Ullensvang (Informant 9) var kritisk til hele prosessen: «Det må jo være en økonomisk gevinst som ligger bak dette. Ellers så har det ikke noe for seg. (...) Jeg mener at prosessen har en feil vinkling, for jeg mener det hadde vært ryddigere å sette ned en nasjonal komite, som hadde sett på alle ting, og på den samfunnsøkonomiske lønnsomheten som de er så opptatt av i dag, så må de regne på alt, og ikke bare si at det er en gevinst å slå seg sammen.». Her viser for øvrig informanten til den forrige kommunereformen som en bedre prosess enn dagens kommunereform. Oppsummert var altså mangelen på klare økonomiske fordeler for kommunene en årsak til at det ikke ble noe av en samlet Hardanger-kommune.

Bilde 10. Åpning av Jondalstunnelen (eget foto)

5.5.2. Oppsplitting i flere funksjonelle regioner

At Hardanger i dag er splittet opp i flere funksjonelle regioner har vært en viktig årsak til at det ikke ble en samlet Hardangerkommune. En funksjonell region har jeg definert i denne oppgaven som et geografisk område på understatlig nivå med gjensidig avhengighet, felles produksjonsmønstre, arbeidsmarked, boligmarked, servicemarked et geografisk. Det er ikke alle informantene som bruker navnet funksjonell region, noen snakker om felles arbeids- og boligmarked, arbeids- og boligregion eller abc-region. Flere legger også mer vekt på regionsenteret enn på regionen det ligger i. Men *innholdet* i begrepet funksjonell region er noe de kjenner til og har en noenlunde felles oppfattelse av, derfor bruker jeg begrepet funksjonell her. (informant 1, 2, 3, 6, 7,8,9 og 10).

En funksjonell region er en dynamisk størrelse som avhenger av hvilke funksjoner man fokuserer på, og noe som forandrer seg over tid (Keating 2003, s. 9). I Hardanger har store samferdselsprosjekter som Jondalstunnelen og Hardangerbroen knyttet regionen tettere

sammen. Den tidligere lederen i Hardangerrådet (informant 1) viser til at de store veiprojektene har skapt «sterkere bånd mellom folk. Lettere pendling, lettere kommunikasjon, lettere å bli kjent med folk på arbeidsplassen fra andre steder i Hardanger.» Ordføreren i Ullensvang snakker om at det er blitt et større innslag av regionale arbeidsplasser på grunn av de nye samferdselsprosjektene, at «vi har kommet nærmere hverandre» (...) (Jeg) tror at på sikt, når en får til å profilere Hardanger enda mer som en felles bo- og arbeidsregion, hvor vi ikke er så opptatt av hvor de bor eller arbeider hen, men hilser alle velkommen uansett, om de bor i Kvam, Odda eller Jondal.» (informant 9).

Avstandene i Hardanger har altså krympet, og ordføreren i Ullensvang ønsker å fortsette denne utviklingen i retning en felles, funksjonell Hardangerregion. Men samtidig påpeker hun (informant 9) og informant 3 og 4 at avstandene innad i Hardanger fortsatt er gjennomgående for store til at hele regionen kan kalles en funksjonell region. Hardanger i praksis består av tre funksjonelle regioner (Grefsrud, Grimsrud og Hagen, 2005, s. 10-11 og Hordaland Fylkeskommune, 2015, s.15).

-Kvam (Jondal)

-Odda med Ullensvang og Jondal

- Voss med Granvin, Ulvik og Eidfjord

Det kan diskuteres hvorvidt Jondal hører til Kvam eller Odda som funksjonell region. Hordaland Fylkeskommune og en kommuneutredning (Grefsrud, Grimsrud og Hagen, 2005, s. 10-11) knytter Jondal opp mot Norheimsund og Kvam, men dette er til dels basert på eldre pendlingstall. Ordføreren i Jondal (informant 10) mente at det var vanskelig å avgjøre, men at det fra gammelt av har vært naturlig å se på Jondal som funksjonelt tilknyttet Kvam. Han poengterte likevel at Jondal i større og større grad var blitt tilknyttet Odda etter at Jondalstunnelen åpnet, og at fjorden ses på som en større hindring enn en tunnel. Jondal har også valgt å slå seg sammen med Odda og Ullensvang i 2020. Derfor legger jeg under tvil Jondal inn som en del av den funksjonelle regionen Odda i denne oppgaven.

Mangelen på en felles funksjonell region i Hardanger var noe flere av informantene (3, 4, 7, 9 og 10) trakk frem som en vesentlig hindring for å slå sammen alle Hardanger-kommunene. Dette var altså et viktig argument mot en felles Hardanger-kommune. Dette var også i stor grad de samme informantene som var skeptiske til å slå sammen alle kommunene.

Det denne argumentasjonen dreier seg om, er altså forholdet mellom administrativ og funksjonell region. Disse to begrepene er nært knyttet opp mot hverandre, fordi det ene ofte brukes for å legitimere det andre. I en storbyregion vil en funksjonell region som går utover de administrative grensene være et argument for å utvide de administrative grensene. (kilde?) I griségrendte Hardanger blir forholdet da nesten motsatt: Hardanger som en samlet administrativ region ville ha blitt mye større enn hver av de funksjonelle regionene i hvert sitt hjørne av Hardanger.

Den tidligere lederen av Hardangerrådet (informant 1) mente derimot at «kommunegrensene er uinteressante når det gjelder de funksjonelle pendler-regionene. (...) (Sett) i fra mitt ståsted er vi så til de grader digitale i Norge at vi trenger faktisk ikke å ha kommunegrenser som tilsvarer de funksjonelle regionene.» Det samme synspunktet finner man også hos representanten for Næringshagen i Hardanger, som poengterte at «jeg tror næringslivet ikke ser så veldig mye på kommunegrenser, jeg tror ikke kulturlivet gjør det heller» (informant 7). Disse to regionfremmende aktørene mener altså at kommunegrensene ikke trenger å samsvare med de funksjonelle regionene. Hvis man følger denne argumentasjonen videre er det altså uproblematisk å ha en samlet Hardangerkommune med flere funksjonelle regioner innad.

Synspunktene på hvorvidt de administrative grensene bør følge de funksjonelle regionene er nok farget av hvilket ståsted de ulike informantene har til en stor samlet Hardangerkommune i utgangspunktet. Etter et noen år med diskusjoner, utredninger, folkeavstemninger, politisk behandling og forhandlinger mellom kommunene i Hardanger, er det likevel et klart mønster som avtegner seg: De nye Hardangerkommunene som kommer i 2020 dekker i stor grad hver av de tre funksjonelle regionene i Hardanger (Hordaland Fylkeskommune, 2015):

Nye Ullensvang kommune kommer til å dekke Odda som funksjonell region (Odda, Ullensvang og Jondal).

Kvam kommer til å fortsette som samme kommune, og utgjør per i dag en egen funksjonell region.

Av de tre Hardangerkommunene som ligger i den funksjonelle regionen Voss, er det bare Granvin som blir del av Voss kommune. Men dette er også den kommunen som ligger nærmest og har mest samhandling med Voss.

Hvor viktig det har vært med en funksjonell region i bunnen for de de nye kommunene kommer også frem hvis man ser hvilke alternativer til kommunesammenslåinger som det ikke ble noe av:

-Hardanger kommune

-Odda, Jondal og Kvam

-Ulvik, Granvin og Eidfjord

-Ulvik, Granvin, Eidfjord og Ullensvang

-Kvam, Jondal og Granvin

-Kvam, Samnanger og Fusa

(Kvam herad, 2015 og Eidfjord kommune, Granvin herad, Ullensvang herad og Ulvik herad, 2015)

Det alle disse alternativene har til felles er at de ikke samsvarer med de funksjonelle regionene.

Bilde 10. Ujevn dragkamp. Stuve, Øystese (eget foto og egne biler)

5.6. Spenninger mellom sentrum og periferi

Forsøket på å danne en administrativ region av de sju Hardangerkommunene strandet altså i stor grad på grunn av fraværet av en felles funksjonell region og manglende økonomiske insentiver til å slå seg sammen. Felles regional identitet ble heller ikke vektlagt når det kom til en ny kommuneinndeling. Men dette er etter min mening ikke tilstrekkelig til å forklare den komplekse prosessen som ledet frem til de endelige vedtakene om fremtidig kommunestruktur i Hardanger. Plasshensyn gjør at jeg ikke kommer til å gå i detaljnivå på reformprosessen i den enkelte kommune. I stedet velger jeg å bruke teorien om sentrum-periferi for å belyse noen sentrale konfliktlinjer i kommunereformdebatten i Hardanger.

I kapittel 4 gikk vi gjennom den historisk sterke skillelinjen mellom motkulturene på Vestlandet og Hardanger på den ene siden og den dominerende by- og hovedstadskulturen på de andre siden. Skillelinjen mellom sentrum og periferi finner man fortsatt igjen i det politiske landskapet i Hardanger, hvor Senterpartiet, KrF og Venstre fortsatt står sterkt. I kommunereformdebatten var det særlig politikere fra Senterpartiet som ytret motstand mot de store sammenslåingsforslagene. (Intervju 4 og 8). Gjennom intervjuene har jeg også fått et inntrykk

av at det fortsatt er en tydelig konfliktlinjen mellom sentrum og periferi, selv om det i dag først og fremst er motstand mot sentralisering av offentlig sektor og statlig inngripen i distriktenes selvråderett som samler periferien i et «distriktsopprør» mot sentrum.

5.6.1. Statlig og regional sentralisering

Vi har i 5.3 allerede vært inne på hvordan staten splitter opp Hardanger i ulike sektorregioner. I Hardanger er det også en stor frustrasjon over sentralisering og nedbygging av tjenester i regi av regionale og statlige myndigheter (Intervju 1):

«Det er staten som bygger ned og sentraliserer og flytter skattekontorene vekk, NAV-kontorene vekk, så staten plukker ned, lensmennene er vekke fra Ullensvang, her var eget lensmannskontor med 4-5 ansatte. Åpningstidene, noen timer her, noen timer der. Så det er jo klart at innbyggertallet, på bakgrunn av offentlige arbeidsplasser, det har dalt veldig i Hardanger etter hvert som sentraliseringen har pågått.»

Harald Maaland: «Nå tenker du først og fremst på den statlige sentraliseringen?»

«Ja, og fylkeskommunale. Vi hadde filial VGS Eidfjord, vi har hatt filial VGS i Granvin, slår sammen to skoler i Kvam, Odda skal tappes for linjer. Det var en krig her for to år siden da Fylkeskommunen foreslo å bygge ned Kvam og Odda og bygge opp Voss, så det blir på en måte med ryggen til veggen i forhold til sentraliseringskreftene. Tannlegene er borte vekk.»

Her viser konkrete eksempler fra Hardanger hvordan tjenestetilbudet er under press og de offentlige arbeidsplassene har forsvunnet som følge av sentraliseringen. Kartverkets etablering i Granvin (informant 9) viser at regionen også har klart å tilføre nye statlige arbeidsplasser, men i sum er det sentralisering og ikke desentralisering som er den rådende kraften i Hardanger. Ordføreren i Granvin (informant 3) er opprørt over nedbyggingen av distriktene:

«Og en får på en måte følelsen av at det bare er i festtaler at det er viktig at det skal bo folk i hele landet, at en skal ha landbruk i hele landet, og det er ikke måte på hva en skal ha i hele landet. Helt til de begynner å se på en del tjenester, f.eks. politi, da er det plutselig så viktig å sentralisere dem, for da får vi så mye bedre tjenester. Og det henger ikke på greip. Jeg skjønner at fagfolk vil samles og slikt, men hvis tjenestene er så langt vekk at du er død før du kommer frem...»

HM: «Så hjelper det ikke at det er robust?»

«Nei, det og dette må de for svarte skjønne snart, for det er en grense for hvor mye vi kan miste før alt ramler sammen. For da blir det bare gamle folk igjen, og det blir lite attraktivt å flytte ut i distriktene.»

Med dette som bakteppe er det ikke vanskelig å forstå skepsisen mot enda en statlig reform med sterke innslag av sentralisering.

5.6.2. Sentrums inngripen i periferiens råderett

Konfliktlinjen mellom sentrum og periferi kommer også tydelig frem dersom man sammenligner to store infrastrukturprosjekter som begge betød store fysiske inngrep i Hardangerlandskapet:

Hardangerbroen ble i all hovedsak sett på som et positiv tiltak innad i Hardanger, det som var av uenighet gikk først og fremst på plasseringen av broen. Den positive holdningen kan forklares med to faktorer, nemlig at det var et regionalt initiativ og at broen er til direkte nytte for Hardanger

De såkalte «monstermastene» fremstår i et sentrum periferi-perspektiv helt motsatt: De var et initiativ fra sentrum, utfordret periferiens selvråderett og møtte samlet motstand i alle Hardangerkommunene. Kraftlinjene ble heller ikke oppfattet som nyttige for Hardanger, de skulle forsyne industrien på kysten og muliggjøre elektrifisering av sokkelen (informant 1, 2,3, 9 og 10.)

Samlet sett kan de mange konfliktene mellom sentrum og periferi her ha bidratt til at kommunereformen og forslaget om en samlet Hardangerkommune ble oppfattet negativt hos mange i Hardanger. Måten Fylkesmannen i Hordaland, Lars Sponheim, ordla seg på i kommunereformprosessen, bidro neppe til å bygge opp tillitten til sentrum.

Presset og ambisjonene fra regjeringen og det norske maktsentrum var stort i starten av kommunereformprosessen, men dabbet noe av etter hvert, særlig etter at AP snudde i synet på tvangssammenslåinger. Den nasjonale utviklingen ble også gjenspeilt i Hardanger, hvor det store momentet i reformen i første omgang fikk utslag i forslaget om en samlet kommune. Etter at noe av trykket var borte, var det ikke lenger slik at sammenslåinger var det eneste alternativet, selv for de minste kommunene (intervju 2 og 4).

5.6.3. Sentrum periferi-dynamikk internt i regionen

Det er ikke bare på nasjonalt nivå at det er konflikt mellom sentrum og periferi. Dette er en dynamikk man finner igjen på kommunenivå over hele landet, for eksempel på Nord-Jæren, der storebror Stavanger i flere år har forsøkt å slå seg sammen med Sandnes. Sandnes har på samme måte prøvd å slå seg sammen med de mindre Jærkommunene i sør, uten hell. Innad i Hardanger er det også en tydelig konfliktlinje mellom sentrum i form av regionsentrene (Odda, Norheimsund og Voss), og periferien i form av de små nabokommunene.

I kommunereformprosessen ser vi at regionsentrene inntok en pådriverrolle for å slå sammen kommunene i større enheter, enten som én stor Hardangerkommune eller med flere store kommuner som omkranser hvert sitt regionsenter (informant 2, 4 og 8). Ordføreren i Jondal (informant 10) begrunner den Hardangerske periferiens frykt ved at «de store kommunene sin motivasjon for å gå inn i kommunereformen er stort sett å bli større, å sikre funksjoner lagt til et regionsenter, å bygge det. (...) (Granvin) har vel sett hvordan det har gått med en del av disse mindre bygdene rundt Vossevangen, ting blir jo sentralisert og lagt til kommunesenteret, og det er vel den frykten de har overfor vossingene.»

Fra de små Hardangerkommunene blir regionsentrene altså oppfattet som en klar sentraliseringstrussel fordi tjenestene vil bli lagt til det nye kommunesenteret (Intervju 1, 3 og 10). Som ordføreren i Granvin (informant 3) uttrykker det: «Vi har på en måte ingenting å forhandle med i forhold til Voss, for det er der det blir kommunesenter, og jeg ser for meg at ungdomsskolen er på Voss før en får sukket.». Også den demokratiske representasjonen og lokale selvråderetten blir ifølge ordføreren i Jondal (informant 10) svekket i en kommunesammenslåing med et regionsenter: «Jeg mente jo at vi burde ha stått alene og at det hadde vært lettere å utvikle Jondal fra Jondal, enn fra Odda. Og all erfaring fra tidligere kommunesammenslåinger, så ser en at det er veldig sjelden at de små plassene profitterer på en kommunesammenslåing, det er det sentrum som gjør.»

De små kommunene i Hardanger uttrykker altså frykt for tap av lokale arbeidsplasser, tjenester, medvirkning og i sum fraflytting, dersom de slår seg sammen med sentrum i form av de store kommunene Voss, Odda eller Kvam. Dette bildet er også med på å forklare dynamikken i kommunereformen i Hardanger. De små kommunene står ovenfor en dobbel sentraliseringstrussel, både fra statlig sentralisering og de lokale regionsentrenes ønske om å styrking. I Hardanger har denne motstanden fra de små mot sentraliseringskreftene altså påvirket muligheten for å samle Hardanger til én kommune.

5.7. Fremtidige administrative strukturer i Hardanger

Resultatet av kommunereformen er at Hardanger fra 2020 vil gå fra 7 til 4 kommuner, og at Granvin formelt forsvinner ut av regionen ved at de blir en del av Voss kommune. Her er en oversikt over den nye kommuneinndelingen med de gamle kommunene i parentes:

- Ullensvang (Ullensvang, Odda og Jondal)
- Kvam
- Eidfjord
- Ulvik

Man ender da altså opp med to nokså store kommuner, Nye Ullensvang og Kvam, og to småkommuner, Eidfjord og Ulvik. I likhet med kommunereformen på 1960-tallet er den generelle tendensen at argumenter om større enheter og funksjonelle og økonomiske kriterier har vunnet frem. De nye kommunene vil i stor grad samles rundt hver sin funksjonelle region, med unntak av Ulvik og Eidfjord. Det sistnevnte minner også om dynamikken på 1960- og 1970-tallet. I likhet med forrige kommunereform har også Hardangers yttergrenser vært i spill, til tross for en samlet prosess i Hardangerrådet i starten. Kvam har vært i samtaler med Fusa og særlig Samnanger (kvam.no), men en kommune som spøkefullt ble døpt «Samkvem» ble det ikke noe av.

At Granvin går sammen med Voss kan derimot få betydning for hva som på sikt oppfattes som Hardanger. Det er mulig at Granvin ønsker å fortsette å være en del av Hardanger, men i praksis kan det bli vanskelig for en fremtidig marginal del av Voss kommune å involvere seg i regionalt samarbeid i Hardanger. En historisk parallell finner man på Varaldsøy, som formelt sett var en del av Hardanger frem til kommunereformen på 1960-tallet. I dag har de i praksis ingen rolle i Hardanger, Varaldsøy er i dag en perifer og ubetydelig del av Sunnhordlandskommunen Kvinnherad. Det er godt mulig at de fortsatt ser på seg selv som hardinger, men etter alle formelle kriterier er de ute av Hardanger. I neste kapittel vil vi se at informantene i stor grad bruker Hardangerrådets definisjon når de blir spurt om hva som defineres som Hardanger, da vil antagelig Granvin falle utenfor i fremtiden. Etter noen år kan det være de blir sett på som den delen av Voss med strandlinje.

Hardangerrådets rolle i fremtiden er det vanskelig å si noe sikkert om, men dets tidligere leder (informant 1) mener det definitivt vil være et behov for regionrådet i fremtiden, «hva er

alternativet? At de skal sitte i hver sin krok av Hardanger og bjeffe med tanke på bare seg selv? Hvordan går det?» Han går også offensivt ut og lufter noen idéer om Hardanger som en administrativ region i fremtiden, samlet under et regionråd med langt videre fullmakter enn i dag, «med egne ressurser og med egne vedtaksmyndigheter. Og med overføring av kompetanse fra kommunene til et overordnet regionvalgt organ.» (informant 1).

En slikt nytt, regionalt nivå kunne ha vært særlig aktuelt dersom dagens fylkeskommune ble lagt ned og erstattet med en landsdelsregion, «et Vestlandsfylke tenker Vestlandet totalt, og et Hordaland tenker mer Hordaland sine innbyggere. Og da tror jeg at regionene blir viktigere verktøy for å fremme interessene til for eksempel Hardanger» (Informant 1). Ved inngangen til 2018 ser ikke et Vestlandsfylke særlig aktuelt ut, annet enn (muligens) i navnet. Per i dag finnes det heller ikke noen opplagt løsning for å sikre demokratisk og juridisk forankring i et slikt nivå, noe som må sies å være en forutsetning for maktoverføring fra kommuner eller fylkeskommuner til et regionalt mellomnivå.

5.8. Oppsummering

Hardanger passer i dag ikke til min definisjon av en administrativ eller funksjonell region. I forbindelse med kommunereformen benyttet regionale aktører med Hardangerrådet i spissen anledningen til å prøve å gjenopprette Hardanger som en administrativ region, i form av en samlet kommune bestående av dagens sju Hardangerkommuner. Det gikk heller dårlig, noe jeg i dette kapittelet har forklart med følgende hovedårsaker:

- Økonomiske årsaker: Ulik kommuneøkonomi og manglende økonomiske insentiver for å slå seg sammen i en stor Hardangerkommune.
- Oppsplitting i flere funksjonelle regioner. Hardanger består av tre funksjonelle regioner som gjør det vanskelig å danne en felles administrativ region.
- Store spenninger mellom sentrum og periferi, både utad mot sentrale myndigheter og internt i regionen. En utbredt indignasjon mot tap av offentlige arbeidsplasser, tjenester og lokal råderett, særlig i de minste kommunene.

Informantenes argumentasjon gjenspeiler også deres syn på kommunereformen og sentralisering, noe som er tydelig i spørsmålet om hvorvidt de administrative grensene bør sammenfalle med de funksjonelle regionene. Konsekvensen av kommunereformen i Hardanger er uansett at de nye kommunegrensene i stor grad trekkes rundt de tre funksjonelle regionene

Odda, Kvam og Voss, med unntak av Ulvik og Eidfjord som fortsetter som egne småkommuner. Dessuten endres den formelle yttergrensen til Hardanger ved at Granvin forsvinner inn i Voss.

6. Hardanger som identitetsregion

6.1. Innledning og bruk av modellen

I kapittel 4 har vi i tråd med problemstillingen sett hva som kjennetegner Hardanger som region i et historisk perspektiv og deretter i kapittel 5 analysert regionen gjennom den nye kommunereformen og forsøket på å opprette en ny administrativ region i Hardanger. I dette kapitlet vil jeg først gå inn på den moderne konstruksjonen av en regional identitet i Hardanger, og hvem som står bak. Deretter kommer jeg til å gjennomgå de ulike regionale symbolene som brukes for å konstruere den Hardangerske identiteten. Underveis tar jeg for meg hvordan de politisk-administrative aktørene i Hardanger forholder seg Hardanger som identitetsregion. Helt til slutt ser jeg nærmere på industristedenes rolle som avvik og korreks til

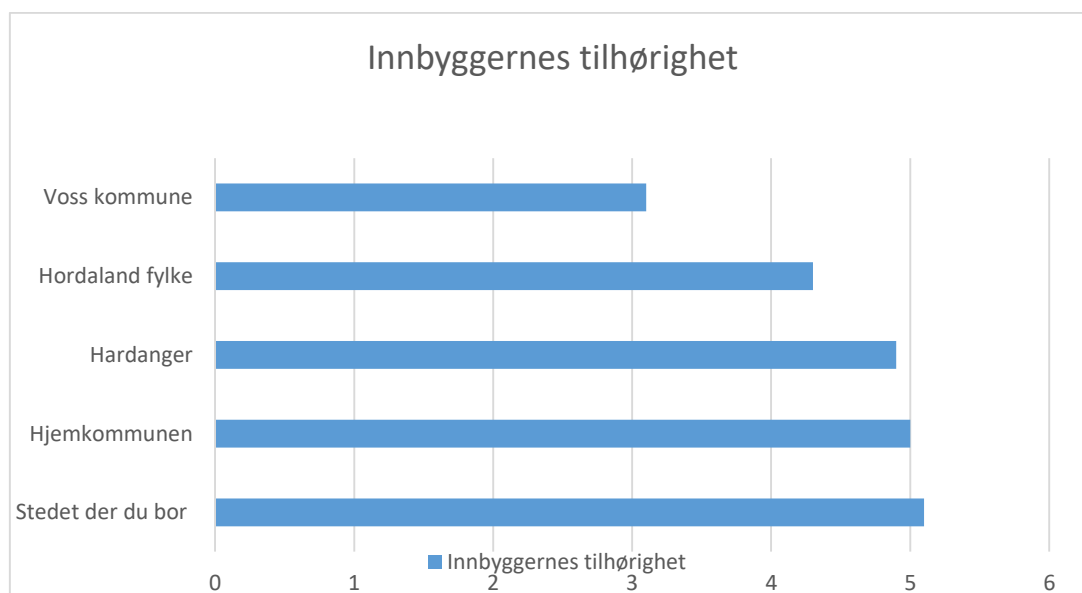
den nasjonalromantiske oppfatningen av Hardangeridentiteten. Datamaterialet som presenteres og analyseres i dette kapittelet er i all hovedsak fra intervjuene jeg har foretatt.

En identitetsregion defineres i denne oppgaven som et geografisk territorium mellom stat og kommunenivå hvor innbyggere og politisk-administrative aktører påberoper seg en vedvarende, felles identitet, som kommuniseres innad og utad.

6.2. Den kollektive bevisstheten til innbyggerne i Hardanger

I dette avsnittet skal jeg sammenligne en data fra en innbyggerundersøkelse med mitt eget datamateriale. Når det gjelder den enkelte innbygger i Hardangers personlige forhold til regionen, er det et altfor omfattende prosjekt å finne ut det innenfor rammene av denne oppgaven. Derfor viser jeg først kort til en innbyggerundersøkelse i kommunene Granvin, Eidfjord og Ulvik, laget av Telemarksforskning (2015, s.11) for de tre kommunene i forbindelse med kommunereformen i 2015. Dette gjelder altså kun 3 av de 7 Hardangerkommunene.

Innbyggerne i de tre kommunene ble ringt opp av Norstat og spurt om i hvilken grad de føler tilhørighet til ulike geografiske områder. Skalaen gikk fra 1 til 6, 1 for ingen tilhørighet og 6 for svært stor tilhørighet.

Bilde 12. Statistikk (Eidfjord kommune, Granvin herad, Ullensvang herad og Ulvik herad., 2015).

Denne undersøkelsen viser at innbyggerne i de tre kommunene har sterk, og omtrent like stor, tilhørighet til «stedet der du bor» (bygda tettstedet, byggefeltet), hjemkommunen og Hardanger.

De har en noe lavere tilhørighet til Hordaland fylke, men det mest markante trekket ved denne undersøkelsen er hvor liten tilhørighet innbyggerne føler til det som tross alt er deres nærmeste regionsenter, Voss, med en score på bare 3,1. For Granvin sin del viser dette en liten grad av identifisering med kommunen de skal slå seg sammen med i 2020.

Denne typen undersøkelser om identitet bør ikke vektlegges for mye, blant annet fordi respondentene blir gitt et sett med geografiske områder de må rangere, i stedet for at de selv velger ut hva eller hvor de føler tilhørighet til (Paasi 2009, s. 139). Det kan for eksempel godt hende at enkelte respondenter føler en sterkere tilhørighet til Vestlandet enn til Hordaland, men det får vi ikke vite. Men med denne undersøkelsen får vi likevel en pekepinn på befolkningens regionale bevissthet, altså deres subjektive identifisering med Hardanger på et gitt tidspunkt (Lysgård 2005, s.103 og Paasi 2009, s. 141).

I min egen, kvalitative datainnsamling i form av uformelle intervju, har jeg også spurt informantene om å rangere tilhørighet. Her er det et lite utvalg av informanter fra de fleste Hardangerkommune, men disse informantene er plukket ut fordi de er regionale aktører . Det gir en tilleggsdimensjon når de svarer, fordi de ofte er nært knyttet til den mer regional aktør-orienterte identiteten, altså regionens identitet (Lysgård 2005, s. 102-103 og Paasi 2009, s. 141). Spørsmålet de fikk av meg lignet på det i innbyggerundersøkelsen, men var åpnere formulert: «Hvis du møter noen fra utlandet eller andre deler av Norge, hva sier du når de spør hvor du er fra?»

De fleste informantene sa hjemkommunen først, og deretter Hardanger, mens enkelte sa Hardanger først. Noen oppga også hjembygden. Dette samsvarer nokså bra med resultatene fra innbyggerundersøkelsen, selv om innfallsvinkelen og metoden er en annen.

Svarene til informantene får også frem en annen dimensjon, nemlig at spørsmål om tilhørighet og identitet er avhengig av kontekst (finn kilde!). Svaret på hvor de er fra er avhengig av hvem som spør, hvor hen, og i hvilken sammenheng. Ordføreren i Jondal (informant 10) sier han er fra Jondal i offisielle sammenhenger, «men hvis en skal forklare andre hvor Jondal er, da bruker en Hardanger.» Dersom man enkelt skal få den andre til å forstå hvor man er fra, sier man det stedet man antar at motparten har hørt om: «Om man treffer folk på byen i Bergen f.eks., så sier man Øystese siden man er i Bergen, men hvis man er i Tromsø, eller Trondheim eller Oslo eller Kristiansand, så er det Hardanger» (informant 1).

Noen vektlegger altså å enkelt kunne forklare utenforstående hvor man er fra, mens andre, som ordføreren i Ullensvang, trekker frem stoltheten over å være fra sin egen kommune, «9 «Jeg sier selvsagt at jeg kommer fra Ullensvang». Generelt var det flere (informant 1, 7, 9 og 10) som trakk frem en identitet knyttet til Hardanger, «det å være «harding», det er en oppfatning som de fleste har» (informant 1). «Det er jo også slik at det har vært en kulturell stolthet over å være fra Hardanger. Det er nok litt ekstra fint det. Synes vi.» (Informant 7). Det begrensede utvalget, informantenes rolle som regionale aktører, ofte på vegne av kommunen eller regionen, samt de flertydige og subjektive svarene, gjør at man skal være forsiktig med å trekke bastante konklusjoner på bakgrunn av dette materialet. Men det de svarer stemmer likevel i all hovedsak overens med spørreundersøkelsen til Norstat.

Nå har vi fått et inntrykk av hvordan innbyggerne i deler av Hardanger og et knippe regionale aktører ser på sin personlige tilhørighet til Hardanger sammenlignet med andre geografiske nivåer. Dette er den ene delen regional identitet (Paasi, 2009, s. 140-142). Videre skal vi gå mer inn på den andre delen, den, regional aktør-orienterte Hardangeridentiteten. Altså identiteten til regionen, som bygges opp innad og promoterer utad.

6.3 Regionfremmende aktører i Hardanger

Da må vi først identifisere hvem som eventuelt promoterer regionens identitet.

På bakgrunn av regionaliseringsteori (kilde) har jeg valgt ut det jeg mener er de viktigste regionfremmende aktørene i Hardanger. Det finnes selvfølgelig også regionale aktører i Hardanger som har andre mål enn å fremme regionen, men her er det de som fremmer regionens interesser som fremheves. De jeg har valgt ut er altså aktører som hovedsakelig opererer internt i regionen og har hele Hardanger som virkeområde. Selv om det ofte er ildsjeler og ressurssterke enkeltindivider som står bak, er det *institusjonen* de representerer som er den regionale aktøren i denne sammenhengen. (kilde, statsvit og angell?)

6.3.1 Regionfremmende aktører, en oversikt

Her er en liste over aktører som har som en del av sin uttalte målsetting eller funksjon å promotere Hardanger som en region:

-Hardanger og Voss Museum

- Hardingtonar
- Reisemål Hardangerfjord
- Bygdagnist AS og Hardanger Åtgaum
- Hardangerrådet og Hardanger Kulturråd
- Hardanger Næringsråd
- Hardanger Næringshage

Nå vil jeg gå nærmere inn på to av de regionfremmende aktørene, Hardangerrådet og Hardanger Næringshage, og se på hva de ønsker å oppnå med Hardanger og hvilke bakenforliggende interesser de har.

6.3.2 Hardangerrådet

Hardangerrådet er et regionråd for de sju Hardanger-kommunene. Dette er en aktør som hovedsakelig springer ut av og går inn mot det kommunale og politiske feltet i Hardanger. Rådet er i tillegg til administrasjonen delt inn i et ordførerråd, et rådmannsforum og «Hardingtinget» (formannskapene i de 7 kommunene). Hardangerrådet driver også med ulike felles prosjekter, som «Flytt til Hardanger» og er ansvarlige for «Team Hardanger» og «Hardanger Kulturråd» som et interkommunale samarbeid om henholdsvis næringsutvikling og kultur. (Hardangerrådet, 2014 og hardanger.com)

Det som er særlig interessant her er hvilke målsetninger Hardangerrådet har, og hvilken rolle de spiller i det å skape en regional identitet.

Deres målsetninger er «å styrkja regionen gjennom større grad av forpliktande samarbeid», «å gjera Hardanger til ein god region å bu og etablera seg i» og «å gjera Hardanger til eit begrep i innland og utland.» (hardanger.com og Angell, 2015, s. 4). I tillegg kom det frem fra intervjuet med Hardangerrådets tidligere daglige leder (informant 1) at de eksplisitt ønsker å konstruere en Hardangeridentitet:

«Det å jobbe for å skape en Hardangeridentitet, det har vært en av Hardangerrådet sine oppgaver. (...) Identitet er noe man kontinuerlig må vedlikeholde og skape. Det er ikke nødvendigvis noe som er der, men man må skape en hardangeridentitet. Og det har vi

jobbet med i Hardangerrådet hele veien, og så må man skape en stolthet av den identiteten.»

Han presiserte at dette var noe Hardangerrådet hadde jobbet helt bevisst med, særlig gjennom «Merkevare Hardanger, som vi har jobbet med siden 2005.» (informant 1). Her kommer vi altså inn på *hvordan* denne regionale aktøren arbeider for å konstruere en Hardangeridentitet. Det skjer med et sett med regionale symboler som jeg skal ta for meg i tur og orden i dette kapitlet. Men først ser vi et konkret eksempel på hvordan Hardangerrådet (informant 1) i samarbeid med en annen regional aktør, event-selskapet «Bygdagnist AS» (A.K. Glück-Teigland), bruker flere av disse regionale symbolene til å konstruere en Hardangeridentitet koblet sammen med nasjonalromantikken:

«Vi hadde jo Hardanger 2014-prosjektet til A.K. Teigland. Å fortelle verden at den nasjonalromantiske vuggen og nasjonsbyggingen i Norge, den startet her. Naturen og kulturen i Hardanger var grunnlaget for bla Grieg, Tiedemand og Gude, Bjørnson var på besøk og ble inspirert her. Det har vært grunnlaget for den nasjonsbyggingen som var på 1800-tallet.»(Informant 1)

Dette er bare et av flere prosjekter og arrangementer som Hardangerrådet står bak, der formålet er å konstruere en regional identitet. Sammenlignet med andre regionråd har Hardangerrådet satset tungt på å bygge opp Hardanger som en identitetsregion, med et uttalt ønske om å skape en felles identitet som kan brukes for å fremme regionens interesser utad (Angell, 2015, s.60). Dette er også i tråd med det Lysgård (kilde) skriver om at norske regioner først og fremst ønsker å posisjonere seg i forhold til konkurrerende regioner, og et utbredt syn på regioner som merkevarer som konkurrerer om oppmerksomhet i en globalisert verden (Angell, 2015, s. 62).

6.3.3 Hardanger Næringshage

Næringshagen i Hardanger er tilknyttet SIVA (Statens Industrivekstanlegg) og driver med næringsutvikling og innovasjon i det private næringsliv. De har hovedkontor i Øystese i Kvam, og bruker også regionale symboler i sitt arbeid: «Ut frå naturgjevne føresetnader og næringsstruktur vil Næringshagen ha eit spesielt fokus på frukt- og bærsektor, kortreist mat, service og reiseliv.» (hardangerhagen.no)

Dette er nettopp denne typen næringer som gjerne brukes til å markedsføre en region (Angell, 2015, s.57-59). Næringshagen i Hardanger viser videre at de vil ha en «aktiv rolle bl.a. i organisasjons- og bygdeutvikling.» og «vil saman med Hardangerbrua binde regionen meir saman» (hardangerhagen.no).

Her ser vi altså en regional aktør som ønsker å binde regionen sammen og fokusere på de næringene som baserer seg på hardangeridentiteten. Hardangeridentiteten defineres ut fra regionale symboler «Fruktblomstring og felespill og bunad og alt dette andre» (informant 7). Hardanger Næringshage er også tydelige på at de vil bruke Hardangeridentiteten som grunnlag til å skape kulturbasert næringsutvikling i regionen.

6.3.4 Konstruksjonen av en regional identitet i Hardanger

I de neste avsnittene presenteres det jeg mener er de viktigste regionale symbolene i Hardanger, og hvordan de brukes til å konstruere en identitetsregion.

I Hardanger som nasjonalt landskap

Frem til begynnelsen 1800-tallet så man på naturen og landskapet i Hardanger fra et ressursperspektiv, men utover 1800-tallet ble Hardangerlandskapet etablert som et nasjonalt symbol med en rekke kjennetegn, som fjordlandskapet, fjellene, fossene, isbreene og etter hvert frukthagene (Byrkjeland og Grove, 2015, s.239-269). Hvordan brukes Hardangerlandskapet som et regionalt symbol knyttet til den regionale identiteten?

Alle informantene trekker frem noen av disse kjennetegnene ved Hardangerlandskapet, «naturen, kulturen, kulturlandskapet, frukt dyrkingen, det er ting som er viktige for Hardanger.» (informant 2, ordfører i Kvam). Ordføreren i Jondal (informant 10) kobler også dette sammen med den regionale identiteten: «(Naturen) er en veldig viktig del av Hardangeridentiteten, og

mye annet kan sikkert utledes av det, dette her med renhet, fjell, bre og fjord. Alt er jo en del av naturen.»

Da jeg spurte om det finnes et Hardangersk kjerneområde, nevnte de aller fleste informantene de indre kommunene, og særlig Ullensvang og Ulvik. For å begrunne dette oppga informantene at det var her man fant landskapstrekkene som nevnt ovenfor, og i tillegg var det mange som knyttet dette til det nasjonalromantiske bildet av Hardanger. Odda-forfatteren (informant 5) svarte kontant «Hotell Ullensvang, det er kjerneområdet. Det er det eneste stedet der det der glansbildet av Hardanger, eller det som en tenker på som Hardanger først, det som detter ned i hodet som Hardanger, som nasjonalromantisk, det er jo bare der da, ellers finnes det jo ikke. Det er jo ikke noe Hardanger sånn sett.»

I striden om «Monstermastene» ble Hardangerlandskapet trukket frem som nasjonalt ikon som var i ferd med å bli ødelagt av høyspentlinjene. Motstanderne av linjene brukte en rekke nasjonalromantiske symboler for å understreke dette. Bunadskledde demonstranter som legges i jern og fraktes bort av politiet fra Hardangernaturen ble et kraftfullt bilde som fikk stor oppmerksomhet nasjonalt. (Angell, 2015, s. 63)

Hardangelandskapet er altså fortsatt et sterkt symbol som er forankret i nasjonalromantikken. Men informantene 1,3 og 9 la også vekt på at naturen er en ressurs og grunnlaget for næringslivet i Hardanger, både direkte for fruktbøndene og reiselivsnæringen men også at naturen indirekte er grunnlaget for kraftindustrien og prosessindustrien.

Alle informantene viste på et eller annet vis til at Hardanger-landskapet brukes som symbol, gjerne ved å henvise til nasjonalromantikken eller «postkort-Hardanger». Men et flertall av informantene, og særlig de fra industrikommunene Odda og Kvam var også kritiske til denne bruken, fordi det ikke reflekterer dagens Hardanger og bredden i næringslivet der:

«(Jeg) har ikke lyst til å sette Hardanger inn i bare et sånn nasjonalromantisk naturreservat, for det er ikke det vi er, vi er levende, moderne pulserende samfunn. (...) Jeg føler at industrien (...) og fiskeoppdrett er valgt vekk (...), det er min løse påstand og følelse, fordi noen forbinder det med forurensing og mindre bærekraft enn frukt og ren natur.» (informant 2, ordfører i Kvam)

8: «Det som er paradoksalt er at 350 av innbyggerne i Ullensvang pendler til Odda på jobb. Det er langt flere industrisysselsatte enn fruktbønder i Ullensvang. Men når du kommer til identitet og bildet av seg selv, kommer ikke det frem. (...) det å markedsføre Hardanger, at vi markedsfører oss med hardingfele, frukt og bunad, skaut og den slags, og så sitter vi her med ekstremt stor kompetanse innenfor både industriproduksjon og industrielt vedlikehold. (...) Du har tre reiselivsvirksomheter som omsetter for 30 millioner, og så kommer Boliden med 1,3 milliarder, så blir det jo småtterier av det.» (informant 8, avisredaktør i Odda)

«Det er jo klart at verdiskapingen i Hardanger, uansett hvordan en snur og vender på det, proessindustrien og kraftproduksjonen, og tar du vekk kraftproduksjonen må en dyrke ganske mange epletrær for å kompensere for det. (...) Jeg tenker at en kanskje av og til har profilert for lite mangfold i næringslivet. At en har solgt Hardanger veldig som et typisk postkort-bilde.» (informant 4, rådmann i Odda)

Hardsangerlandskapet med alle dets assosiasjoner er altså et etablert regionalt symbol som brukes av regionale aktører, og da særlig Hardangerrådet og reiselivsnæringen, for å bygge opp regionens identitet til bruk i markedsføring. Informantene fra industrikommunene er kritiske til en overdreven bruk av symbolet «Hardangerlandskapet» fordi det ikke gjenspeiler det moderne Hardanger hvor hovedvekten av verdiskapingen er i industrien og kraftproduksjonen.

Bilde 13. Odda (eget foto)

II Hardangerhistorien som symbol

For å bruke Hardangerhistorien som symbol tok regionale aktører, bla. Hardangerrådet, for noen år siden initiativ til utgivelsen av et regionalt historieverk for Hardanger. En uttalt hensikt bak utgivelsen var å synliggjøre og styrke den regionale identiteten i Hardanger, som igjen skulle markedsføre regionen. Dette er helt i tråd med de intensjonene Hardangerrådet har med å bygge opp en regional identitet. Men innholdet i verket er på ingen måte styrt av slike mål, forfatterne er historikere med akademisk frihet (Angell 2015, s. 59). Å gi ut et regionalt historieverk er likevel et godt eksempel på at Hardangerhistorien brukes som et virkemiddel og symbol for å konstruere en regional identitet (Bull, 2006, s. 89)

Som vi allerede har vært inne på, er det vanskelig å skille kultur og natur som regionale symboler i Hardanger. Informantene bruker historiske, kulturelle særtrekk sammen med elementer fra naturen i Hardanger. Bunad og hardingfele nevnes ofte sammen med isbre, fjord og frukttrær, som gjerne samles i et mentalt postkort eller nasjonalromantisk maleri. I tråd med Paasis teorier (1986, s. 129) flettes også regionens innbyggere sammen med landskapet og historien, noe dette er et godt eksempel på: «Hardanger er sterkt på bakgrunn av de folkene som har bygget opp og vært i Hardanger. De har en sterk identitet og tilhørighet til regionen. Det er et traust folkeslag og de har bygget stein på stein. Derfor ser det slik ut som det gjør i dag.» (informant 9, ordfører i Ullensvang)

Som vi også har vært inne på, er det flere av informantene som er kritiske til overdreven bruk av historiske elementer, særlig nasjonalromantikken, fordi dette i liten grad representerer dagens Hardanger. Et annet moment mange trekker frem, er at den delen av Hardangerhistorien som går på industri og kraftutbygging er underkommunisert av regionfremmende aktører, «det trengs å fortelles en annen historie om Hardanger, om industribyene i Hardanger.» (informant 2, ordfører i Kvam). Odda-forfatteren (informant 5) ser også på årsaken til at det ikke fokuseres på industrihistorien i Hardanger og Norge:

«(De) burde jo egentlig satse mye mer seriøst på naturen, men samtidig kan en jo ikke glemme at en sånn plass som her (Odda) og i Ålvik har en tradisjon som industriplasser. Det kan en ikke skyve under teppet, selv om en helst vil gjøre det, for i norsk sammenheng har en sett på industrien som en uting som ødela nasjonalidyllen eller nasjonalromantikken. Mens andre land har omfavnet industrien og sett på det med stolthet. Tyskere, svensker har tenkt på industri som noe positivt, men her i Norge er det utelukkende det å bo nær naturen det ultimate for en nordmann, og det å bo nær industrien er det ultimate marerittet.»

Her viser altså informantene til industrihistorien som et fremmedelement som ikke passer inn i den nasjonalromantiske fortellingen om Hardanger og nasjonen, som er sterkt knyttet til den rene naturen. Samtidig bryter den nasjonalromantiske fortellingen med den kulturelle og historiske konteksten mange av innbyggerne i Hardanger opplever som sin konkrete og erfarte virkelighet (Paasi, 2009, s. 141):

«Jeg vokste opp her rett over elva, så når jeg våknet, så var det til lyden av gnissingen og gnuringen fra verket her, og kabelbanen som brakte kalkstein opp i lageret og falt ned. Det var min oppvekst, og jeg så på det som helt naturlig, og der har en vært for lite flinke til å bruke den historien og fortelle den historien som ligger der. En har gjort det bra ute i Tyssedal i museet der, det har dukket opp i skjønnlitteraturen, men ellers så har en helst villet glemme det. Og en ser det med konflikten om smelteverkstomten, at en bare vil rive det, få det vekk og glemme at det eksisterte.» (informant 5, Odda-forfatter)

Hardangerhistorien brukes aktivt av regionfremmende aktører som et symbol for å bygge en regional identitet. Men ved å fokusere sterkt på nasjonalromantikken og elementene derfra, kommer andre deler av Hardangerhistorien i skyggen. Industrihistorien og innbyggernes

egenopplevde erfaringer tones ned og ses på som noe som forstyrrer den nasjonale og regionale fortellingen om Hardanger.

III Regionale institusjoner som symboler

Felles institusjoner kan brukes som regionale symboler når man konstruerer en regional identitet. Slike institusjoner kan være sosiale og politiske organisasjoner, men også vaner, regionale måter å gjøre ting på og regionale tradisjoner (Paasi, 2009, s. 135). Politisk og administrativ inndeling av Hardanger har blitt gjennomgått i Kapittel 5, mens jeg her vil trekke frem noen felles institusjoner som kan spille en rolle som symboler i konstruksjonen av regional identitet i Hardanger. Noen av dem er allerede omtalt i deres rolle som regionale aktører.

Sosiale og politiske organisasjoner

Av den gamle historiske, administrative regionen Hardanger står man kun igjen med Hardanger tingrett på Lofthus. Men historisk finner man flere gode eksempler på samlende, regionale institusjoner i Hardanger, slik som Hardanger Folkemuseum, Hardanger Folkehøgskole og Hardanger Ungdomslag. Disse hadde en viktig rolle i dannelsen av en regional identitet i Hardanger på 1800-tallet og innover 1900-tallet. (Byrkjeland og Grove, 2015, s.239-269).

Hardangerrådet

Hardangerrådes rolle som institusjon og regionfremmende aktør har vi allerede vært inne på, men om Hardangerrådet fungerer som et samlende *symbol* på regionen for den jevne innbygger er mer uklart. Men politikerne og den administrative ledelsen i hardangerkommunene er knyttet tettere sammen av denne institusjonen, noe som dermed kan ha styrket den regionale identiteten: «Vi sju Hardangerkommunene samarbeider på veldig mange felt, og det hadde vi jo ikke gjort om vi ikke hadde hatt dette Hardangerrådet. Og jeg mener at vi har fått en mye mer regional tanke i hodet etter at vi dannet Hardangerrådet.» (informant 9, ordfører i Ullensvang)

Regionale aviser

Når man skal forsøke å konstruere en regional identitet i et moderne samfunn, er det en forutsetning at innbyggerne får noenlunde den samme informasjonen, at man har en felles regional offentlighet (Paasi, 1986, s. 123-126). Media, og da i en norsk kontekst fortsatt regionale aviser, kan være et godt eksempel på en samlende institusjon og regionalt symbol.

Dette er noe som helt klart mangler i Hardanger, og som utdypes av representanten Hardanger Næringshage (informant 7):

«(Noe) av det som er det verste når en vil bygge Hardangeridentitet, det er at en i dag har 3 lokalaviser som velger å ikke dekke annet enn sitt kjerneområde. Hordaland Folkeblad i Norheimsund som dekker Kvam og Jondal på en bra måte. Hardanger Folkeblad i Odda, som dekker Odda og Ullensvang og prøver seg litt i Eidfjord og Jondal, men er veldig navlebeskuende for Odda og sitt nærområde. Og så har en Hordaland på Voss som dekker godt Granvin, Ulvik og vel også Eidfjord. Hvis en skal bygge identitet, hadde det vært kjekt å vite hva som foregår i de andre delene av Hardanger, ikke minst av kulturelle tilbud.»

Her har vi altså en regional aktør som ønsker å konstruere en Hardangeridentitet, og ser på mangelen av en regional avis som et hinder for å få til dette. Videre ser vi at det har vært forsøkt å skape et felles, regionalt avistilbud:

«Men vi har prøvd, jeg var i sin tid styreleder i Hardanger Næringsråd, vi hadde disse avisene inne på møte, og ville høre om det var interesse for å bygge et felles nettbasert avistilbud, men det var det ikke. Vi trodde at å lage en nettbasert abonnent-avis som fritt kunne plukke redaksjonelt stoff i fra disse tre, kunne ha vært en billig måte å lage et regionalt tilbud.» (Informant 7, Hardanger Næringshage)

Dette forsøket ble det altså ikke noe av, og igjen ser vi en inndeling av Hardanger, de tre avisene dekker stort sett de samme områdene som de 3 funksjonelle regionene i Hardanger, men Jondal er fortsatt dekket av Kvam-baserte Hordaland Folkeblad.

Regionale tradisjoner som sosiale institusjoner i Hardanger

Institusjoner kan også være vaner, dialekter, regionale måter å gjøre ting på (Paasi, 2009, s. 135). Disse kan så brukes som regionale symboler for å bygge en regional identitet. Vi har allerede vært inne på flere eksempler på tradisjoner og andre kulturelle særtrekk som brukes for å fylle Hardangeridentiteten med innhold. Fruktdyrking, treskjæring, krotekaker og bunader er slike regionale institusjoner. Kulturelle skikker som regionale bryllupstradisjoner og dikting kan også inngå i dette. (Byrkjeland og Grove, 2015, s.239-269) Informant 7 (Hardanger Næringshage) kobler denne typen institusjoner opp mot regional identitet ved å si at

«Hardangeridentitet, for mange, det er fruktblomstring og felespill og bunad og alt dette andre.» (...) «når vi snakker om Hardanger som nasjonalt ikon, så er det egentlig norskdom og diktning som har vært med å skape det.» Hardangerbunaden er noe som går igjen som et godt eksempel på en regional institusjon i Hardanger: «Når jeg tenker, hva er Hardanger? Så tenker jeg, hvor går folk med Hardangerbunad?» (informant 1, tidligere leder Hardangerrådet)

Her viser to av de viktigste regionale aktørene igjen til Hardanger som et nasjonalt symbol. Et annet eksempel er den årlige, Norheimsund-baserte musikkfestivalen «Hardingtonar», som er knyttet til Hardanger-komponisten Geirr Tveitt (hardingtonar.no). Oddaforfatteren (informant 5) betrakter det hele på avstand:

«Dette her «Hardingtonar», (...) masse folk fra Oslo vest, som er der ute og lever i denne forestillingen om at Hardanger er utrolig vakkert, og opphøyd til tonene av Grieg. Det er jo på kunstnerisk høyt nivå, og flott og alt, men det er jo en illusjon, som vi som bor her, og til og med de som bor der ute, synes er rart. Jeg kjenner musikere inni fjorden som av og til får spørsmål om hvis de stiller der, så er de forpliktet å stille i bunad, som de synes er veldig underlig.»

HM: «Som en samedrakt?»

«Samedrakt, he-he, joike litt. Ja, det er jo litt samme greien.»

Her kan vi se en parallell til de historiske turisthotellene på begynnelsen av 1900-tallet, hvor personalet måtte gå i bunad (Byrkjeland og Grove, 2015, s.239-269). I dag blir denne bruken av regionale symboler for overdrevet til at den fremstår som et troverdig symbol for innbyggerne i Hardanger. Dette blir da først og fremst et symbol som henvender seg utad og appellerer til et bestemt sjikt av den nasjonale befolkningen.

I Hardanger finner man altså gode eksempler på regionale institusjoner som blir brukt som symboler for å konstruere en felles identitetsregion. Dette kan altså være sosiale og politiske organisasjoner som Hardangerrådet, eller vaner, regionale måter å gjøre ting på og regionale tradisjoner. Fruktdyrking, felespill og bunader er eksempler på dette. Men igjen trer det også frem elementer som splitter regionen opp, slik som de tre lokalavisene, og dessuten oppfatter enkelte et overdrevent fokus på enkelte nasjonalromantiske elementer som problematisk.

IV Hardangerske kulturpersonligheter som regionale symboler

Som alle andre norske regioner har også Hardanger sine kjendiser og kulturpersonligheter, døde og nålevende, som man i større eller mindre grad trekker frem som representanter for regionen (Angell, 2015, s. 62-70). Disse personene fremheves gjerne av regionale aktører, og brukes som symboler på regionen, om de vil det eller ei. Nålevende personer som nevnes er Jon Fosse og Herborg Kråkevik (Informant 7, Næringshagen i Hardanger). Disse kjente kulturpersonlighetene kan også selv fungere som regionale aktører med en selvstendig agenda, som påvirker hvordan Hardanger blir oppfattet.

Flere av informantene trekker også frem tidligere tiders berømte hardinger, som Hans E. Kinck, Olav H. Hauge og Geirr Tveitt. (informant 7). Det er også flere eksempler på at historiske personer med større eller mindre grad av tilknytning til Hardanger brukes av regionale aktører for å bygge opp den regionale identiteten til markedsføringen av regionen. I avsnittet om Hardangerrådet som aktør knyttet informant Hardanger til Grieg, Bjørnson, Tidemand og Gude. Et annet eksempel på dette er da Hardanger og Voss Museum og Hardangerrådet under Grunnlovsjubileet i 2014 fokuserte på Eidsvoll-mannen og hardingen Arnoldus Koren for å knytte Hardanger sterkere sammen med Grunnloven av 1814 og dermed enda et nasjonalt symbol (Angell 2015, s. 62-66).

(eks?)

V Språklige og visuelle symboler på Hardanger

Navnet på regionen er et av de aller viktigste elementene når man skal konstruere en regional identitet. Hardanger er et svært gammelt og etablert navn, og det er derfor liten konflikt omkring bruken av dette. I likhet med mange andre stedsnavn peker navnet tilbake på en spesiell landskapsform, Hardangerfjorden (Paasi, 2009, s. 135). Det er derfor ikke likegyldig hva som er som er navnet på denne regionen, fordi innholdet i navnet brukes til å avgrense regionen: «Geografisk, rent fysisk, (...) er vel (Hardanger) de kommunene som ligger langs Hardangerfjorden.» (informant 5). Den tidligere politikeren fra Kvam (informant 6) spør seg: «Ja, men hva er Hardanger? Det må vel på et eller annet vis være knyttet til Hardangerfjorden tenker jeg. Kommer du langt utenfor det så er det ikke Hardanger lenger.» Men et viktig poeng er likevel at navnet «Hardanger» i dag som regel refererer til et mindre område enn det navnet på «Hardangerfjorden» gjør:

«Hardangerfjorden, den går jo fra innerst i Hardanger og egentlig helt ut til Bømlo. Og i reiselivssammenheng er en også interessert i å bruke Hardangerfjord-navnet, så det kan også utvide området som en kan markedsføre samlet. Men «Hardanger» oppfatter jeg som litt snevrere enn «Hardangerfjord», som er et videre begrep.» (informant 10, ordfører i Jondal)

Her kom informanten også inn på et annet moment, nemlig bruken av disse to navnene «Hardanger» og «Hardangerfjord» som merkevarer.

Merkevarebygging, Hardangerfjorden

«Hardangerfjord Magasinet» er et gratis informasjonsblad som promoterer både Hardanger og Sunnhordland, «Frå skjergard i Sunnhordland - til frukthagar i Hardanger» (Hardangerfjord Magasinet, 2016). Dette er et eksempel på at navnet «Hardangerfjorden» brukes som et videre begrep enn Hardanger og som benyttes aktivt i markedsføring.

Dette kan fremstå som noe forvirrende tatt i betraktning navnet til reiselivsorganisasjonen til de sju Hardanger-kommunene, som heter «Reisemål Hardangerfjord». Men Hardangerrådet, som står bak «Reisemål Hardangerfjord» har forsøkt å utvide samarbeidet, de har tidligere invitert Sunnhordland «til å diskutere et reisemålssamarbeid som heter Reisemål Hardangerfjord, fra Hardangerjøkulen til Bømlahuk. Det har de egentlig sagt nei takk til, de vil være Visit Sunnhordland.» (Informant 1). Ved inngangen til 2018 er det klart at Kvinnherad kommune, som fra før er med i Visit Sunnhordland, kommer til å tilknytte seg Reisemål Hardangerfjord i tillegg. Det er da særlig pga. turiststedet Rosendal.

Merkevarebygging, Hardanger

Bilde 14. Kjosås della Toscana, Kvam (eget foto)

Navnet «Hardanger» har siden 2005 blitt systematisk bygget opp som en merkevare, i regi av Hardangerrådet. Historikeren Svein Ivar Angell (2015, s. 5) analyserer hvordan Hardanger markedsføres etter modell fra Toscana og andre kjente regioner, og hvor målsetningen er å konstruere en regional identitet, som også aktivt kommuniseres utad.

I tillegg til fokuset på *navnet* Hardanger som merkevare, fikk man samtidig etablert en visuell logo. Denne beskyttede logoen skal bidra til å samordne markedsføringen av Hardanger, og er også et viktig element i markedsføringen av produkter fra regionen, og da særlig lokalprodusert mat og opplevelser. Selve logoen er visuelt basert på flere elementer fra kultur og næring i Hardanger, særlig åttebladsrosen som er kjent fra bunad, søm og utsmykning i Hardanger. Bedrifter, lag og organisasjoner i Hardanger kan bruke dette symbolet i sin markedsføring. Slik skal logoen og merkevaren Hardanger ifølge teorier om «regional branding» tilføre produktene verdi, fordi de knyttes til et anerkjent merkevare, Hardanger (Angell, 2015, s. 57 og 60-61, og hardanger.com).

De fleste informantene trekker frem «Merkevare Hardanger» som et vellykket prosjekt, både som ren markedsføring av produkter, men også bruken av navnet og ikke minst logoen i regional identitetsbygging. Ordføreren i Kvam er likevel skeptisk til hvor dypt

merkevarebyggingen av regionen stikker: «Vi går jo de fleste av oss (ordførere) med en Hardangerrose på oss, men jeg (...) føler det har vært litt løsrevet, det ligger litt og flyter på toppen av alt annet, og ikke er skikkelig forankret i kommunene.»

Dialekt og skriftspråk som regionale symboler

Tilbake til det rent språklige. Dialekt har et potensial til å kunne brukes som et regionalt symbol. (Keating, 2003, s.8-9). I Hardanger snakker befolkningen i det store og hele samme dialekt, og denne kan derfor brukes til å si hvem som er «innenfor» og hvem som er «utenfor» regionen. Dette ser vi eksempler på senere i kapittelet, hvor dialektgrenser utad mot Sunnhordland og innad i Hardanger (Odda/Tyssedal og Røldal) trekkes frem for å markere tilhørighet til i Hardanger eller ei.

Skriftspråket i Hardanger er i all hovedsak nynorsk, noe som henger sammen med hvor sterkt målsaken sto der historisk (informant 7 og hard.hist). Som vi også har vært inne på, utgjør Odda med sitt sterke innslag av bokmålsbruk, og da særlig i Tyssedal, et viktig unntak. Odda Næringshage bruker for eksempel bokmål på sine hjemmesider. Mens når regionen markedsføres av Hardanger Næringsråd og Hardangerrådet er det på nynorsk (nhodda.no, hardanger.com og hardangerhagen.no). Dette føyer seg inn i rekken av regionale symboler hvor Odda skiller seg ut fra resten av Hardanger.

Språklige og visuelle symboler er altså brukt aktivt av regionskapende aktører til å bygge opp Hardanger som merkevare i ledd med å skape en felles identitetsregion. Dette arbeidet har stort sett vært svært vellykket, selv om det er en fare for at disse symbolene ikke er godt nok forankret lokalt. Navnet Hardanger er uløselig knyttet til Hardangerfjorden, selv om sistnevnte er et videre begrep som også kan inkludere Sunnhordland. Hardangerdialekten og bruk av nynorsk er også regionale symboler som brukes i regionbyggingprosessen, men her er det igjen enkelte områder som ikke helt faller inn under symbolet.

VI Felles verdier og normer i Hardanger som symbol

For at normer og verdier skal kunne brukes som et symbol på en identitetsregion, må de være felles for hele regionen (Paasi). Ellers vil symbolet ikke oppfattes som legitimt i hele befolkningen (Lysgård/Paasi). Hvordan står det til i dagens Hardanger, har man felles normer og verdier, og brukes disse i så fall som symbol for å bygge en regional identitet? Da tar vi først et tilbakeblikk:

I kapittel 4 så vi at det fra midten av 1800-tallet vokste frem en sterk Hardangeridentitet som var basert på det gamle bondesamfunnet og som etter hvert i stor grad identifiserte seg med de nye motkulturene som oppsto. De tok også til seg nasjonalromantiske identiteten som ble tillagt regionen utenfra. Bondebefolkningen i Hardanger fremsto som nokså samlet og homogen, man hadde stort sett de samme normene og verdiene. Det er denne kulturen som i dag fremheves av flere av de regionale aktørene som den «ekte» hardangerkulturen, i motsetning til kulturen i industristedene:

«Odda har blitt plassert litt på siden av H-identiteten. Det er jo en rendyrket industribygd, en annen kultur, slik vi også har litt av i Ålvik. Men det er ikke det vi oppfatter med Hardanger-identitet, for mange.»

HM: «Det nasjonalromantiske altså?»

«Ja. Og det er en viktig del av Hardangeridentiteten det, og den er jo anerkjent nasjonalt som et ikon, og vi vil jo svært gjerne ha en kulturbasert næringsutvikling som er grunnlagt på det.» (informant 7, Næringsshagen i Hardanger).

Her ser vi tydelig at det er identiteten blant den rurale delen av Hardanger som fremheves, koblet til nasjonalromantikken og en rekke kulturelle symboler. Slik plasseres industristedenes kultur på sidelinjen av Hardangeridentiteten. Dette sitatet viser også hvordan en regional aktør først definerer hva som er «ekte» hardangerkultur, og så sier hvordan denne kan brukes som grunnlag for næringsutvikling i regionen. Det er rett nok mer snakk om kulturelle symboler enn «normer og verdier» han vil bruke, men den store forskjellen i normer og verdier mellom industristedene og resten av Hardanger fremheves av de fleste informantene:

«Hvis vi går lenger inn i fjorden, så har du Odda som definerer seg mer som en by, og det er en industriby med en helt annen holdning og kultur enn det som er ute i fjorden i Ullensvang.» (informant 2, ordfører i Kvam)

«Det er klart man kan finne problemstillinger, konfliktområder, du kan finne sterke ulikheter mellom en industrikultur og en bondekultur» (informant 1, tidl. leder Hardangerrådet)

«Men det er jo dette gamle, disse gamle strukturene som sitter igjen, «industriramp», «bøllene inne i Odda», røyk og drit, det har jo også vært nevnt fra Ullensvang, at det er så store kulturforskjeller mellom Odda og Ullensvang.» (informant 8, avisredaktør Odda)

Et annet verdimesig skille som bør nevnes er det vesentlige religiøse skillet man har hatt mellom ytre og indre Hardanger. I ytre Hardanger fikk de lavkirkelige vekkelsesbølgene som gikk langs kysten av Vestlandet stor innflytelse, mens de fikk mye mindre betydning i indre Hardanger (kilde) Dette var noe flere av informantene påpekte, at det religionen i ytre strøk «har vært den utøvende sosiale kontrollen», mens det i Odda «har det vært helt fravær av det. I min oppvekst har vi ikke hatt noe» (Informant 5, Odda-forfatter).

To av informantene fra Kvam påpeker at «i dag må vi vel gjerne innrømme at det eksisterer et skille mellom ytre og indre Hardanger. Og det kommer til syne i mange politiske saker, og at de rundt Sørfjorden ser på oss kveminger som litt halvveis, at vi også har ansiktet vendt mot Bergen i noen grad, og det er naturlig rent næringsmessig.» (informant 7). «Jeg tror de kulturelle forskjellene er ganske store. Kvam har sin Kvamma-identitet, og ligger der mellom byen og Hardanger.» (informant 2). Det er altså fortsatt et skille mellom ytre og indre Hardanger, men ikke først og fremst er religiøst, det går på at særlig Kvam er mer Bergensorientert.

Oppsummering av normer og verdier

I Hardanger er det først og fremst normene og verdiene til den landbruksbaserte delen av regionen som fremheves og brukes som symbol på hele regionen. Disse normene og verdiene oppfattes dog ikke som legitime og gjeldende av hele befolkningen, og da er det igjen den urbane industribaserte delen som særlig stilles på sidelinjen. I tillegg har man hatt et skille mellom indre og ytre Hardanger, tidligere religiøst, i dag går det mer på tilknytning til Bergensområdet.

Bilde 15. Rosendal i Kvinnherad (eget foto)

VII Avgrensing som symbol

En identitetsregion er i utgangspunktet vanskelig å avgrense til et bestemt geografisk område. Men samtidig kan avgrensing være et regionalt symbol i seg selv som kan brukes av regionale aktører for å konstruere en identitetsregion. Men for å avgrense Hardanger brukes også noen av de 6 andre regionale symbolene som er gjennomgått over. Når det skal avgjøres om et geografisk område er innenfor identitetsregionen Hardanger viser man f.eks. til symboler som Hardangerlandskapet, felles institusjoner og historie.

Først har jeg sett på den konkrete, geografiske avgrensingen. Dette har jeg vært innom i kapittel 4, hvor vi så at hva som ble regnet til Hardanger har variert noe opp gjennom historien. Det er særlig den administrative grensen mot Sunnhordland som har bølget litt frem og tilbake. Strandebarm ble i mange sammenhenger regnet som Sunnhordland, mens Varaldsøy i dagens Kvinnherad kommune også har vært regnet til Hardanger.

Da informantene ble bedt om å avgrense Hardanger pekte de fleste likevel raskt på de de sju medlemskommunene i Hardangerrådet, og at yttergrensen til Hardanger dermed går rundt disse sju kommunene. Det kan altså se ut til at Hardangerrådet med sin geografiske inndeling har fått stor betydning for hva de politisk-administrative aktørene oppfatter som Hardanger.

Men samtidig trekker flere av dem frem noen områder som i større eller mindre grad er problematiske å definere inn i Hardanger: Først indre deler av Kvinnherad, som formelt sett ligger utenfor denne yttergrensen. Deretter industristedet Odda og fjellbygden Røldal, som begge ligger innenfor de formelle yttergrensene. Her kommer en gjennomgang av disse tre områdene og hvilke regionale symboler informantene trekker frem for å avgjøre om de er innenfor Hardanger eller ikke.

Schizofrene Kvinnherad som en vag grense til Hardanger

Kvinnherad kommune regnes i de fleste formelle sammenhenger som en del av naboregionen Sunnhordland. Men de indre delene av kommunen ble av mange informanter trukket frem som en gråsoner av tvil hvorvidt det var en del av Hardanger eller ei. Her er de regionale symbolene informantene selv trakk frem da vi kom inn på Kvinnherad.

-Avgrensing som symbol:

Flere informanter poengterer at Kvinnherad ikke kan regnes som en del av Hardanger fordi kommunen ligger utenfor den administrative grensen til Hardangerrådet (informant).

-Hardangerlandskapet:

Det regionale symbolet «Hardangerlandskapet» med fjord, fonn, foss og fjell passer nokså godt til indre deler av Kvinnherad, og Hardangerfjorden går inn til Rosendal. (informant 1, 4, 7, 9 og 10)

-Felles regionale institusjoner:

Kvinnherad faller stort sett utenfor Hardanger i de formelle institusjonene som f.eks. regionråd, men har i økende grad vendt seg mot Hardanger i reiselivssammenheng. (Informant 1, 4, 7, 9 og 10).

-Navn og dialekt som regionale symboler:

Når det kommer til dialekt hører Kvinnherad til Sunnhordland (kilde). Men navnemessig er Kvinnherad knyttet til Hardanger som en del av Hardangerfjorden. Selve navnet «Hardanger» har vært brukt en del om den indre delen av Kvinnherad, slik som på gamle postkort hvor det står «Rosendal i Hardanger» (kilde? informant 1, 4 og 7).

-Felles verdier og normer som symbol:

Noen av informantene (1, 7, 8 og 10) trekker frem at hvis man ser på kulturidentiteten, holdningene og arbeidsmåtene i de indre delen av Kvinnherad, kunne de ha vært en naturlig del av Hardanger. En del av de som bor i Mauranger regner nok seg selv som hardinger.

«Feilstinget i Hardangersømmen»

Industristedet Odda fremheves gjennomgående som et avvik når vi går igjennom de 6 første regionale symbolene i Hardanger. Derfor repeterer jeg ikke det her. Likevel er det ingen av informantene som påstår at Odda ikke ligger i Hardanger, industristedet defineres formelt sett helt klart innenfor grensene til Hardanger. Men på en rekke områder skiller Odda seg altså ut, ved at det som fremheves som regionale symboler av de regionfremmende aktørene, ikke finnes her, eller at man må vise til Odda kommune *utenom* sentrum og Tyssedal for å finne de «rette» symbolene:

«For hva er Odda? Tyssedal og Odda sentrum kanskje. Men hvis du kommer ut på andre siden kommer du til Måge og Digranes og utover der så har du bondekulturen. Kommer du oppover Odda-dalen, Sandvin og Hildal og oppe i Tveit og Skarsmo og sånt, så er det jo bondekultur.» (Informant 1, tidligere leder i Hardangerrådet)

6. «Odda vil vel si at de er en viktig del av Hardanger. Du har jo brudeferden i Hardanger, som de påstår er på Sandven-vannet i Odda, det var vel noen sogninger som ville ta det, så det var en kamp om det, så da kledde ordføreren i Odda seg i bunad og fikk ut båten på Sandvin-vannet for å bevise at brudeferden i Hardanger var fra Odda.» (Informant 6, tidligere partileder Kvam)

Røldal i Odda kommune

«Røldal har aldri vore ein del av Hardanger. Det har Vårherre sytt for.»

Det uttalte røldølen og Oddapolitikeren Dag Sverre Ekkje (H) til Haugesunds Avis (23.11.13). Dette sier noe om røldølenes svake bånd til resten av Hardanger, men også hovedgrunnen til at Røldal ofte defineres ut av Hardangerregionen: De er ikke en del av symbolet «Hardangerlandskapet». Ordføreren i Jondal (informant 10) sier om Røldal at: «Nei, de tenker jeg ikke på som en del av Hardanger. Du har ikke samme tilknytning mot fjorden.» Kollegaen i Granvin (informant 3) utdyper med at Røldal «er jo en fjellbygd, at hele kulturen og identiteten ikke er så knyttet opp til Hardanger med fjord og frukt dyrking.»

Andre symboler vi har gått gjennom i dette kapittelet brukes også for å definere ut Røldal fra Hardanger, at de har en annen dialekt og en særpreget historie knyttet til Ryfylke og Rogaland (informant 1 og 7). At de har en annen identitet og kultur trekkes frem av Oddaforfatteren (informant 5):

«Røldal er en egen planet, det er jo det, det er jo virkelig det. Det er kanskje mer et bygdesamfunn som har vært isolert, geografisk, og ligget for seg selv. Hatt sin egen utvikling, sine egne regler, aldri samhandlet med Odda. Det er en geografisk misforståelse at de er med. At de måtte være med en plass, at de måtte ha store kommuner, selv om det kanskje er naturlig for dem å søke seg en helt annen plass enn her. Jeg tenker bare på dem som jeg har møtt fra Røldal, de har vært veldig forskjellige, det er en helt annen type folk. De skiller seg alltid ut, de har alltid en egen agenda, egne tanker om ting, som er veldig bra, jeg liker jo det. Men det er påfallende at de står for noe annet.»

At Røldal av flere informanter likevel regnes med til Hardanger, begrunnes med at dalen ligger i Hardangerkommunen Odda og derfor formelt sett er innenfor Hardanger (informant 1 og 9). Avgrensing er et regionalt symbol i seg selv. Det er tydelig i Hardanger ved at de administrative grensene for Hardanger som er satt av Hardangerrådet i stor grad vektlegges, også i tilfeller hvor man egentlig er litt i tvil hvorvidt de hører til i Hardanger eller ei, slik som Kvinnherad og Røldal.

For å avgrense Hardanger tar man også i bruk de andre regionale symbolene. Når det skal avgjøres om et geografisk område er innenfor identitetsregionen Hardanger viser man til landskapet, historien, osv. Kvinnherad utelukkes fordi man mangler noen av de historiske, språklige og institusjonelle symbolene. Røldal utelukkes først og fremst fordi de mangler det

kraftfulle symbolet Hardangerlandskapet, i tillegg til historiske og språklige symboler (hardangerdialekt) og enkelte institusjonelle avvik (annen væremåte, fjellfolk), selv om de rent grensemessig regnes inn i Hardanger.

Odda settes i tvil fordi symbolet Hardangerlandskapet til en viss grad er erstattet med industri og urbanitet, man har andre sosiale institusjoner og annen dialekt (språklig symbol).

6.3.5 Bruken av de regionale symbolene i Hardanger

I forrige avsnitt var vi så vidt inne på hvordan de regionale symbolene brukes for å vurdere hvorvidt enkelte områder hører til Hardanger eller ei. I den større gjennomgangen av de 7 regionale symbolene i Hardanger har vi sett hvordan regionale aktører, og da særlig Hardangerrådet, har brukt disse symbolene som byggeklosser for å konstruere en identitetsregion i Hardanger.

Når de regionale aktørene forsøker å konstruere en identitetsregion, er det viktig at de bygger dette på grunnlag av befolkningens regionale bevissthet (Paasi, 1986, s.123). I Hardanger har regionbyggerne benyttet seg av et sett med symboler som i stor grad føles som velkjente og etablerte, og som har kommet til gjennom en lang historisk prosess. I Hardangers tilfelle er det altså mer snakk om å fremheve eksisterende symboler enn å skape nye. Men de symbolene man har valgt å fremheve oppfattes ikke nødvendigvis som relevante og fullt ut troverdige for alle innbyggerne i Hardanger. Det skal vi gå nærmere inn på i neste avsnitt.

Bilde 16. Odda Smelteverk (eget foto)

6.4 ОДДСКИЙ ВИД! -The Odd Perspective

6.4.1 Utflyttet forfatter som regional aktør

I gjennomgangen av de ulike symbolene som brukes for å bygge en Hardanger-identitet, har vi sett at flere av informantene har en gjennomgående kritisk holdning til bruken av disse symbolene. Det som går igjen er at disse symbolene fremmes på bekostning av industrihistorien og industriens betydning i dagens Hardangersamfunn. Det er særlig industristedet Odda som trekkes frem som noe som bryter med disse «nasjonalromantiske» symbolene.

Derfor har jeg valgt å ta en gjennomgang av industriens rolle for identiteten i Hardanger gjennom en kjent Odda-forfatters perspektiv. Grunnen til at jeg valgte ham er at han som utflytter fra Hardanger, og uavhengig av regionale maktkonstellasjoner, kan gi et kritisk blikk på identitetsbyggingen i Hardanger. Samtidig gir han et kvalifisert innblikk i industrikulturen i Odda.. Derfor ser jeg på ham som en regional aktør, men med en helt annen agenda enn Hardangerrådet og Hardanger Næringshage. Hans utgangspunkt og fokus er på industristedene,

ikke på det nasjonalromantiske bildet av Hardanger. Han har som profilert forfatter gitt de litt slitne industristedene en stemme inn i litteraturen og resten av befolkningen et nytt blikk på de samme stedene. Forfatterne har kanskje også bidratt til å endre identiteten i Odda, ved å gi stedet en fornyet stolthet, blant annet gjennom det årlige Litteratursymposiet.

6.4.2 Røyk, lukt og lyder i eplehagen

I kapittel fire trakk jeg opp de viktigste skillelinjene fra første halvdel av 1900-tallet, både innad i industrisamfunnene og utad mot resten av Hardanger. Det gikk på religion, ideologi, kultur og klasse. Noen av disse skillelinjene er allerede gjennomgått, her vil fokuset ligge på klasse og kultur som skillelinjer. I de følgende avsnittene ser vi at skillelinjene fortsatt finnes og har betydning for folks identitet, men at de er svakere enn før. Samtidig har det oppstått nye skillelinjer, slik den bitre striden om Smelteverkstomten i Odda er et eksempel på.

Hardangerrådet og de andre regionfremmende aktørene fremhever Hardanger som en viktig del av den nasjonsdannelsen på 1800-tallet. Oddaforfatteren ser også på historien til industristedene som en viktig del av den nasjonale historien, «det er en del av den norske identiteten, for disse stedene tok jo Norge over i en ny æra. Veldig fort, fra bondesamfunn til industrisamfunn på veldig kort tid, med billig kraft og en visjon som en kan beundre.» (Intervju 5)

Han fremhever særegenheten til industristedene slik: «Så oppstår det en viss type kultur, og tenkning og historiefortelling, motstand, aggresjon, opposisjon som disse andre stedene ikke har hatt, som også er interessant. For det er annerledes her, uhardangersk egentlig.» Denne industrisentrerte by-kulturen fremheves som en del av de store ideologiske skillelinjene, og i kontakt med resten av verden, «en har ikke gått rundt sin egen navle og sin egen frukt, he he, sitt eget epletre, fordi de har vært ideologisk opptatt av store ideer, (...) som kanskje ikke de ikke ville ha vært om det bare var turisme og frukt dyrking.» (Intervju 5)

Han fremhever industristedene som et avvik fra det etablerte bildet av Hardanger, ute i verden «skjønner de ikke hva Odda er (...) de har en forestilling om det urnorske, og det passer veldig godt med hva Hardanger er da, men de greier ikke helt å se for seg en fabrikk, eller tre fabrikker på en slik plass, da går det litt i ball oppi hodet.» (Intervju 5)

Forfatteren (informant 5) ser på kulturforskjellene og de politiske skillelinjene mellom Odda og resten av Hardanger som så store fortsatt at han stiller spørsmålsteget ved om det er mulig å

slå sammen disse kommunene. Etter at dette intervjuet ble foretatt har Odda, Ullensvang og Jondal vedtatt å slå seg sammen til én kommune. Dermed er spørsmålet han stiller her svært relevant for den nye kommunen som kommer.

Bilde 17. Odda Smelteverk (eget foto)

6.4.3 Proletariatets dominans

Den dominerende skillelinjen innad i industrisamfunnet gikk mellom arbeiderklassen og borgerskapet. I kapittel 4 så vi at arbeiderbevegelsen hadde stor innflytelse på en rekke samfunnsområder i Odda. Fordi borgerskapet i Odda var så fåtallig, mener Odda-forfatteren at arbeiderklassen også har hatt en uformell maktposisjon overfor borgerskapet:

«(kontrollen) har gått oppover mer enn nedover. (...) de som har vært utenfor har vært de på toppen, ingeniører, direktører, borgerskap, de få som har skilt seg ut, de har blitt kontrollert av folkene nedenfra. (...) det sjiktet som har vært øverst, selvfølgelig har de siddet med makten og pengene og styrt bedriften, men den muntlige fortellerkulturen, måten å skille folk på, har skjedd gjennom at folk har styrt dem, de som har vært utenfor har vært dem, og hvis det er noen som blir rakkert ned på eller tatt i det muntlige

ordskiftet, så er det alltid på toppen. (...) Fordi de har vært et eget sjikt, som aldri har greid å få føttene ned i samfunnet.» (informant 5)

Den muntlige definisjonsmakten har altså ifølge ham ligget hos arbeiderklassen i Odda, ikke hos borgerskapet. Videre takker han denne rike muntlige fortellerkulturen fra fabrikkene «som jeg har kunnet brukt, og tatt med meg, ta del i, og etter hvert bruke også skriftlig.» (informant 5)

6.4.4 Skam, fremmedgjøring og nye konfliktlinjer

Hvordan storsamfunnet så på industrien påvirket også de som jobbet der. At den forurensende tungindustrien ble sett ned på av folk utenfra, førte igjen til at arbeiderne delvis skammet seg over sitt eget arbeid (informant 5). Det var ikke like fint som å dyrke epler, «det norske, det er det rene, vakre, og så er det skittent og støyende.» (informant 5).

Han hevder også at arbeiderne «aldri har hatt noe eierskap til bedriften sin.(...) Det har jo litt å gjøre med den moderne fabrikkens fremmedgjøring å gjøre. Du er der, og du gjør jobben din, men du skal ikke gjøre noe mer heller. De har aldri vært aktive deltakere i sitt eget arbeid.» Han legger til at gjerdene rundt fabrikkens egentlig var satt opp «for å hindre at arbeiderne skulle stikke, det var ikke for at folk utenfra ikke skulle komme inn, det var for å holde dem på plass.» Arbeidernes var altså til dels fremmedgjorte på sin egen arbeidsplass:

«(Det) ble aldri slik på Smelteverket at de følte at det var deres bedrift. Så når det går konkurs, og det bare ligger her, så føler du også at, bare få det vekk. Du føler ikke noen glede eller, det er bare kostnader, den tar bare av livet ditt, helsen din, det er ganske tøft å jobbe der, masse gift og drit, og å gå rundskift er ikke noe som er bra for kroppen. Så en har et ambivalent forhold til det, og når det da plutselig ligger der brakk, så er det bare å «få det vekk». (Intervju 5)

Denne fremmedgjøringen og skammen over sin egen arbeidsplass, bidro ifølge forfatteren til at mange av de tidligere arbeiderne ønsket å rive Smelteverket i årene etter at det ble lagt ned. Om de ikke følte eierskap til sin egen arbeidsplass, ble mange likevel provosert av at krefter utenfra industrimiljøet og Odda ønsket å verne Smelteverksbygningene. Debatten om UNESCO-status og bruk av bygningene til kultur-formål, ble en bitter og opprivende konflikt i Odda-samfunnet (kilde).

Her ser vi en konflikt som hovedsakelig går langs en ny skillelinje: På den ene siden har man mange av de tidligere arbeiderne og den gamle arbeiderklassen som ønsket å rive bygningene. På den andre siden finner man hovedsakelig den akademiske middelklassen, kultursjiktet og verneinteresser lokalt og nasjonalt. «(De) som direkte har kjent det på kroppen, de har ikke så lyst til å gjøre det til museum eller gjøre det vakkert eller lyssetting eller noe. Det går jo an å forstå det at de ikke synes det er så veldig attraktivt» (informant 5).

Denne nye skillelinjen finner vi også andre steder, i Norge og internasjonalt, men i Odda ble dette en særlig stygg affære. Oddaforfatteren mener at det i tillegg til klassesdimensjonen finnes et kjønnsperspektiv i denne konflikten:

«Det er en maskulin kultur her, det er et macho-sted, fordi det har vært mennene som har vært de som har jobbet i industrien tradisjonelt. Det er de som har kommet med pengene på bordet og de som var autoriteten i samfunnet. Og så kommer dette med vern og museum og litteratursatsing, som en tenker på som noe veldig feminint. Og som også blir løftet frem av eller artikulert av sterke kvinner.»

Etter at konflikten hadde rast en stund landet Odda kommune på et kompromiss, deler av smelteverksanlegget ble revet, mens de eldste og mest verneverdige delen fikk stå. UNESCO-statusen som følge av et intakt anlegg glapp dermed utenfor rekkevidde, men samtidig har lokalsamfunnet kommet seg videre og, som vi skal se i neste avsnitt, klart å fylle noen av de tomme industrihallene, og kanskje også identiteten, med nytt innhold.

6.4.5 Konstruksjonen av en ny Oddentitet

Som andre identiteter er heller ikke den stedlige identiteten blant befolkningen i Odda et statisk, uforanderlig objekt (Bull/Paasi). Her skildres fremveksten av en ny type identitet i Odda, som er forankret i det gamle industrisamfunnet, men likevel noe nytt:

«(I) Norge har (Odda) alltid hatt en klang, før en mer negativ klang, men nå etter hvert litt mer positivt, fordi plassen har endret seg litt pga. at forfatterne herfra, som har endret bildet av Odda» (Intervju 5) Oddaforfatterens verker er en av hovedårsakene til at omverdenen har fått øynene opp for Odda, derfor spurte jeg ham om Odda har tatt til seg den nye identiteten med Litteratursymposiet og dette postindustrielle, selv om det fortsatt er industri:

«Ja, det tror jeg. Hadde ikke trodd at det skulle skje, kunne ikke se for meg at det kunne oppstå. Jeg tror det alltid har vært en stolthet når det gjelder å være odding, men en har ikke turt å artikulere det, ikke turt å si det høyt. (...) Alle rundt har sett ned på Odda, tenkt på det som en plass du kjører i gjennom fortrest mulig, og stygt og jævlig og røyk og lyder.»

«Men så kommer det noen som formulerer denne identiteten, og så kommer det flere, og så blir det omfavnet av verden rundt, av folk i Norge og delvis folk ute i verden, som leser om dette og som kan erfare plassen ikke bare gjennom å være der, men og lese om det. Det finnes en idé i litteraturen om at steder ikke bare må finnes som fysiske steder, men også som litterære steder som er skrevet ned. Og det endrer plassen, når de skjønner, i begynnelsen tror jeg de tenkte på det der som litt pinlig, skriver han om oss?»

«Men så er det et skifte som skjer når «Bikubesong» kommer ut og det blir teater, at de kan føle stolthet over det da. Og så begynner det der å leve sitt eget liv (...), og at det skapes en identitet som er mer trygg, og en kan utrykke det, og ta det utover, ikke bare innover. Så nå synes jeg det er veldig fint, og det er overraskende. Og det får et årlig uttrykk i Litteratursymposiet.» (informant 5)

Odda har altså ifølge ham gått fra å være et skittent, fysisk sted som ble sett ned på, til å bli et litterært landskap som innbyggerne kan være stolte av, også i møte med omverdenen. Her argumenteres det hvorfor Litteratursymposiet spiller en nøkkelrolle for Oddas nye identitet:

«Jeg hørte på Frank Aarebrot på periferifestivalen, hvor han snakket om disse industristedene, og gjør narr av Odda, av Litteratursymposiet, fordi det alltid kom noen utflytta oddinger som skrøt av Odda, og at de dagene i året, det kunne en liksom ikke leve av. Men der tar han feil, fordi det er utrolig viktig med den type arrangement, som periferifestivalen, typisk at han ikke nevnte den, fordi det skaper en trygghet og stolthet som gjør noe med plassen. Som en også kan bruke resten av året. Akkurat de dagene er det fritt frem for å bejuble det, å la det strømme fritt.» (informant 5)

Her setter han fingeren på hvordan Oddas nye identitet som litteraturby kan brukes både som et symbol utad, men også skape en stolthet og felles identitet i befolkningen.

Om vi tar et godt skritt tilbake, ser vi en her en regional aktør som har en helt annen rolle enn Hardangerrådet og Næringshagen i Hardanger, kanskje fordi utgangspunktet er så forskjellig. De to førstnevnte aktørene driver med «regional branding», de promoterer et Hardanger som et

enhetlig produkt og kan muligens derfor beskyldes for ikke å gi plass til den støyende industrien mellom alle bunadene og frukttrærne. Oddaforfatteren er på sin side meget klar over Hardanger som nasjonalt landskap, men hans agenda er å løfte industriens rolle i Hardanger. Det er også Oddas egen identitet han snakker om, og det er den identiteten han kanskje har endret gjennom litteraturen. Altså hvordan vi utenfra ser på disse stedene, og hvordan de ser på seg selv. Men hvor er da industristedenes rolle i regionens identitet?

Bilde 18. Odda Smelteverk (eget foto)

6.4.6 Identitetstilnærming?

Et generelt trekk som mange av informantene, inkludert Oddaforfatteren, viser til, er at forskjellene i regionen, mellom industri og bondekultur, er blitt svakere. Turistene som brått forsvant i fabrikkøyken for hundre år siden, har veltet inn til Odda igjen for å ta selfier på Trolltunga. Den nye litterære identiteten til Odda kan kanskje også bidra til å senke motsetningene i Hardanger. I andre deler av Hardanger hadde jeg opplevd en viss regional stolthet over litteraturen fra Odda, noe også Oddaforfatteren kunne bekrefte, og la til at «kultur har de alltid hatt masse av ute i fjorden, så det har vært noe veldig bra med de stedene. De har vært opptatt av kultur, musikk, diktning og tenkning» (informant 5). Oddas nye identitet som kultursted kan altså bidra til å bygge ned motsetningene til resten av Hardanger, som har

sterkere historisk forankrede kulturtradisjoner. På denne måten kan det lages plass til Odda i en ny Hardanger-identitet.

6.5 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg analysert hvordan Hardanger passer til min definisjon av en identitetsregion. Et av særtrekkene ved Hardanger som region er og har vært sterke regionale aktører som bevisst har arbeidet for å bygge opp Hardanger som en identitetsregion. Hardanger er et godt utgangspunktet for å danne en identitetsregion fordi man allerede har et veletablert og historisk forankret sett med regionale symboler. Utgangspunktet har vært den sterke koblingen mellom Hardanger, nasjonalromantikken og nasjonsdannelsen. Denne koblingen er til stede i de sju regionale symbolene jeg har funnet i Hardanger:

- I. Hardangerlandskapet
- II. Hardangerhistorien som symbol
- III. Regionale institusjoner som symboler
- IV. Hardangerske kulturpersonligheter som symboler
- V. Språklige og visuelle symboler på Hardanger
- VI. Felles verdier og normer som symbol
- VII. Avgrensning av Hardanger

Selv om symbolene i seg selv skriver seg fra en annen tid, brukes de på en moderne markedsføringsrettet måte for å promotere Hardanger som region. Symbolene er altså omtrent de samme som for 150 år siden, men brukes i dag på en annen måte og med en annen målsetning. Det er ikke lenger Norges identitet som skal bygges og forsterkes, men Hardangeridentiteten.

Fullt i tråd med teorier om «regional branding», har regionens identitet altså blitt bygget opp for å markedsføre regionen. I så måte har Hardanger kommet langt, Hardangerrådet har fått på plass et beskyttet varemerke for produkter fra regionen, etter mønster fra blant annet Toscana i Italia. Igjen hadde Hardanger gode forutsetninger for å lykkes, fordi slike satsinger gjerne er sentrert rundt lokalproduserte landbruksvarer, kultur og reiseliv (Angell, 2015, s. 57 og 60-62).

Vi ser altså at den nasjonalromantiske oppbygningen av en identitetsregion på 1800-tallet er videreutviklet til å bli et varemerke og produkt som skal konkurrere mot andre regioner. Ved å

bruke disse symbolene aktivt har man også i større grad enn før avgrenset regionen og tydeliggjort hva som hører til og ikke. Prisen for den tydeliggjøringen er at det som ikke umiddelbart passer helt inn, tas bort. Da begynner de av innbyggerne som har sterk tilhørighet til de delene som utelates, å se på fremstillingen av regionen som lite troverdig (Paasi 1986, s.123). Deler av befolkningens opplevde tilhørighet til Hardanger vil da ikke stemme overens med regionens identitet som promoterer av de regionale konstruktørene. Det er nettopp dette som har skjedd med industristedene i Hardanger, de kommer på kant med de fleste av de regionale symbolene som fremheves når Hardanger skal bygges som identitetsregion.

Industristedet Odda har i tillegg til å skille seg fra de rurale delene av Hardanger hatt flere sterke indre motsetninger, med ett historisk skarpt skille mellom arbeiderklassen og borgerskapet. I de senere år har den opprivende striden om smelteverkstomten synliggjort en ny skillelinje som i tillegg til klasse handler om kultur. Grovt sett har den gått mellom den fremmedgjorte, maskuline og tradisjonell arbeiderklassen på den ene siden, og den kultur-orienterte akademiske middelklassen på den andre siden.

Samtidig har industrien, arbeiderklassen og Odda-samfunnet funnet veien inn i høykulturen gjennom bøkene til de mange kjente Oddaforfatterne. Denne gradvise oppbyggingen av Odda som en litteraturby har gitt stedet en ny identitet utad, men ifølge Oddaforfatteren (informant 5) har dette også etterhvert trukket godt inn i arbeiderklassen og manifestert seg som en stolthet over plassen og industrihistorien som man ikke turte å uttrykke før.

Heri ligger kanskje også muligheten for industristedene å ta del i den større Hardangeridentiteten, ved at Oddas nyvunne urbane kulturstatus kan bygges inn i Hardangeridentiteten, som et litt støyende, men poetisk korrektiv til alle de nasjonalromantiske symbolene.

7. Oppsummering og konklusjon

7.1. Innledning

Her går jeg først tilbake til den todelte problemstillingen og presenterer deretter oppgaven for å vise hvordan jeg har gått fram. Jeg går så inn på hver enkelt del av problemstillingen og viser hvordan jeg har svart på denne. Avslutningsvis begrunner jeg hvorfor oppgaven ble løst slik den ble, og reflekterer kort over mulige andre fremgangsmåter.

Problemstillingen har tatt utgangspunkt i Hardanger som identitetsregion:

-Hva har vært særtrekkene ved Hardanger som region, og hvordan har disse særtrekkene forandret seg?

- Ser de sentrale politisk-administrative aktørene i de eksisterende Hardanger-kommunene på Hardanger som en identitetsregion?

Slik har jeg gått frem for å løse denne oppgaven:

I det første kapittelet presenterte jeg tema, problemstilling og formålet med oppgaven, samt forskningsstatus og fremgangsmåte. Teorikapittelet ble brukt til å presentere en teoretisk regionmodell jeg selv har utarbeidet på grunnlag av teorier innen statsvitenskap, geografi og historie. I tillegg tok jeg for meg hvordan jeg ville bruke sentrum periferi-teori i analysen. I metodekapittelet viste jeg hvordan jeg skulle gå frem metodisk for å svare på problemstillingen, da med vekt på kvalitativt intervju og tekstanalyse. Det fjerde kapittelet hadde som formål å danne en tematisk bakgrunn for analysen og vise de historiske særtrekkene ved Hardanger som region. Selve analysen ble fordelt på to kapitler, 5 og 6, hvor jeg presenterte datamaterialet i lys av teori, og analyserte funnene underveis. Her følger en oppsummering av funnene:

7.2. Hardanger som identitetsregion

Problemstillingen tok altså utgangspunkt i Hardanger som identitetsregion. Jeg går nå gjennom hovedfunnene i de to delproblemstillingene.

For det første: Hva har vært særtrekkene ved Hardanger som region, og hvordan har disse særtrekkene forandret seg?

Hardanger har en fortid som en historisk administrativ region, men passer i dag ikke til min definisjon av en administrativ eller funksjonell region. I forbindelse med kommunereformen prøvde regionale aktører å gjenopprette Hardanger som en administrativ region, bestående av dagens sju Hardangerkommuner. Dette møtte en del motstand i kommunene, noe jeg har forklart med 3 hovedårsaker:

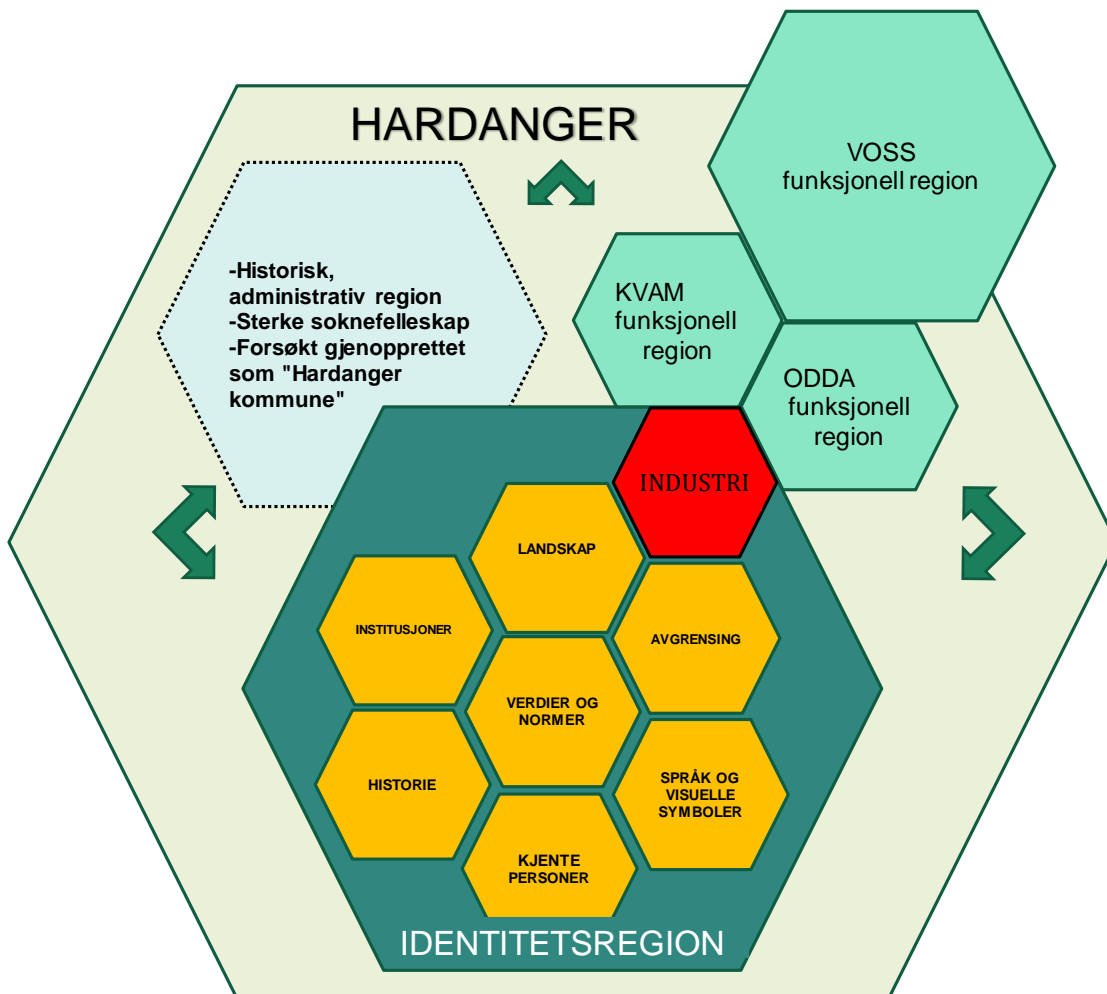
1. Økonomiske årsaker: Ulik kommuneøkonomi og manglende økonomiske fordeler med å slå sammen alle kommunene.
2. Oppsplitting i 3 funksjonelle regioner, sentrert rundt Odda, Norheimsund og Voss. Dette gjør det vanskelig å danne en felles administrativ region.
3. Store spenninger mellom sentrum og periferi, både utad mot sentrale myndigheter og internt i regionen. En utbredt indignasjon mot tap av offentlige arbeidsplasser, tjenester og lokal råderett, særlig i de minste kommunene. En ny storkommune ble av mange sett på som nok et ledd i en større sentraliseringstrend.

Når de nye kommunegrensene kommer i 2020, vil kommunegrensene i stor grad sammenfalle med de tre funksjonelle regionene. I et historisk perspektiv markerer dette et brudd med soknefelleskapet som den viktigste administrative inndelingen i Hardanger. Samtidig gjentas et tydelig mønster fra de tidligere endringene i kommunegrensene, ved at de nye administrative grensene etter flere år i utakt trekkes opp etter nye funksjonelle mønstre.

Hva som utgjør yttergrensen til Hardanger, har endret seg noe opp gjennom historien, og i 2020 snevres den inn når Granvin blir en del av Voss. Hva dette fører til i et lengre perspektiv, er vanskelig å si, men historien har vist at de administrative grensene også påvirker den regionale identiteten.

Forholdet mellom administrativ region, identitetsregion og funksjonell region er altså komplekst, noe Hardanger er et godt eksempel på. Her er det ikke snakk om en lineær prosess hvor man starter med en funksjonell region, konstruerer en identitetsregion og til slutt ender opp med en administrativ region. I skoleeksempelet på en sterk region sammenfaller de tre regionaliseringsprosessene, ved at man har en administrativ region som dekker en funksjonell region med en identitetsregion i bunn (Hanssen, Klausen og Langeland, 2012, s. 39, Lysgård 2005, s 98, Keating, 2003, s. 10). Så enkelt er det ikke i Hardanger.

Hardangers utgangspunkt er en historisk administrativ region som gradvis mistet betydning, før det ble dannet en sterk identitetsregion som regionale aktører deretter forsøker å gjenopplive som administrativ region. De regionale aktørene har også prøvd å danne en funksjonell region gjennom utbyggingen av store samferdselsprosjekter, men i samsvar med den moderne definisjonen jeg har lagt til grunn, er Hardanger i dag fordelt på tre ulike funksjonelle regioner. I Hardanger har de regionale aktørene i tråd med min teorimodell drevet frem regionaliseringsprosessene.

Bilde 19. Egen modell tilpasset Hardanger (Maaland, 2018)

Forklaring av figur

De ujevne regionaliseringsprosessene er noe av det som kjennetegner Hardanger som region. Det har jeg forsøkt å vise i denne figuren, som skal gi en illustrasjon på hvordan Hardanger fremstår som region i dag. Figuren fremstiller disse prosessene med piler som peker to veier, det er for å illustrere at de tre regionkategoriene kan påvirke hverandre begge veier. I Hardanger

kunne for eksempel konstruksjonen av en identitetsregionen ha ført til dannelsen av en administrativ region i 2020. Samtidig kan etableringen av en administrativ region føre til dannelsen av en identitetsregion. Dagens styrkeforhold mellom de tre kategoriene kan man se på størrelsen og hvor fremtredende de er i figuren. Identitetsregionen er den mest fremtredende kategorien for Hardanger, og det viser igjen i figuren. Den historiske administrative regionen (lyseblått element) er lagt inn som et svakt element i bakgrunnen, mens den funksjonelle regionen fra figuren (turkise elementer) i teorikapittelet er delt opp i 3 deler, hvorav den ene (Voss) går utover den ytre rammen av det som samlet sett utgjør Hardanger som region. I tillegg er det kommet til et nytt rødt regionalt symbol i identitetsregionen, det forklares i neste avsnitt.

For det andre: Ser de sentrale politisk-administrative aktørene i de eksisterende Hardanger-kommunene på Hardanger som en identitetsregion?

Et av særtrekkene ved Hardanger som region er de sterke regionale aktørene som målrettet har bygget opp Hardanger som en identitetsregion. Det har de gjort ved hjelp av et sett med historisk forankrede regionale symboler som jeg har identifisert her:

- I. Hardangerlandskapet
- II. Hardangerhistorien som symbol
- III. Regionale institusjoner som symboler
- IV. Hardangerske kulturpersonligheter som symboler
- V. Språklige og visuelle symboler på Hardanger
- VI. Felles verdier og normer som symbol
- VII. Avgrensing av Hardanger

Felles for disse symbolene er den sterke koblingen til nasjonalromantikken og nasjonsdannelsen. Disse symbolene har i tråd med moderne merkevarebygging og «regional branding» blitt brukt til å konstruere en regional identitet på bakgrunn av bildet av Hardanger som et nasjonalromantisk landskap. Dette har vært en suksess, regionen har en samkjørt profil og et registrert varemerke som brukes for å markedsføre produkter og tjenester fra regionen.

Regionen passer rimelig bra til den definisjonen jeg har satt for en identitetsregion: Hardanger er et geografisk territorium mellom stat og kommunenivå nivå hvor innbyggere og politisk-administrative aktører påberoper seg en vedvarende, felles identitet, som kommuniseres innad og utad.

Men det er likevel et gjennomgående trekk at industristedenes identitet ikke er tatt tilstrekkelig med i den regionale identiteten, selv over hundre år etter industriens inntog. Dersom man ønsker å forsterke innbyggernes tilhørighet til regionen, hadde det kanskje vært en fordel om man klarte å inkorporere den særpregede industrikulturen i regionens identitet. Denne industrikulturen er allerede tatt opp i den nasjonale høykulturen gjennom litteraturen, da burde det være mulig å bli del av en regional identitet som allerede er så sterkt knyttet til den nasjonale kulturarven. Ett ekstra regionalt symbol bestående av urbanitet, litteratur, industrihistorie og internasjonale strømninger hadde kanskje ikke skadet bildet av Hardanger. (se rødt symbol i figuren), i hvert fall korrigert kartet en anelse etter terrenget.

I denne gjennomgangen har vi sett at de regionale aktørene i Hardanger i tråd med min teorimodell har drevet frem regionaliseringsprosessene, med utgangspunkt i konstruksjonen av en identitetsregion. Her kommer min konklusjon:

Samlet viser de to problemstillingene at Hardanger som region kan oppsummeres som en vellykket og veletablert, men ikke fullt ut inkluderende identitetsregion basert på en historisk administrativ region, som i dag er splittet mellom 3 funksjonelle regioner.

De sentrale politisk-administrative aktørene ser i stor grad på Hardanger som en identitetsregion, og fremhever en rekke regionale symboler som er basert på bildet av Hardanger som et nasjonalt landskap. Denne koblingen mellom nasjonsbyggingsprosessen og dannelsen av Hardanger som identitetsregion er et særtrekk ved Hardanger.

7.3. Avsluttende bemerkninger

I denne oppgaven har lagt vekt på å få frem de viktigste trekkene ved Hardanger som region, hvor begrepet identitetsregion tidlig stakk seg ut som det mest karakteristiske. Et viktig poeng har hele tiden vært å beholde et overblikk over regionen, blant annet ved å bruke forskjellige regionkategorier fra ulike fagdisipliner. Modellen jeg selv har utarbeidet har vært et nyttig verktøy for å beholde oversikten, særlig ved å visualisere den i en figur. Ved å fokusere på sentrale aktører innen studieobjektet har jeg fått bekreftet at regionaliseringsprosesser er drevet frem av *noen*, og med en bevisst hensikt.

Helt til slutt vil jeg komme med noen tanker om hva jeg kunne gjort annerledes med denne oppgaven. Det første som slår meg er at jeg kunne ha gått enda grundigere inn på temaet funksjonell region. Det andre er at jeg gjerne skulle ha fått undersøkt mer av den jevne

innbyggers tilhørighet til Hardanger, gjerne steder hvor det antas å være tvil og tvetydighet om dette, slik som Røldal og Mauranger i Kvinnherad. Innbyggernes identitet i grenseområder er et spennende felt jeg kunne ha tenkt meg å finne ut mer om.

8. Litteraturliste

Angell, S. I. (2015). Å byggja ein region som merkevare. Historiebruk i Hardanger. *Heimen*, 52, 57-71.

Angell, S. I. og Grove, K. (2015a). Mellom tradisjon og seinmodernitet (s.321-344). *Hardanger. Ei regionhistorie III*. Bergen: Fagbokforlaget.

Angell, S. I. og Grove, K. (2015b). Politikk, institusjonar og organisasjonar etter 1960 (s.183-218). *Hardanger. Ei regionhistorie III*. Bergen: Fagbokforlaget

Angell, S. I. og Kolle, H. (2015) Dei institusjonelle fellesskapa. (s.161-192). *Hardanger. Ei regionhistorie II*. Bergen: Fagbokforlaget.

Angell, S. I., Byrkjeland, M., Grove, K. K. K., Myking, J. R., Ugulen, J. R. K. og Økland, B. G. (2015). *Hardanger. Ei regionhistorie, I-III*. Bergen: Fagbokforlaget.

Alver, B. G. og Øyen, Ø. (2007): Challenges of Research Ethics: An introduction. I B. G. Alver, T. I. Fjell og Ø. Øyen (Red), *Research Ethics in Studies of Culture and Social Life*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica (s. 11-56).

Amdam, J. (2008). Region Building and Economic Change in Western Norway. O. Bukve, H. Halkier og P. de Souza (Red.), *Towards New Nordic Regions. Politics, administration and regional development*. Aalborg, Aalborg Universitetsforlag. (s. 227-293)

Bull, I. (2006). Regionhistorie og regional identitetsbygging. *Heimen*, 43, 83-92

Byrkjeland, M. og Grove, K. (2015). Hardanger i nasjonen (s.239-268). *Hardanger. Ei regionhistorie II*. Bergen: Fagbokforlaget.

Økland, B. G. (2015) Frå jegerar til jordbrukarar. *Hardanger. Ei regionhistorie I*. Bergen: Fagbokforlaget.

Clifford, N., French, S. og Valentine, G. (2010). *Key Methods in Geography*. London: SAGE Publications Ltd.

Farsund, A. A., Hidle, K. og Lysgård, H. K. (2008). The Development of City-Regions in Norway. I O. Bukve, H. Halkier og P. de Souza (Red.), *Towards New Nordic Regions. Politics, administration and regional development*. Aalborg, Aalborg Universitetsforlag. (s. 137-160)

Fawn, R. (2009). 'Regions' and their study: wherefrom, what for and whereto? *Review of International Studies*" 35, 5-34.

Fitjar, R. D. (2010). *The Rise of Regionalism*. New York: Routledge.

Everett, E. L. og Furseth, I. (2012). *Masteroppgaven. Hvordan begynne – og fullføre*. Oslo: Universitetsforlaget.

Grove, K. (2015). Eit nytt Hardanger? Eit regionalt perspektiv på kommuneendringane i 1960-åra, *Heimen*, 4, 357-372.

Grove, K. og Heiret (under publisering) Å arbeida med munnlege kjelder. L. Melve, og T. Rttmin (Red.), *Historikerens arbeidsmåter*. Oslo: Universitetsforlaget.

Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.

Hansen, G. S., Klausen, J. E. og Langeland, O. (2012). *Det regionale Norge 1950 til 2050*. Oslo, Abstrakt forlag.

Hansen, T. og Tjernshaugen A. (2018) Kommunereformen. I *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/kommunereformen>

Henningsen, E. og Vestby, G.M. (2012) Identitet og tilhørighet: mennesker og steder. G. S. Hansen, J. E. Klausen og O. Langeland (Red). *Det regionale Norge 1950 til 2050*. (s. 93-112). Oslo: Abstrakt forlag.

Keating, M. (2003). *The New Regionalism in Western Europe. Territorial Restructuring and Political Change*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing

Lysgård, H. K. (2005). Med regionale metaforer bygges landet – om regionale identiteter som forestilte felesskap (s.95-106). I H. C. Garmann, & R. Andersen (red). *Metaforenes tyranni? : Samtids- og fremtidsbilder av Norge i 2005 : En essaysamling*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Onsager, K. (2012) Regional nærings- og sektorutvikling – før, nå og framtid. G. S. Hansen, J. E. Klausen og O. Langeland (Red). *Det regionale Norge 1950 til 2050*. (s. 41-66). Oslo: Abstrakt forlag.

Paasi, A. (1986). The institutionalization of region: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia*, 164, 106-142.

Paasi, A. (2009). The resurgence of the 'Region' and 'Regional Identity': theoretical perspectives and empirical observations on regional dynamics in Europe *Review of International Studies*, 35. 121-146.

Røyrane, E. (2011) *Fabrikkbyane I Hardanger, husa i industrilandskapet*. Nord 4: Bergen.

Svendsen, L. F. H. (2017). Symbol. I *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/symbol>

Tomaney, J. (2009), Region. *Elsevier*: 136-150.

Ugulen, J. R. (2015) Hardanger i riket. *Hardanger. Ei regionhistorie I*. Bergen: Fagbokforlaget.

Offentlige dokumenter

Eidfjord kommune, Granvin herad, Ullensvang herad og Ulvik herad. (2015). *Kommunereform. Utgreiing av alternativet Eidfjord kommune, Granvin herad, Ullensvang herad og Ulvik herad*. Hentet fra <https://www.ulvik.kommune.no/kommunereform/utgreiing-indre-hardanger-22-06-2015/>

Hardangerfjord Magasinet, 2016

Hardangerrådet sine hjemmesider: hardanger.com

Hardangerrådet (2015) Presentasjon av ulike utredningsalternativer. Hentet fra <http://www.hardanger.com/Dokument/Hardingtinget/Kommunererforma%20i%20Hardanger%20p%C3%A5%20Hardingtinget%202015.pdf>

Hardangerrådet (2014) *Hardangerrådet, samarbeid gjennom 25 år*. Hardangerrådet.

Hardangerrådet (2013) *Nye Hardanger kommune – fantasi eller framtid?* Hardangerrådet

Hordaland Fylkeskommune (2015) *Regional plan for attraktive senter i Hordaland-senterstruktur, tenester og handel* Hordaland Fylkeskommune. Hentet fra https://www.hordaland.no/globalassets/for-hfk/plan-og-planarbeid/regionale-planar/regional-plan-for-attraktive-senter-i-hordaland_web.pdf

Kvam Herad (2015). *Administrativ rapport om ny kommunestruktur, Fusa, Kvam og Samnanger*. Hentet fra http://www.kvam.no/informasjon/filarkiv/11022016_102213.pdf

Østlandsforskning (2005) *Hardanger kommune*

Ei utgreiing om fordelar og ulemper ved å slå saman sju

kommunar i Hardanger. Hentet fra <http://www.ostforsk.no/wp-content/uploads/2015/01/032005.pdf>

Haugesunds Avis (23.11.2013)

Liste over bilder

Alle fotografier i oppgaven er det jeg som har tatt. De ulike figurene er også laget av meg.

Bilde 1. eget bilde

Bilde 2. Kart over Hardanger. Hentet fra hardangerfjord.com (2018)

https://en.hardangerfjord.com/dbimngs/Kart_HG_gr%c3%a5%20maske_rettningDES2015_EN.pdf © Hardangerfjord

Bilde 3. Visuell fremstilling av regionmodellen (Maaland, H., 2018)

Bilde 4. Identitetsregion (Maaland, H., 2018).

Bilde 5. Funksjonell region (Maaland, H., 2018).

Bilde 6. Administrativ region (Maaland, H., 2018).

Bilde 7. Kart over Hardanger 1965. Hentet fra

Angell, S. I. og Grove, K. (2015). Politikk, institusjonar og organisasjonar etter 1960 (s.183-218). *Hardanger. Ei regionhistorie III*. Bergen: Fagbokforlaget.

Bilde 8. Tidemand, A. og Gude, H. F. (1848). Brudeferd i Hardanger [Olje på lerret]. Oslo: Nasjonalmuseet.

Bilde 9. Maurtue. Stuve, Øystese (eget foto).

Bilde 10. Ujevn dragkamp. Stuve, Øystese (eget foto og egne biler).

Bilde 11. Åpning av Jondalstunnelen (eget foto).

Bilde 12. Statistikk. Hentet fra

Eidfjord kommune, Granvin herad, Ullensvang herad og Ulvik herad. (2015).

Kommunereform. Utgreiing av alternativet Eidfjord kommune, Granvin herad, Ullensvang

herad og Ulvik herad. Hentet fra <https://www.ulvik.kommune.no/kommunereform/utgreiing-indre-hardanger-22-06-2015/>

Bilde 13. Odda (eget foto).

Bilde 14. Kjosås della Toscana, Kvam (eget foto)

Bilde 15. Rosendal i Kvinnherad (eget foto)

Bilde 16. Odda Smelteverk (eget foto).

Bilde 17. Odda Smelteverk (eget foto).

Bilde 18. Odda Smelteverk (eget foto).

Bilde 19. Egen modell tilpasset Hardanger (Maaland, 2018)

Liste over informanter

- 1 Tidligere leder i Hardangerrådet
- 2 Ordfører i Kvam
- 3 Ordfører i Granvin
- 4 Rådmann i Odda
- 5 Forfatter fra Odda
- 6 Tidligere partileder i Kvam
- 7 Initiativtager til Næringshagen i Hardanger
- 8 Redaktør i Hardanger Folkeblad
- 9 Ordfører i Ullensvang
- 10 Ordfører i Jondal